

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 65, Şubat 2018, s. 284-354

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

26.12.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

15.02.2018

Dr. Elif KAYA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
e.kaya17@hotmail.com

TERCEME-İ KİTÂB-I EBÛBEKİR ER-RÂZÎ'NİN SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE¹

Öz

Bir insanın günlük yaşamında kullandığı sözcük kadrosu kendisi hakkında fikir vermede belirleyici bir ölçüttür. Aynı şekilde bir dilin söz varlığı da o dil hakkında fikir verir. Söz gelimi, teknoloji terimlerinin yerli ya da yabancı kökenli oluşu o dili kullanan toplumun teknoloji üreticisi mi yoksa tüketicisi mi olduğu hakkında ipuçları verecektir. Bir bütün olarak bakıldığında, ele alınan bir metin de sözcük kadrosuyla varlık gösterir ve dilin küçük de olsa bir kesitini yansıtır. Metnin oluşturulduğu dönem ve ilgili olduğu konu bağlamında dilin o döneme ait kesitindeki durumu, gelişimi ve değişimi hakkında bilgi edinilmesine yardımcı olur. Özellikle belirli bir meslek diline ilişkin metinlerin sundukları özel dil malzemesi ve terimlere erişim imkânı, onları söz varlığı açısından daha da değerli kılar. Bu noktada tıp metinlerinin önemli bir yeri vardır. İçerdikleri anatomi, botanik, eczacılık ve çeşitli sağlık bilgisi terimleriyle; hastalık adları, bazı maden ve kimyasal madde adları açısından hem dil tarihi hem de tıp tarihi araştırmacılarına kaynaklık edip önemli bir malzeme sağlamaktadırlar. Bu çalışmada XVIII. yüzyılın ilk yarısında tercüme edilmiş bir tıp metni olan *Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Er-Râzî*'nin söz varlığı ele alınmıştır. Metinde kullanılan sözcükler kökenleri, anlamları ve sıklıkları bağlamında ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın Türk dili, kültür tarihi, tıp tarihi ve ilgili diğer alanların araştırmacılarına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: söz varlığı, tarihsel tıp, terim, tıp metinleri, XVIII. yüzyıl Türk dili.

¹ Bu makale, "Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Râzî: İnceleme-Metin-Dizin" (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016) adlı doktora tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

ABOUT THE VOCABULARY OF TERCEME-İ KÎTÂB-I EBÛBEKİR ER-RÂZÎ

Abstract

The vocabulary one uses in daily life is a criterion to have an idea about themselves. Similarly, the vocabulary of a language gives an idea about that language. For instance, whether the technological terms are native or foreign will provide clues about whether the society using that language is a technology producer or a consumer. When viewed as a whole, a text handled exists with its vocabulary and reflects a small section of the language. It helps to obtain information about the circumstance, progress and changes in the section of the period of language in the context of the period that the text is created and the subject which the text is related. Especially, the specific language material which the texts present related to a professional language/jargon and the accessibility of terms make them more valuable in terms of vocabulary. At this point, medical texts have an important place. From the point of anatomy, botany, pharmacy and other health terms, the name of diseases, some mineral and chemicals' names they include, medical texts provide a source of material for the researchers of both language and medical history. In this study, the vocabulary of the medical text called *Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Er-Râzî* which was translated into Turkish in the first half of the 18th century is examined. The words used in the text are handled and tried to be evaluated in the context of their origins, meanings and frequency. This study aims to contribute the researchers of the Turkish language, cultural history, medical history and other related fields.

Keywords: vocabulary, historical medicine, term, medical texts, 18th century Turkish.

Giriş

Söz varlığı çalışmaları o dili kullanan toplumların sosyo-kültürel yaşantılarını ve dilin gelişim sürecinde yaşanan değişimleri göstermesi açısından önem taşır. Örneğin özel bir konuyu işleyen metinlerin söz varlığına bakıldığında ilgili alanların terimleri ve sözcük dağarcığının zaman içinde geçirdiği dönüşüm görülebilir. Bir de metnin oluşturulduğu yüzyıl ile ilgili değerlendirmeler yapılabilmesine katkı sağlandığı gibi diğer dönemlerle karşılaştırma söz konusu olduğunda çıkarımlar yapmada önemli malzeme teşkil edilmiş olacaktır. Bu çalışmada tıpla ilgili XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait bir yazma olan *Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Er-Râzî*'nin söz varlığı ele alınacaktır. Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyâ er-Râzî'den kendisi de bir hekim olan Ali Münşî tarafından tercüme edilmiş ve üç nüshası tespit edilmiş olan bu eser 151 varaktan oluşmakta ve her sayfasında 19 satır bulunmaktadır. Bir muayenehane havası içinde hastalıklar ve tedavilerine ilişkin öneri ve yönlendirmeleri içeren bu eser, tıpla ilgili olması noktasında özellikle terimsel söz varlığı açısından zengin sayılabilecek bir niteliktedir.²

Her metin kendine özgü bir söz varlığına sahip olması açısından değerli olmakla birlikte, bir meslek veya uzmanlık dalı hakkında yazılan metinlere terim anlamlı sözcükleri içermeleri

dolayısıyla daha özel bir değer atfedilmektedir. Tarihsel tıp metinleri, sağlık konusunun kapsam genişliği düşünüldüğünde, içerdikleri terimler sebebiyle söz varlığı açısından zenginler ve özellikle bu terimler temele alınarak yapılan söz varlığı çalışmaları ile Türkçenin tarihsel söz varlığı alanındaki araştırmalara ve terimlerle ilgili diğer bilim dallarının tarihlerini çalışma konusu yapmış araştırmacılara katkı sağlanmış olacaktır. Bu çalışmada söz varlığı kapsamında ele alınacak başlıklar şu şekilde yer alacaktır: Organ adları, bitki adları, hastalık adları, maden ve bazı kimyasal madde adları, hayvan adları, eczacılık terimleri, diğer sağlık bilgisi terimleri, ölçüler, besin maddeleri, araç-gereç adları, meslek adları, zaman ifadeli sözcükler, renkler ve sayılar. Bu başlıklar altında öncelikle sınıflandırmaya dair yer verilmek istenen detaylara değinilecek ve sözcüklerin farklı dillerdeki karşılıkları mevcutsa bunların listesi verilecektir. Daha sonra her sözcüğün anlamı ve köşeli parantez içerisinde kullanım sıklığı belirtilecektir. Sözcüğün anlamına göre örneğin, eğer bir hastalık adıysa ve metinde bu hastalığın herhangi bir türü geçiyorsa ya da sözcükle ilintili birtakım tamlamalar varsa bunlara da parantez içinde yer verme yoluna gidilecektir. Türkçe sözcükler arasında, günümüzden farklı bir yapı veya anlama sahip olduğu görülen sözcükler önce Kamûs-ı Türkî'de taranacak burada bulunamayan sözcükler ise Tarama Sözlüğü'nde taranıp bu kaynaklardaki açıklamalara değinilecektir. Bu yapılırken ele alınan sözcüğün metnin bağlamına uygun anlamına yer verilecektir. Ardından eylemlere kısaca temas edilecek olan küçük bir başlık da açılacak ve bu başlık altında sadece sıklığa dair veriler bulunacaktır.

Ele alınan metnin dizininde yaklaşık 3058 madde başı bulunmaktadır. Bu sayı çıkarılırken bazı aynı anlamdaki sözcüklerin hemze ya da basit noktalama sorunları yüzünden farklı madde başı açılmış halleri hariç tutulmamıştır. Bunun dışında 19 madde başından oluşan bir de özel adlar dizini mevcuttur. Dizinde kökenlerine göre sözcük sayıları ve yüzdeleri ise şu şekildedir: Arapça: 2140 (% 69,98); Türkçe: 572 (% 18,70); Farsça: 252 (% 8,24); Grekçe: 33 (% 1,07); Yunanca: 4 (% 0,13); Latince: 2 (% 0,06); Fransızca: 1 (% 0,03); İtalyanca: 1 (% 0,03) ve kökeni belirlenemeyen sözcükler: 5 (% 0,16). Bunların yanında köken olarak iki ya da üç ayrı dil kaynaklı sözcüklere de rastlanmaktadır: Far.+Ar.: 10 (% 0,32); Far.+T.: 8 (% 0,26); Ar.+Far.: 7 (% 0,22); Ar.+T.: 22 (% 0,71); Ar.+T.+Far.: 1 (% 0,03); Gr.+Ar.: 2 (% 0,06); Gr.+T.: 1 (% 0,03). Dizinde yer alan eylem sayısı ise 213'tür.

Diğer dillerden alınıp Türkçe ek kullanılmak suretiyle oluşturulan sözcük sayısına bakıldığında Ar.+T.: 22 (beşrelü, efâviyelü, ğidâ'iyetlü, hafifce, harâretlü, kırmızılık, luzûcetlü, mâddecük, mişilli, mişillü, muqaddemce, müşkilce, niżâmsuz, şabırlu, şabîlik, sükkêrlü, sükkêrsüz, vâfirce, vaqîtsüz, za'îflik, ziyâdece, ziyâdelik); Far.+T.: 8 (hastelik, poşalu, sâdeyağı, sâdece, sūrincānlu, şekerlü, şekersüz, tâzece); Gr.+T.: 1 (eftimünlu) ve Ar.+T.+Far.: 1 (hâlbuki) biçiminde toplam 32 sözcükten söz edilebilir.

1. Organ Adları

Organ adlarının listelenmesine geçilmeden önce organ ve beden ifadesi için kullanılan genel anlamlı sözcükler ve kullanım sıklıkları da aşağıda belirtilmiştir.

aḥşâ³: < Ar. İç organlar. [3]

a' zâ: < Ar. Organlar, uzuvlar. [18] (a' zâ-yı sefile)

² Yazma hakkında daha geniş bilgi için bkz. Kaya, E. (2016). XVIII. Yüzyıla Ait Bir Tıp Yazması Üzerine: Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Râzî. *Turkish Studies*, vol. 11/21, 229-250.

beden: < Ar. Beden, vücut. [61] (cesîmü'l-beden, e'âlî-i beden, ħarâret-i beden, in-kisârü'l-beden, zâhir-i beden)

beşere: < Ar. İnsan derisinin dış tabakası. [5]

bünye: < Ar. Bünye, vücut yapısı. [3] (muĥîfü'l-bünye, naĥîfü'l-bünye)

cesed: < Ar. Beden. [3]

cild: < Ar. Cilt, ten, deri. [3]

cülûd: < Ar. Deriler. [1] (cülûd-ı rediyye)

deri: Deri. [2]

ebdân: < Ar. Bedenler, uzuvlar. [2]

mesâmmât: < Ar. Cilt üzerindeki küçük delikler, gözenekler. [1]

‘**uzv:** < Ar. Uzuv, organ. [25]

vücûd: < Ar. Vücut, beden, gövde. [4]

Organların metinde geçme sıklığı verildikten sonra, varsa organlarla ilgili dizine eklenen tamlama ve sözcük öbeklerine parantez içinde yer verilmiştir. Organların içinde geçtiği ve hastalık adı sayılabilecek tamlama veya sözcük öbeklerine hastalık adlarında da yer verildiği için burada belirtilmemişlerdir.

Türkçe	Arapça
ağız	fem
aķ ciger	riyye
alın	cebhe
arķa	zahr
aldır	sâķ
baş	re's
bebek	ĥadeķa
boğaz	ĥalk/ĥulkûm
boyun	‘unķ
bögrek	kilye
burun	enf
dil	lisân
dış etleri	lişe
diz	rükbe/rükbet
dudaķ/ıudaķ	ķaleb/şefe
eņse çukuru	nukre-i ķafâ
göbek	sürre

gögüs	şadr
gögsi kemükleri	azlâ ^ç
göz kapakları	ecfân
göz	‘ ayn
kara ciger	kebed
karın	bağın
kulağ	üzn/sem ^ç
küçük dil	lehât
siğir	‘ aşab
şakağ	şudğ
şamar	‘ ırğ
yüz	vech
Türkçe	Grekçe
baş şamarı	bâselik/ķifâl
Türkçe	Farsça
dudağ/şudağ	leb

a) Türkçe Organ Adları

ağız: Ağız; krş. *fem.* [44]

ağ ciger: Akciğer; krş. *riyye.* [2] (ağ ciger cirimi)

alın: Alın; krş. *cebhe.* [1]

arka: Arka, sırt; krş. *zahr.* [21] (arka üsti)

ayağ/ayağ: Ayak. [53] (sağ ayağı, şol ayağı)

baldır: Baldır; krş. *sāk.* [31]

baş: Baş; krş. *re 's.* [113] (baş parmağı)

baş şamarı: Şah damarı; krş. *bâselik, ķifâl.* [8] (şol baş şamarı)

boğaz: Boğaz; krş. *ħalk, ħulķūm.* [20] (boğaz içi)

boyun: Boyun; krş. *'unķ.* [12] (boyun mühreleri 'boyun omurları')

böğrek: Böbrek; krş. *kilye.* [2] *böğrek (böğrik): Böbrek. (Tar. Söz., s. 663)*

burun: Burun; krş. *enf.* [19] (burnı delükleri, burun içi)

depe: Tepe, başın üst bölümü; krş. *tepe.* [3] *depe: depelik, depelemek vesâire. ba: tepe vesâire. (Kâmûs, s. 602) tepe: İnsan ve hayvan başının ucu, en üsti. (3. anlamı) (Kâmûs, s. 379)*

dil: Dil; krş. *lisân.* [8] (dil altı)

diş: Diş. [24]

- diş etleri:** Diş etleri; krş. *lişe*. [4]
- diz:** Diz; krş. *rükbe, rükbet*. [7] (şol diz)
- dudağ:** Dudak; krş. *leb, kaleb, şefe, tudağ*. [5] (üst dudağında)
- el:** El. [26] (sağ el, sağ eli mafâşılı, el parmakları)
- enşe çukuru:** Ense çukuru; krş. *nukre-i kafâ*. [1]
- göbek:** Göbek, krş. *sürre*. [1]
- göğüs:** Göğüs; krş. *şadr*. [4]
- gögsi kemükleri:** Kaburgalar. [1]
- göz:** Göz; krş. *‘ayn*. [101] (sağ gözi, şol gözi, gözi uçları)
- göz bebeği:** Göz bebeği; krş. *hadeka*. [1]
- göz kapağı/kapağları:** Göz yuvarlarının önünde bulunan, kenarlarında kirpikler bulunan koruyucu organ; krş. *ecfân*. [16] (şol gözi kapağı, göziniğ kapağı)
- iç:** İç, insanın ya da herhangi bir şeyin içi. [24] (boğaz içi, burun içi, kulağ içi)
- kara ciger:** Karaciğer; krş. *kebed*. [6] (‘anz kara cigeri)
- karın:** Karın; krş. *batn*. [4]
- kol:** Kol. [13] (sağ kol, sağ kolı altı, şol kol)
- koltuğ:** Koltuk. [1] (sağ koltuğı)
- kulağ:** Kulak; krş. *üzn, sem*. [29] (kulağdan kulağa, sağ kulağı, şol kulağı, kulağ içi, kulağı ardi, kulağı içi)
- küçük dil:** Küçük dil, damağın arkasında bulunan dile benzer küçük uzantı; krş. *lehât*. [1]
- meme:** Meme. [9] (şığır memesi, şol memesi, memeden kesil-, meme vèril-)
- omuz:** Omuz. [9] (şol omuz, omuzı başı)
- ökçe:** Ökçe, topuk; krş. *topuğ*. [1] (şol ökçe)
- parmak:** Parmak. [14] (baş parmağı, el parmakları, şalavât parmağı ‘şehadet parmağı, işa-ret parmağı’, parmak uçları)
- saç:** Saç. [5]
- şakal:** Sakal. [3]
- sinir:** Sinir; krş. *‘aşab*. [2]
- şu yolu:** İdrar yolu. [1]
- şakak:** Şakak; krş. *şudğ*. [2]
- taban:** Taban, ayak tabanı. [1]
- țamar:** Damar; krş. *‘ırk*. [23] (baş țamarı, çehâr-reg țamarı, dâc țamarları, ekhel țamarı, şâfin țamarı, şol baş țamarı) “*țamar: Beden-i insanda kanın cevelân ettiğî yollar ki muhtelif kalınlıkta borulardan ibarettir. ırk, şiryân, verîd, reg.*” (Kâmûs, s. 870)

tarak: Tarak, insanda ayağın yüksek olan üst bölümü. [1]

tepe: Tepe, başın üst bölümü; krş. *depe*. [2]

topuk: Topuk; krş. *ökçe*. [3] (sağ topuğu mafşalı, sol topuğu)

tudak: Dudak; krş. *leb, kaleb, dudak, şefe*. [3] *tudak: Ağzın üst ve alt kenarı, şefe, leb. (Kâmûs, s. 894)*

yan: Kalça kemiğinin üst bölümü; krş. *cenb*. [13] (sağ yan)

yanak: Yanak. [1] (sol yanağında)

yüz (1): Yüz, surat, beniz; krş. *vech*. [30] (şol yüz, yüzi üzere)

b) Yabancı Kökenli Organ Adları

‘acz: < Ar. Omur; krş *fikra*. [1]

aḥda‘: < Ar. İnsanın ensesine yakın iki damar. [2]

aḥda‘ ayn: bkz. *aḥda‘* [1]

akfā: < Ar. Başın arka tarafları, enseler. [1]

‘āne: < Ar. Kasık. [4]

‘aşab: < Ar. Sinir; krş. *siḡir*. [3]

a‘ şāb: < Ar. Sinirler. [3]

aşābi‘: < Ar. Parmaklar. [1]

‘ayn: < Ar. Göz; krş. *göz*. [7]

ažlā‘: < Ar. Kaburga kemikleri, göğüs kemikleri. [4]

bāselik: < Gr. Şahdamar; krş. *baş tamarı, kifāl*. [39]

baṭın: < Ar. Karın; krş. *karın*. [45]

bāzū: < Far. Pazı, kolun üst bölümündeki kas. [5]

cebhe: < Ar. Alın; krş. *alın*. [5]

cenb: < Ar. Yan; böğür; krş. *yan*. [3]

cevf: < Ar. İç; boşluk. [9]

çehār-reg/çehār-reg tamarı: < Far. Alt ve üst dudakların iç kısmındaki dört damar. [5]

çeṇe: < Far. Çene; krş. *zeḡan*. [4]

dāc/dāc tamarları: < Ar. Koroner damarlar. [2]

dimāğ: < Ar. Beyin. [13]

ecfān: < Ar. Göz kapakları; krş. *göz kapaqları*. [1]

ekḫel/ekḫel tamarı: < Ar. Ortadamar, kolun iç tarafındaki ana damar. [6]

em‘ ā/em‘ ā’: < Ar. Bağırsaklar. [14]

enf: < Ar. Burun; krş. *burun*. [1]

- esnân:** < Ar. Dişler. [3]
- ev' iye:** < Ar. Damarlar. [1] (ev' iye-i meni 'meni damarları'.)
- faḥz:** < Ar. Uyluk, kalça ile baldır arasındaki kısım. [4]
- faḥzeyn:** < Ar. İki uyluk. [1]
- fekkeyn:** < Ar. İki çene [alt ve üst]. [3]
- fem:** < Ar. Ağız; krş. *ağız*. [15]
- ferc:** < Ar. Kadın cinsel organı, vulva. [3]
- fevâd:** < Ar. *fevd* Başın kulaklara yakın tarafları. [1]
- fıkra:** < Ar. Omurga kemiklerinden bir boğum, omur; krş. 'acz. [1]
- fu'âd:** < Ar. Kalp, yürek; krş. *kalb*. [8]
- ğilâf:** < Ar. Zar; krş. *hicâb*. [1] (ğilâf-ı kalb 'dış kalp zarı')
- ḥablü'z-zirâ':** < Ar. Ön kol damarı. [1]
- ḥadeka:** < Ar. Göz bebeği, krş. *göz bebeği*. [4]
- ḥalk:** < Ar. Boğaz; krş. *boğaz, ḥulkûm*. [2]
- ḥalka-ı maḳ'ad:** < Ar. 'anüs halkası'; ḥalka: < Ar. Halka; maḳ'ad: < Ar. Oturak yeri; anüs. [1]
- ḥâşıra:** < Ar. Boş böğür. [14]
- ḥayâ:** < Far. Testis, er bezi. [2]
- hicâb:** < Ar. Zar, perde; krş. *ğilâf*. [8] (batn-ı a' lāsı hicâbı, hicâb-ı esfel, hicâb-ı kebed 'diyafram', hicâb-ı merî 'yemek borusu zarı')
- ḥulkûm:** < Ar. Boğaz; krş. *ḥalk, boğaz*. [2]
- ḥuşye:** < Ar. Erkeklik bezi, haya. [12]
- 'ırk:** < Ar. Damar; krş. *ḫamar*. [2] ('ırk-ı cebhe 'alın damarı, alındaki kara damar', 'ırk-ı ibtî 'koltuk altı damarı')
- ihlîl:** < Ar. Penis deliği, penisteki idrar deliği. [5]
- 'izâm:** < Ar. Kemikler. [2]
- ḫafâ:** < Ar. Başın ve boynun arka tarafı, ense; krş. *eḡse*. [8]
- ḫalb:** < Ar. Kalp, yürek; krş. *fu'âd*. [25]
- ḫaleb:** < Ar. Dudak; krş. *leb, dudak, şefe, tudaḫ*. [1]
- ḫaṭan:** < Ar. Kuyruk sokumu; bel bölgesi. [4]
- ḫazîb:** < Ar. Penis. [6]
- kebed:** < Ar. Karaciğer; krş. *ḫara ciger*. [19]
- keff:** < Ar. El içi, avuç içi. [1]

- ķifâl:** < Gr. Şahdamarı; krş. *baş tamarı, bâselik*. [19]
- kilye:** < Ar. Böbrek; krş. *bögrek*. [1]
- kitf:** < Ar. Omuz küreği, kürek kemiği. [7]
- kitfeyn:** < Ar. İki omuz küreği. [4]
- ķubl:** < Ar. Erkek ve kadın cinsel organları. [3]
- leb:** < Far. Dudak; krş. *ķaleb, dudak, şefe, tudaķ*. [1]
- lehât:** < Ar. Küçük dil; krş. *ķüçük dil*. [1]
- lişe:** < Ar. Diş eti; *diş etleri*. [3]
- lisân:** < Ar. Dil; krş. *dil*. [13]
- ma' de:** < Ar. Mide. [172]
- mafşal:** < Ar. Eklem. [2]
- mafâşıl:** < Ar. Eklemler. [15]
- maķâfil:** < Ar. Oturulacak yerler. [1] (cânib-i maķâfil 'oturak yeri, kaba et')
- maķ' ad:** < Ar. Oturak yeri; anüs. [29]
- merî:** < Ar. Mide ile gırtlak arasında bulunan yemek borusu. [1] (ķiķâb-ı meri)
- meşâne:** < Ar. Mesane, idrar torbası. [15]
- meşîme:** < Ar. Döl yatağı, son; krş. *raķm*. [2]
- menķar:** < Ar. Burun deliği. [1]
- mühre:** < Far. Omurga kemiği, bel ve boyun omurları; krş. *şulb*. [9]
- nukre-i ķafâ:** < Ar. Ense çukuru; krş. *eķse çukuru*. [4]
- raķ(i)m:** < Ar. Rahim, döl yatağı; krş. *meşîme*. [14]
- re's:** < Ar. Baş, kafa; üst taraf; krş. *baş*. [17]
- riyye:** < Ar. Akciğer; krş. *aķ ciger*. [4]
- rükbe:** < Ar. Diz, dizkapağı; krş. *rükbet, diz*. [1]
- rükbet:** < Ar. Diz, dizkapağı; krş. *rükbe, diz*. [2]
- şadr:** < Ar. Göğüs; krş. *göğüs*. [25]
- şâfin/şâfin tamarı:** < Ar. İç aşık kemiğinden topuğa kadar giden büyük toplardamar. [11]
- sâ'id:** < Ar. Kolun dirsekle bilek arasındaki kısmı, ön kol. [1]
- sâķ:** < Ar. Baldır, incik; krş. *baldır*. [10]
- sâķayn:** < Ar. Her iki baldır. [2]
- sem':** < Ar. Kulak; krş. *ķulaķ, üzn*. [1]
- şudğ:** < Ar. Şakak; krş. *şakak*. [1]
- şulb:** < Ar. Omurga kemiği; krş. *mühre*. [4]

sürre: < Ar. Göbek; krş. *göbek*. [29]

şefe: < Ar. Dudak; krş. *leb, kaleb, dudak, tudağ*. [1]

şiryân: < Ar. Atardamar. [3]

şerâyîn: < Ar. Atardamarlar. [2]

tihâl: < Ar. Dalak. [26]

‘unç: < Ar. Boyun; krş. *boyun*. [6]

‘urûk: < Ar. Damarlar. [4] (infîtah-ı ‘urûk, ‘urûk-ı duqâk ‘ince, kılcal damarlar’, ‘urûk-ı vâsi‘a)

üzn: < Ar. Kulak; krş. *kulak, sem‘*. [4]

vech: < Ar. Yüz, surat; krş. *yüz*. [6]

verik: < Ar. Kuyruk sokumu kemiği, uca, pöç. [4]

veter: < Ar. Kiriş, adaleleri hareket ettiren kalın sinir, tendon. [2]

yâfûh: < Ar. Bingıldak; başın en üst ve orta kısmında bulunan hassas yer. [5]

zahr: < Ar. Arka, sırt; krş. *arğa*. [7]

zeğan: < Ar. Çene; krş. *çeçe*. [2]

zend: < Ar. Ön kol kemiği. [1]

2. Bitki Adları

Bitkiler bizzat ilaç olarak ya da ilaç hammaddesi olarak kullanılmaları dolayısıyla tıp metinlerinde birer tıp terimi kimliği kazanmışlardır. Bitki adları sınıflandırılırken bir bitki topluluğunu ifade eden *nârenciyye* sözcüğü ile iki sandal ağacı türünü ifade eden *sandaleyn* benzeri sözcüklere yabancı kökenli bitki adları başlığının sonunda yer verilmiştir. Ayrıca bitkilerin Latince adlarının da parantez içinde belirtilmesine gayret gösterilmiştir. Bitki adlarının kullanım sıklığı verildikten sonra varsa metinde geçen türleri ya da bitki adının geçtiği tamlama ya da söz öbekleri de parantez içinde belirtilmiştir. Bu yapılırken eczacılık terimlerinde ya da besin maddeleri arasında geçmiş olabilecek olan bitki yağı, suyu, tılası, balı vs. ifadelerle yer verilmemiştir.

Türkçe	Arapça
ağac kavunu	utruc
arduc	ubhul
arpa	şa‘îr
ayva	sefercel
boy	hulbe
buğday	hınça
erik	ıccâş
günlük	mi‘a/muql/lübna

ılgın yemişi	gezmâzecz/gezmâzek
ıt üzümü	‘mebu’s-sa‘leb
meyan	sûs
sarımsak	şûm
şoğan	başal
tarı/taru	câvers
topalağ	su‘d/hûlân
torak	şibş
Türkçe	Farsça
baldırıkara	persiyāvşân
Türkçe	Grekçe
karabaş	uştuğūdūs

a) Türkçe Bitki Adları

acı bādām: Acı badem. [7]

ağac kavunu: Ağaç kavunu (Citrus medica); krş. *utruc*. [2]

arduc/arduc yemişi: Ardıç ağacı ve yemişi (Juniperus); krş. *ubhul*. [1]

arpa: Arpa (Hordeum); krş. *şar’ir*. [91] (arpa unı)

ayva: Ayva (Cydonia oblonga); krş. *sefercel*. [2]

baldırıkara: Baldırıkara (Asplenium adiantum); krş. *persiyāvşân*. [2]

boy: Çemen otu, boy otu (Trigonella foenum-graecum); krş. *hulbe*. [1]

buğday: Buğday (Triticum aestivum); krş. *hınfa*. [2] (taze buğday)

çaşur: Çakşır otu (Ferula communis) [1]

erik: Erik ağacı ve meyvesi (Prunus domestica); krş. *iccâş*. [1]

günlük: Günlük ağacı ve bundan elde edilen zamk; ak günlük (Gummi olibanum), kara günlük (Cortex styracis) olmak üzere iki türü bulunur. Günlük ağacından ayrıca buhur yapılır; krş. *mî‘a, muql, lübnâ, kündür*. [2]

ılgın/ılgın yemişi: Ilgın ağacı ve yemişi (Tamarix tetrandia); krş. *gezmâzecz, gezmâzek*. [4]

ıt üzümü: İt üzümü (Solanum nigrum); krş. *‘mebu’s-sa‘leb*. [1]

karabaş: Keşiş otu, yalancı lavanta çiçeği (Lavandula stoechas); krş. *uştuğūdūs*. [3]

kaşnı: Kadı ağacı, şeytanboku otu ve bundan elde edilen zamk (Ferula assa- foetida). [1]

kavun: Kavun (Cucumis melo). [2]

koruk: Koruk, olgunlaşmamış ekşi üzüm. [13]

meyan: Meyan (Glycyrrhiza glabra); krş. *sûs*. [3]

pazı: Pazı (Beta vulgaris var. cicla). [4]

sarımsak: Sarımsak (Allium sativum); krş. *şûm*. [2]

soğan: Soğan (Allium cepa); krş. *başal*. [3]

tarı: Darı (Panicum miliaceum); krş. *taru*, *cāvers*. [2] (güneş tarısı) *tarı: yahud taru. ba: darı. Kâmûs, s. 860) darı: [asıl tka. tarık ki tarla gibi "tarımak" fiilinden olup o da tırmıklamak ve zer' etmek demektir.] Hububâtın Türklerce eskiden en marufu olan ufak taneli zahîre, erzen. (Kâmûs, s. 597)*

taru: Darı (Panicum miliaceum); krş. *tarı*, *cāvers*. [1] (beyâz taru)

topalak: Topalak, suut kökü (Cyperus rotundus); krş. *su'd*, *hûlân*. [2]

torak: Dereotu (Anethum graveolens); krş. *şibs*. [1] *turak otu: → durak otu. (Tar. Söz., s. 3856) durak otu (turak otu): Dere otu, razyane. (Tar. Söz., s. 1259)*

üzüm: Üzüm (Vitis vinifera). [7] (beyâz üzüm, çekirdeği çıkmış beyâz üzüm, tâze üzüm dânesi, üzüm cibresi)

Bitkilerle ilintili olarak metinde yer alan *çekirdek*, *çiçek*, *dal*, *kabuk*, *kök*, *ot* ve *yaprak* sözcüklerinin durumunu görmek açısından anılmalarının uygun olacağı düşünüldüğünden buraya eklenmişlerdir.

çekirdek: Çekirdek. [9] (kavun çekirdeği, muşşer kavun çekirdeği, üzüm çekirdeği, zerdâlû çekirdeği yağı, çekirdeği çıkmış beyâz üzüm)

çiçek: Çiçek. [2] (hindibâ çiçeği, mârûl çiçeği)

dal: Dal. [2] (sezâb dalları)

kabuk: Kabuk. [8] (ağac kavunu kabuğu, ekşi nâr kabuğu, kebere kökünü kabuğu, nâr kabuğu, kabuğu kazınmış meyan köki)

kök: Kök. [8] (kabuğu kazınmış meyan köki, kebere kökünü kabuğu, kerefes köki, kızıl boya köki, meyan köki maṭbūḥı, râziyâne köki, yabân nârını köki)

ot: Ot, bitki. [4] (torak otı yağı)

yaprak: Yaprak. [6] (ağac kavunu yaprağı, encir yaprağı, felencmüşk yaprağı, mersin yaprağı, tûrp yaprağı)

b) Yabancı Kökenli Bitki Adları

'ades: < Ar. Mercimek (Lens culinaris); krş. *mercimek*. [2]

adhır: < Ar. Ayırık otu (Cynodon dactylon). [2]) (adhır-ı mekkî)

'afş: < Ar. Mazi; krş. *mâzû*. [5]

afsentin: < Gr. Pelin otu, yavşan otu, Anadolu'da yirmi kadar türü bilinen ve veronika olarak da adlandırılan bir bitki (Artemisia absinthum). [5]

akākıyâ: < Gr. Akasya ağacı (Acacia). [5]

'ākırkarhâ: < Ar. Pireotu, nezle otu (Anacyclus pyrethrum); krş. *'ūdu'l-ḳarh*. [1]

anısön: < Far. < Gr. *άνηθον/άννηθον* Anason (Pimpinella anisum); krş. *nānhuvāh*. [18]

- anzurût:** < Far. Gözotu (Astragalus sarcocolla). [1]
- ās:** < Ar. Mersin ağacı (Myrtica communis); krş. *mersîn*. [19]
- asârûn:** < Gr. Kediotu, asaron (Asarum europaeum). [2]
- bâbûnec:** < Far. Papatya (Matricaria chamomilla); krş. *bâpûnec, pâbûnec*. [15]
- bâdam:** < Far. Badem (Amygladus communis); krş. *levz*. [82]
- bâdincân:** < Far. Patlıcan (Solanum melongena). [2]
- bâdrencbüya:** < Far. Oğulotu, melisa (Melissa officinalis). [1]
- bâdrûc:** < Far. Yabani reyhan (Ocimum); krş. *bâzerûc, bâzerûc*. [1]
- bağla:** < Ar. Bakla (Vicia faba); krş. *bâğlâ*. [3]
- bâğlâ:** < Ar. Bakla (Vicia faba); krş. *bağla*. [3]
- bağlatü'l-ğamğâ:** < Ar. Semizotu (Portulaca oleracea); krş. *bağlatü'l-ğamğâ', bağlatü'l-mübâreke*. [5]
- bağlatü'l-ğamğâ':** < Ar. Semizotu (Portulaca oleracea); krş. *bağlatü'l-ğamğâ, bağlatü'l-mübâreke*. [2]
- bağlatü'l-mübâreke:** < Ar. Semizotu (Portulaca oleracea); krş. *bağlatü'l-ğamğâ', bağlatü'l-ğamğâ*. [1]
- bân:** < Ar. Sorgun ağacı, sultanî söğüt (Salix viminalis). [4]
- bâpûnec:** < Far. Papatya; krş. *bâbûnec, pâbûnec*. [3]
- başal:** < Ar. Soğan (Allium cepa); krş. *şoğan*. [4]
- bâzerûc:** < Ar. Bir tür fesleğen; krş. *bâdrûc, bâzerûc*. [1]
- bâzerûc:** < Ar. Bir tür fesleğen; krş. *bâdrûc, bâzerûc*. [1]
- belâdır:** < Far. Beladır ağacı (Semecarpus anacardium). [1]
- belesân:** < Ar. Pelesenk ağacı ve bundan elde edilen yağ (Commiphora opobalsamum). [2]
- bellût:** < Ar. Meşe ağacı, pelit (Quercus). [4]
- benc:** < Ar. Bengilik otu, kırmızı tatula (Datura fastuosa). [9]
- benefşe:** < Far. Menekşe (Viola tricolor); krş. *benefşec*. [118] (benefşe-i yâbis)
- benefşec:** < Far.+Ar. Menekşe; krş. *benefşe*. [7]
- besfâyic:** < Ar. Bespaye, eğrelti (Polypodium vulgare). [4]
- bitîh:** < Ar. Karpuz (Citrullus lanatus). [11] (bitîh-i hindî)
- birincâsîf:** < Far. Pelin, misk otu, ayvadana (Artemisia vulgaris). [1]
- câvers:** < Ar. Darı (Panicum miliaceum); krş. *ğaru, ğarı*. [1]
- câvşîr:** < Ar. Cavşîr otu ve bundan elde edilen tıbbi zamk (Ferula elaeochytris). [2]
- cevz:** < Ar. Ceviz (Juglans regia). [5]

- cülnâr:** < Far. Yabani nar ağacı (Punica granatum). [9]
- cünd-i bîdester:** < Far. Kunduz taşığı otu ve kökü. [8]
- çıntıyânâ:** < Lat. Çentiyana otu (Gentiana lutea). [1]
- dâr-ı fulful:** < Far.+Ar. Baş biberi, uzun biber (Piper longum). [4]
- defne/defne yemişi:** < Gr. Defne ağacı (Laurus nobilis). [1]
- demü'l-ahaveyn:** < Ar. İki kardeşkanı ağacı (Calamus draco). [4]
- derûnec:** < Ar. Çıyan otu, kurtpençesi (Polygonum bistorta). [1] (derûnec-i ' akrebi)
- eftimûn:** < Gr. Bağbozan (Cuscuta europaea). [33]
- egir:** < Gr. Kasıkotu, azakeğeri, hazambel (Acorus calamus); krş. *vecc.* [1]
- emberbâris:** < Gr. Dikenüzümü, kadıntuzluğu, sarıçalı (Berberis vulgaris); krş. *emîrbâris*, *zirişkiyye*. [1]
- emîrbâris:** < Gr. *emberbâris* Dikenüzümü, kadıntuzluğu, karamuk (Berberis vulgaris); krş. *emberbâris*, *zirişkiyye*. [18]
- emrûd:** < Far. Armut (Pyrus communis). [1]
- encîr:** < Far. İncir ağacı ve meyvesi (Ficus carica); krş. *tîn*. [12]
- encür:** < Ar. Isırgan otu (Urtica). [2]
- eşkâkul:** < Ar. *şakâkul* Yabani havuç, karakök (Pastinaca sativa). [1]
- felencmüşk:** < Far. Misk otu (Mimulus moschatus). [2]
- fencengüşt:** < Far. Beşparmak otu (Potentilla reptans). [5]
- ferfiyûn:** < Ar. Sütleşen otu ve bundan elde edilen tıbbi bir zamk (Euphorbia officinarum). [3]
- fınduk:** < Far. Fındık (Corylus maxima). [1]
- fistuk:** < Ar. Fıstık (Pinus pinea). [2] (fistuk-ı şâmî)
- fūdenc:** < Far. Yarpuz (Mentha pulegium); krş. *fūtenc*. [2] (fūdenc-i nehri)
- fulful:** < Ar. Biber (Capsicum). [8] (fulful-ı ebyaz)
- fūtenc:** < Far. Yarpuz; krş. *fūdenc*. [1]
- fuvveh:** < Ar. Kök boya, kızılıkök (Rubia tinctorum). [1]
- fücül:** < Ar. Turp; krş. *tûrp*. [2]
- gâfis:** < Ar. Karaağaç (Ulmus). [1]
- gezmâzec:** < Ar. < Far. Ilgın yemişi (Tamarix); krş. *gezmâzek*, *ılgın*. [1]
- gezmâzek:** < Far. Ilgın yemişi (Tamarix); krş. *gezmâzec*, *ılgın*. [1]
- gül:** < Far. Gül (Rosa); krş. *verd*. [100]
- hanzal:** < Ar. Ebuçehil karpuzu (Citrullus colocynthis). [6]

hardal: < Ar. Hardal otu, ak hardal (Snapis alba) ve yabani hardal (Snapis arvensis) olmak üzere başlıca iki türü vardır. [13]

harnüb: < Ar. Keçiboynuzu (Ceratonia siliqua). [6]

hasek: < Ar. Demir diken; pıtrak. [1]

hâşer: < Ar. Misvak ağacının yemişi. [1]

hass: < Ar. Marul; krş. *mārūl*. [7]

haşhaş: < Ar. Haşhaş (Papaver somniferum). [36]

hatmî: < Ar. Hatmi (Athaea officinalis). [6]

havlincân: < Far. Havlican otu (Alpinia officinarum). [1]

hâvuç: < Far. Havuç (Daucus carota). [2] (yabân hâvucu)

helîle: < Far. Helile otu, sarı helile, kara helile gibi türleri bulunur (Terminalia). [102] (helîle-i aşfer, kara helile, sarı helile/şaru helîle)

helyün: < Ar. Kuşkonmaz (Asparagus officinalis). [1]

heyûkıştidâs: < Lat. Tekesakalı (Tragopogon porrifolius). [1]

hınța: < Ar. Buğday (Triticum aestivum); krş. *buğday*. [3]

hıyâr: < Ar. Hıyar, salatalık (Cucumis sativus); krş. *kıssâ*?, *kıssâ*. [6]

hıyârşenbe: < Ar. Hıyarçember, Hint hıyarı (Cassia fistula); krş. *hıyârşenber*. [19]

hıyârşenber: < Ar. Hıyarçember, Hint hıyarı (Cassia fistula); krş. *hıyârşenbe*. [56]

hindibâ: < Ar. Hindiba, yaban marulu (Cichorium endiva); krş. *hindibâ*?. [22]

hindibâ?: < Ar. Hindiba, yaban marulu (Cichorium endiva); krş. *hindibâ*. [4]

hîrî: < Ar. Şebboy çiçeği (Cheiranthus cheiri); krş. *şebbû*. [7]

hülân: < Ar. Topalak (cyperus rotundus); krş. *su'd*, *topalağ*. [2] (hülân-ı mekki)

hulbe: < Ar. Çemen otu, boy otu tohumu (Trigonella foenum-graecum); krş. *boy*. [4]

humâmâz: < Ar. Kuzukulağı (Rumex acetosella). [2]

hurâmâ: < Far. Hurma (Phoenix dactylifera). [5]

hurû': < Ar. Tanelerinden hintyağı çıkarılan ağaç. [9]

ıccâş: < Ar. Erik (Prunus domestica); krş. *erik*. [34]

'mebu's-şaleb: < Ar. Tilki üzümü, it üzümü (Solanum nigrum); krş. *it üzümü*. [3]

ısfânâh: < Ar. < Gr. Ispanak (Spinacia oleracea). [17]

ıtrifil: < Far. Tirfilotu, yonca, üçgül, cennet biberi. Amomum granum paradisi ve Amomum meleguetta Roscoe olmak üzere iki türü bulunmaktadır (trifolium); krş. *ıtrifil*. [9] (ıtrifil-i şağir)

ıtrifil: < Far. Tirfilotu, cennet biberi; bkz. *ıtrifil*. [2] (ıtrifil-i şağir)

ıklılı'melik: < Ar. Koçboynuzu bitkisi, kokulu yonca, eşek yoncası (Melilotus officinalis). [2]

kâbilî: < Ar. Helile (Terminalia) otu türlerinden biri, kara helile. [6]

kâfür: < Ar. Kâfür otu ve bundan elde edilen koku (Cinnamomum camphora). [55]

ıaküle: < Ar. Zencefilgillerden, sıcak memleketlerde yetişen ıtırılı bir bitki ve bunun bahar gibi kullanılan tohumu (Elettaria cardomomum). [2] (ıaküle-i kebîr)

kâkünc: < Ar. Kambil otu, kandil otu, güveyfeneri (Phisalis alkekengi). [9]

ıar' : < Ar. Kabak (Cucurbita pepo). [4]

ıaranful: < Ar. Karanfil (Eugenia caryophyllata). [1]

ıaraz: < Ar. Akasya, salkım, Mısır diken meyvesi; akakiya denen zamk bu meyvenin usaresidir (Robinia pseudoacacia). [2]

ıaşab: < Ar. Kamış (Phragmites australis) [1]

ıaşabü'z-zerîre: < Ar. Kazayağı otu (Chenopodium album). [1]

ıafünâ: < Ar. Pireotu, karnıyarık otu (Plantago psyllium). [19]

ıebâbe: < Ar. Kebabe, kebabiye, kuyruklu biber (Piper cubeba). [3]

ıebere: < Ar. Gebre otu, keditırnağı (Capparis spinosa); krş. *kever*. [1]

ıefe kemmûnı: < Ar. 'Kemmun-ı Habeşî' de denen bir kimyon türü. [2]

ıemmûn: < Ar. Kimyon (Cuminum cyminum). [25]

ıenger-zed: < Ar. Kenger bitkisi (Gundelia tournefortii). [1]

ıerâviyâ: < Ar. Karaman kimyonu (Carum carvi). [2]

ıerefes: < Ar. Kereviz (Apium graveolens). [8]

ıerneb: < Ar. Lahana (Brassica oleracea). [2]

ıersene: < Ar. Burçak (Vicia ervilia). [1]

ıettân: < Ar. Keten bitkisi (Linum usitatissimum). [11]

ıever: < Far. Kapari, gebre otu (Capparis spinosa); krş. *kebere*. [1]

ııssâ: < Ar. Hıyar, salatalık (Cucumis sativus); krş. *ııssâ*?, *ııyâr*. [2]

ııssâ': < Ar. Hıyar, salatalık; krş. *ııssâ*, *ııyâr*. [1]

ıışmiş: < Ar. Kuş üzümü. [1]

ıırtum: < Ar. Uspur, yalancı safran (Carthamus tinctorius) tohumu. [1]

ııuşt: < Ar. Kıst otu ve bu otun kökünden elde edilen ilaç; kust-ı hindî ve kust-ı arabî olmak üzere iki türü bilinir (Costus). [14] (ııuşt-ı baıırî, ııuşt-ı mürr)

ııuıtı: < Ar. Pamuk (Gossypium hirsitum); krş. *penbe*. [1]

ııündür: < Gr. Günlük, buhur (Boswellia thurifera); krş. *lıbnâ*, *mî'a*, *muıı*, *günlük*. [10]

kündüs: < Ar. Çöven otu, çoğan otu; burun otu olarak da kullanılan aksirtici ot (Gypsophila); krş. *kündüse*. [5]

kündüse: < Ar. Çöven otu, çoğan otu; krş. *kündüs*. [4]

kürküm: < Ar. Safran; yalancı safran. [1]

kürrâs: < Ar. Pırasa; krş. *pürâşa*. [1]

küzbere: < Ar. Kişniş (Coriandrum sativum). [11] (küzbere-i yâbise)

lâden: < Far. Laden otu ve bundan elde edilen zamk (Cistus creticus). [1]

levz: < Ar. Badem; krş. *bâdam*. [14]

luffâh: < Ar. Adamotu, kankurutan otu, hacılar otu (Mandragora officinarum). [3]

luffân: < Ar. Ekşi nar. [32]

lûbnâ: < Ar. Günlük ağacı, sığla ağacı (Liquidambar orientalis); krş. *lûbnâ, mi'â, muql, günlük, kündür*. [2]

mağdenûs: < Gr. Maydanoz (Petroselinum crispum). [1]

maḥmûde: < Ar. Bingöz otu, sakmunya (Convolvulus scammonia); krş. *saḥmûniyâ*. [1]

mâmîrân: < Far. Kırlangıç otu; krş. *mâ'mîrân*. [1] (mâmîrân-ı ebyaz)

mâ'mîrân: < Far. Kırlangıç otu (Chelodanum majus); krş. *mâmîrân*. [1] (mâ'mîrân-ı şîni)

mâmîşâ: < Far. Kırmızı boynuzlu gelincik (Glaucium corniculatum). [2]

mârûl: < Gr. Marul (Lactuca sativa); krş. *ḥass*. [2]

mâş: < Ar. Mürdümük (Lathyrus sativus). [1]

mâzû: < Far. Mazı (Thuja); krş. *'afş*. [2]

merârü'l-baḳar: < Far. Boğa diken (Eryngium). [1]

mercimek: < Far. Mercimek (Lens culinaris); krş. *'ades*. [1]

mersîn: < Gr. Mersin ağacı ve yemişi (Myrtus communis); krş. *âs*. [10]

merv: < Ar. Koca yarpuzu da denen bir tür reyhan. [2]

merzencûş: < Ar. Mercanköşk, sıçan kulağı (Origanum majorana). [2]

mi'â: < Ar. Günlük ağacı, sığla ağacı (Liquidambar orientalis); krş. *lûbnâ, muql, günlük, kündür*. (mi'â-i sâ'ile 'sığla ağacı usaresi') [5]

mişmiş: < Ar. Kayısı, zerdali. [6]

muql: < Ar. Günlük ağacı, muql-ı azrak ve muql-ı yehud olmak üzere başlıca iki türü vardır (Boswellia carteri), (Liquidambar orientalis); krş. *mi'â, lûbnâ, günlük, kündür*. [18] (muql-ı aḥmer, muql-ı mekkî, muql-ı yehūd/muql-u'l-yehūd)

mülûhiyye: < Ar. Mülhiye, Yahudi ebeğümeci (Corchorus olitorius). [1]

mürr: < Ar. Mürr adı verilen ağacın Arabistan'da yetişen ve buhur olarak da kullanılan reçinesi (Commiphora myrrha). [4] (mürr-i şâfi)

- naḥve:** < Ar. Çörek otu (*Nigella sativa*). [7] (naḥve-i hindi)
- na' na':** < Ar. Nane (*Mentha piperita*). [2]
- nānḥuvāh:** < Far. Anason (*Pinpinella anisum*); krş. *anīsōn*. [1]
- nār:** < Far. Nar ağacı ve meyvesi (*Punica granatum*); krş. *rummān*. [79] (yabān nārı)
- nārcīl:** < Ar. Hindistan cevizi, narcıl (*Cocos nucifera*). [2]
- nārdīn:** < Far. Hint sümbülü (*Nardostachys grandiflora*). [3]
- nār-müşk:** < Far. Nar-ı mısırî ve nar-ı hindî adlarıyla da bilinen beyaz ve hoş kokulu çiçekleri olan bir ağaç. [1]
- nemmām:** < Ar. Barsama otu, civanperçemi (*Achillea millefolium*). [3]
- nīlūfer:** < Far. Nilüfer çiçeği (*Nymphaea*). [1]
- noḥūd:** < Far. Nohut (*Cicer arietinum*). [6]
- pābūnec:** < Far. Papatya; krş. *bābūnec*, *bāpūnec*. [3]
- penbe:** < Far. Pamuk; krş. *kuṭn*. [5]
- persiyāvşān:** < Far. < Gr. Baldırıkara (*Asplenium adiantum*); krş. *baldırıkara*. [3]
- pūrāşa:** < Gr. Pırasa (*Allium porrum*); krş. *kūrrās*. [2]
- rāvend:** < Far. Kökü hekimlikte kullanılan karabuğdaygillerden bir bitki, ışkın (Rheum); krş. *ribās*. [1]
- rāziyāne:** < Far. Rezene (*Foeniculum vulgare*); krş. *rāziyānec*. [11]
- rāziyānec:** < Ar. Rezene (*Foeniculum vulgare*); krş. *rāziyāne*. [6]
- ribās:** < Ar. Işkın otu, tatlı ravent (Rheum ribes); krş. *rāvend*. [3] (ribās-ı aḥmer-i berri, ribās-ı ebyaz-ı nişābūrî)
- rummān:** < Ar. Nar ağacı ve meyvesi; krş. *nār*. [60]
- şabr:** < Ar. Sabırlık otu ve bu ottan elde edilen tıbbî zamk (*Agave americana*). [33] (şabr-ı uskuṭūrî)
- sādec:** < Far. Hint sümbülü (*Nardostachys grandiflora*). [4]
- saḥmūniyā:** < Ar. < Gr. *σκαμμώνιον* Mahmude otu, bingöz otu (*Convolvulus scammonia*); krş. *maḥmūde*. [8]
- şandal:** < Ar. Sandal ağacı, çeşitli türleri olan bir ağaç (*Santalum album*). Ak sandal, kızıl sandal, sarı sandal olmak üzere üç türü ünlüdür. [27] (beyāz şandal, şandal-ı aḥmer, şandal-ı ebyaz)
- sa' ter:** < Ar. Güveyiotu, keklik otu (*Origanum vulgare*); krş. *sa' ter*. [2]
- şaf' ter:** < Ar. Güveyiotu, keklik otu (*Origanum vulgare*); krş. *sa' ter*. [1]
- sefercel:** < Ar. Ayva (*Cydonia oblonga*); krş. *ayva*. [18]
- sermak:** < Ar. Karapazı, koyun sarmaşığı (*Atriplex hastata*). [1]
- serv/serv ağacı:** < Far. Selvi ağacı (*Cupressus sempervirens*). [2]

sezâb: < Ar. Sedefotu (Ruta graveolens). [8]

sibistân: < Far. Sebesten eriği, Süryani eriği olarak da bilinen meyve, sibistan (Cordia myxa) [3]

silğ: < Ar. Pancar (Beta vulgaris). [2]

sinâ²-i mekkî: < Ar. Sinameki (Cassia officinalis); krş. *sinâmekî*. [5]

sinâmekî: < Ar. Sinameki (Cassia officinalis); krş. *sinâ²-i mekkî*. [1]

su⁴ d: < Ar. Topalak otu (Cyperus rotundus); krş. *topalağ, hûlân*. [7]

şûm: < Ar. Sarımsak (Allium sativum); krş. *sarımsağ*. [1]

summâğ: < Ar. Sumak ağacı ve tohumu (Rhus coriaria). [38]

sûrincân: < Far. Sürincan, güz çiğdemi, acı çiğdem (Colchicum autumnale). [1]

sûs: < Ar. Meyan bitkisi (Glycyrrhiza glabra); krş. *meyan*. [5]

sûsen: < Ar. Susam (Sesamum indicum). [1]

sûnbül: < Ar. Sûnbül otu (Hyacinthus orientalis). [6] (sûnbül-i hindî ‘nardustachy jata-mansi’)

şâhtere: < Far. Şahtere otu (Fumaria officinalis). [6]

şa⁴îr: < Ar. Arpa (Hordeum); krş. *arpa*. [37]

şalgam: < Far. Şalgam (Brassica rapa). [1]

şaytarac: < Ar. Serkile otu (kurşun otu, seçiler otu) ve kökünden elde edilen bir ilaç (Plumbago europaea/zeilanica). [1] (şaytarac-ı hindî)

şebbû: < Far. Şebboy (Cheiranthus cheiri); krş. *hîrî*. [1]

şıbs: < Ar. Dereotu, durak otu. (Anethum graveolens); krş. *torak*. [3]

şîh: < Ar. Sarı yavşan otu (Artemisia). [1]

şarâşîs: < Ar. Bel (bael) meyvesi (Aegle marmelos). [1]

şarhûn: < Ar. Tarhun otu, estragon (Artemisia dracunculus). [7]

temûrhindî: < Ar. Demirhindi, Hint hurması (Tamarindus indica). [1]

tîn: < Ar. İncir (Ficus carica); krş. *encîr*. [3] (tîn-i aşfer-i yâbis)

tuffâh: < Ar. Elma (Pirus malus). [6]

ţûrp: < Far. Turp (Raphanus sativus); krş. *fücül*. [1]

türbûd: < Far. Türbit otu (Ipomoea turpethum). [7] (türbûd-i ebyaz)

ubhul: < Far. Ardıç (Juniperus communis); krş. *arduc*. [2]

‘ûd: < Ar. Öd ağacı (Aquilaria agallocha). [24] (‘ûd-ı belesân, ‘ûd-ı hindî)

‘ûdu¹-l-ğarh: < Ar. Pireotu, nezle otu (Anacyclus pyrethrum); krş. *‘âkırğarhâ*. [2]

‘unşul: < Ar. Ada soğanı (Scilla maritima). [1]

uṣṭuhūdūs: < Gr. Karabaş otu (Lavandula stoechas); krş. *karabaş*. [1]

utruc: < Ar. Ağaç kavunu (Citrus medica); krş. *ağac kavunu*. [1]

vecc: < Far. Eğir otu, azakeğiri, hazambel (Acorus calamus); krş. *egir*. [1]

verd: < Ar. Gül (Rosa); krş. *gül*. [61] (verd-i aḥmer)

yāsemīn: < Far. Yasemin (Jasminum officinale). [1]

za' ferān: < Ar. Safran (Crocus sativus). [5]

zanbaḳ: < Ar. Zambak (Lilium candidum). [3]

zencebīl: < Ar. Zencefil (Zingiber officinale). [4]

zerāvend: < Ar. Zeravent, lohusa otu. Zerāvend-i tavīl ve zerāvend-i müdahrec olmak üzere iki türü bulunur (Aristolochia). (zerāvend -i müdahrec 'zeraventin dişi türüne verilen ad') [1]

zerdālū: < Far. Zerdali (Armeniaca vulgaris). [6]

zeyt: < Ar. Zeytin (Olea europaea). [97] (zeyt-i aḥzar, zeyt-i ḥāmīz, zeyt-i ḥulv, zeyt-i rikābī)

zūfā: < Ar. Çördük otu, zufa otu (Hyssopus officinalis). [19]

zurunbād: < Far. Cedvar, beyaz zerdeçal (Curcuma zedoaria). [1]

Bitki adlarından başka bir bitki topluluğunu veya bir bitkinin birkaç türünü birlikte ifade etmeye yönelik genel adlandırmalar olarak değerlendirilebilecek sözcükler de aşağıda verilmiştir:

ısfānāḥāt: < Ar. Ispanakgiller. [1]

ısfānāḥiyye: < Ar. Ispanakgiller. [5]

nārenciyye: < Ar. Turunçgiller. [1]

rummāneyn: < Ar. Ekşi ve tatlı narlar. [1]

şandaleyn: < Ar. Sandal ağacının iki türü. [3]

Bitkilerle ilgili ve genellikle ilaç yapımında kullanılan *bezr*, *kısr*, *toḥm*, *varaḳ* benzeri sözcüklerin de burada anılması yerinde olacaktır.

bezr: < Ar. Tohum, tane; krş. *toḥm*. [81] (lu'āb-ı bezr-i ḳaṭūnā, lu'āb-ı bezr-i kettān, lu'āb-ı bezr-i merv, sükkērī lu'āb-ı bezr-i ḳaṭūnā, bezr-i bādrençbüya, bezr-i baḳlatü'l-ḥamḳā, bezr-i baḳlatü'l-ḥamḳā', bezr-i baḳlatü'l-mübāreke, bezr-i benc-i ebyaḳ, bezr-i benc/bezrū'l-benc, bezr-i biṭṭīḥ, bezr-i biṭṭīḥ-i muḳaşşer, bezr-i felencmüşk, bezr-i ḥass/bezrū'l-ḥass, bezr-i ḥaşḥāş, bezr-i ḥaşḥāş-ı ebyaḳ, bezr-i ḥaṭmī, bezr-i ḥıyār, bezr-i hindibā/hindibā', bezr-i ḥummāz, bezr-i ḥummāz-ı muḳaşşer, bezr-i ḳar', bezr-i ḳar'-ı ḥulv, bezr-i ḳaṭūnā, bezr-i kenger-zed, bezr-i kerefes/bezrū'l-kerefes, bezr-i kerefes-i cibillī, bezr-i ḳışşā, bezr-i merv, bezr-i rāziyāne/rāziyānec/bezrū'r-rāziyānec, bezr-i sarımsaḳ, bezrū'l-bādrüc, bezrū'l-fücül, bezrū'l-verd)

buzūr: < Ar. Tohumlar; krş. *buzūre*. [21] (benādīḳu'l-buzūr, bunduḳatü'l-buzūr, cevārişü'l-buzūr, ḳurşu'l-buzūr, mā'ü'l-buzūr, buzūr-ı ḥārre şuyı, buzūr-ı keşīre)

buzûrât: < Ar. Tohumlar, taneler. [1]

buzûre: < Ar. Tohumlar; krş. *buzûr*. [1]

ceft: < Far. Kabuk. [2] (ceft-i bellûṭ 'meşe palamutu')

ķıřr: < Ar. Kabuk. [5] (ķıřr-ı başal, ķıřr-ı fıstuķ-ı aķzar, ķıřr-ı ġalîz)

ķuřûr: < Ar. Kabuklar. [2] (zât-ı ķuřûr 'kabuklu, kabuklanmış', ķuřûr-ı kûndûr)

ķuřûre: < Ar. Kabuklar. [1] (ma' a-ķuřûre)

liḥâ': < Ar. Aġaç kabuġu. [1] (liḥâ' -ı cāvřîr)

toḥm: < Ar. Tohum; krş. *bezr*. [11] (bâzerûc toḥmı, boy toḥmı, ḥařḥař toḥmı, hâvuç toḥmı, helyûn toḥmı, kerefes toḥmı, kettân toḥmı, maġdenûs toḥmı, şabr toḥmı, řoġan toḥmı, yabân hâvuç toḥmı)

varaķ: < Ar. Yaprak. [3] (varaķ-ı ḥaṭmi, varaķû'l-kerneb)

3. Hastalık Adları

Eski tıp anlayışında evreni oluşturan dört ana öġe olan hava, toprak, su ve ateş maddelerinin insan bünyesindeki karşılıklarının sırasıyla kan, sevda (kara safra), balgam ve safra (öd) olduġu görüşü hâkimdir. Bu dört maddenin her birine 'hılt', bunların oluşturduġu bünyeye mizac adı verilmektedir. Bu karışımın oranları herkeste farklı olduġu için, bir kimsede bu öġelerden hangisi baskınsa kişinin mizacı o adla anılır: kanlı (demevî), safralı (safravî), plegmatik (balgamî) ve sinirli (sevdâvî) gibi. Bu öġelerden her biri ayrıca soġuk, nemli, kuru, yaş özelliklerinden ikisine sahiptir: Kan, sıcak ve nemli; sevda, soġuk ve kuru; balgam, soġuk ve nemli; safra, sıcak ve kuru. Bünye özelliġine göre bu dört öġenin dengede olması kişinin saġlıklı olduġunu gösterir. Bu dengenin bozulması 'hastalık' olarak ortaya çıkarken, tedavi gerekli ilaç veya bazı işlemlerle bu dengenin tekrar saġlanması durumudur. Bünyeyi oluşturan öġelerin sıcak, soġuk, kuru, nemli özellikleri aynı şekilde bütün nesnelere de vardır. Hekim hem hastada hangi öġenin fazla ya da eksik olduġunu hem de tüm maddelerin hangi özellikte olduġunu bilerek tedaviyi gerçekleştiren kişidir (Önler, 1998: 160-161).

Genel olarak saġlıġın bozulması durumu, rahatsızlık olarak tanımlanabilecek olan hastalık sözcüġünün bu anlamı göz önünde tutularak metinde geçen hastalık adları verilirken, hekime başvurma sebebi olan her türlü rahatsızlık ve sıkıntı veren duruma bu bařlıġın altında yer verilmiştir. Hastalık adlarına geçmeden önce, aynı anlama gelen genel ifadeli sözcükler sıralanmıştır. Aralarında en sık kullanılan 130 kez yer alan '*illet*' sözcüġüdür.

âfet: < Ar. Hastalık. [1]

'ârîza: < Ar. Hastalık, bozukluk, sorun. [13]

'avârîz: < Ar. Çeşitli saġlık sorunları, hastalıklar. [8] (istiskâ 'avârîzi, 'avârîz-ı mezbûre)

emrâz: < Ar. Hastalıklar. [4] (emrâz-ı ḥâdde 'iltihaplı hastalıklar', emrâz-ı rediyye)

evcâ': < Ar. Aġrılar, sancılar. [2] (evcâ' -ı baṭın)

ḥastelik: < Far.+T. Hastalık; krş. '*illet*, *maraz*'. [1]

'ilel: < Ar. Hastalıklar. [2] ('ilel-i şadriyye 'göġüs hastalıkları')

‘illet: < Ar. Hastalık; krş. *hastelik*, *maraz*. [130] (baraş ‘illeti, bersâm ‘illeti, dıkk ‘illeti/‘illet-i dıkk, diyâbîtus ‘illeti, dülâb ‘illeti, fatk ‘illeti, ğışâ ‘illeti, ‘illevş ‘illeti, kızamuğ ‘illeti, kûlunc ‘illeti/‘illet-i kûlunc, nıkrîs ‘illeti, rebv ‘illeti, sill ‘illeti, şavşa ‘illeti, şerî ‘illeti, vesvâs ‘illeti, ‘illet-i cefâf, ‘illet-i istiskâ’-i zıkkî, ‘illet-i mağ‘ad, ‘illetin ibtidâsı)

‘illeteyn: < Ar. İki hastalık. [1] (‘illeteyn-i müteżaddeyn)

maraz: < Ar. Hastalık; krş. *hastelik*, ‘illet. [2] (maraz-ı müzmin ‘kronik hastalık’)

şudâ: < Ar. Rahatsızlık, hastalık, sıkıntı. [1] (şudâ-yı şadr)

fażalât: < Ar. Fazlalıklar, vücutta gereğinden çok olan maddeler. [6] (fażalât-ı hârre, fażalât-ı kebed, fażalât-ı niyye)

Türkçe	Arapça
ağırlık	şıkl/ şiklet
ağrı	vaca‘
ağsırık	‘atse
bayıl-	ğaşeyân/ğaşy/iğmâ’
ekşilik	humûzet
kırıklık	hüzâl
kızamuğ	haşba
kuş-	istifrâğ/kaş’/kaşf/tehevva‘
öksürük	su‘âl
şiş	verem/tehebbüc
temregü	kübâ
uyuşukluk	hader/zares
yara	curh/curha/kaşha
yél	nefh/nefha/rih
Türkçe	Farsça
tolab	dülâb
Türkçe	Grekçe
tolab	diyâbîtus/zîyâbîtus

a) Türkçe Hastalık Adları

ağırlık: Ağırılık. [19] (lisânında ağırılık ol-, kulağ ağırılığı)

ağrı: Ağrı, hastalık; krş. *vaca‘*. [24] (baş ağrısı, bütün baş ağrısı, diş ağrısı, yarım baş ağrısı ‘migren’)

ağsırık: Aksırık, hapşırık. [1]

baygınlık: Baygınlık. [1] (baygınlık gel-)

bayıl-: Bayılmak, kendinden geçmek; krş. *ğaşy, gâşeyân, igmâ*'. [4]

burucuk: Sancı. [1]

ekşilik: Ekşilik. [2] (ma' desinde ekşilik)

karağı: Güneş battıktan sonra göz görmeme hastalığı, tavukkarası. [1] (tavuk karağısı 'gece körlüğü')

kaşıl-: Kasılmak. [1]

kırıklık: Kırgınlık, bitkinlik; krş. *hüzâl*. [1] (kırıklık hiss eyle-)

kızamuk/kızamuk' illeti: Kızamık hastalığı; krş. *haşba*. [3]

kuş-: Kusmak; krş. *istifrâğ, kay, kay', tehevvu', kazf*. [1] (kan kus-)

öksür-: Öksürmek. [5]

öksürük: Öksürük; krş. *su'al*. [5] (kuru öksürük)

şusuzluk: Susuzluk. [2]

şiş: Şişlik, ur; krş. *verem*. [58]

şiş-: Şişmek. [17] (ayağı şiş-/ayaıkları şiş-, dili şiş-, mağ' adı şiş-)

tarlık: Darlık. [7] (boğaz tarlığı, gönül tarlığı 'iç sıkıntısı') *tarlık: 1. Dar olan şeyin hâli, bolluk ve genişliğin zıddı, zîk, tengî. 2. Sıkıntı, ıztırâb. gönül darlığı: inkıbâz-ı derûn, can sıkıntısı. nefes darlığı: zîk-ı nefes, zîk-ı sadr. (Kâmûs, s. 860)*

temregü: Temriye hastalığı; krş. *kübâ*. [1] *demreği (demreği): Temriye hastalığı. (Tar. Sözl., s. 1072)*

tolab: Diyabet, şeker hastalığı; krş. *diyâbişus, dülâb, ziyâbişus*. [1] *tolab: A giddiness, vertigo. (Lexicon, s. 1260) "bir hatunun gözlerine zulmet 'arız olup açlığı hâlde ziyâde olur idi kârûresi beyâz ve rakîk idi şusuzluğu ziyâde ve bevli çok gelür idi üstâd buyurdılar ki bu kimse de diyâbişus ya'nî tolâb denmegile ma'rûf olan 'illet vardır" 23b/17-24a/3 ziyâbişus: (G. διαβήτης), Diabetes. (Steingass, s. 560) dol-âb: diabetes. (Steingass, s. 546). (Bu sözcük Kâmûs-ı Türkî'de yer alan anlamlarıyla metnin bağlamına uymamaktadır ve Tarama Sözlüğü'nde bulunmamıştır. Lexicon'da verilen anlam ise metindeki kullanımla örtüşmemektedir. Dolayısıyla Steingass'taki anlam en geçerli ve bağlama uygun anlamdır.)*

uyuş-: Uyuşmak. [2]

uyuşukluk: Uyuşukluk; krş. *hader, zares*. [4] (uyuşukluk gel-/getür-)

yara: Yara; krş. *karha, curh, curha*. [2]

yél: Mide ve bağırsak gazı; krş. *rih, nefh, nefha*. [1]

Metnin dizininde madde başı olmayan ancak hastalık kategorisine sokulabilecek bazı sözcük veya sözcük öbeklerinin 'hastalık adları' başlığı altında alt alta yerleştirilip anlamları verilmek yerine burada sıklıklarıyla birlikte sıralanmaları daha uygun bulunmuştur.

ağız acılığı [1], ağız kokusu [2], ağız kuruluğu [1], baş dönmesi [3], dili tütül- [1], dudak çatlama [1], gözi görmez ol- [2], gözlerim karar- [1], gözlerinde humret ol- [1], göz seyir- [1], kan kuş- [1], kan tükür- [4], saçları dökül- [3], tamar çatla- [1].

b) Yabancı Kökenli Hastalık Adları

‘**adesiyye**: < Ar. Mercimek şeklinde beliren bir tür çıban, sivilce, siğil. [1]

‘**ataş**: < Ar. Susama, susuzluk, hararet. [37] (‘ataş-ı şedid)

‘**aşse**: < Ar. Aksırık, hapşırık. [6] (‘aşse gel-, ‘aşse-i keşire)

bahağ: < Ar. Abraşlık hastalığı, kara ve ak olmak üzere iki türü bilinir; krş. *nufza*, *baraş*. [10] (beyâz bahağ, bahağ-ı ebyaz, bahağ-ı esved)

baraş/baraş ‘**illeti**: < Ar. Abraşlık; krş. *nufza*, *bahağ*. [5]

bâsür: < Ar. Basur, hemoroit; krş. *nâşür*. [8]

bersâm/bersâm ‘**illeti**: < Far. Akciğer zarı iltihaplanması, zatülcenp, satlıcan; krş. *zâtü'l-cenb*. [7]

beşre: < Ar. Vücutta çıkan sivilce, ufak çıban; krş. *büşre*. [26] (hârr/hârre beşreler, kırmızı beşreler, yâbis beşreler)

bevâsîr: < Ar. Basurlar, basur türü hastalıklar. [3]

buhha/buhhatü’ş-şavt: < Ar. Ses kısılmak. [8]

buhr: < Ar. *baḥar* Ağız kokusu. [2]

bühr: < Ar. Sık sık soluma, nefes darlığı. [1]

büşre: < Ar. Vücutta çıkan sivilce, ufak çıban; krş. *beşre*. [3]

câversiyye: < Far. *gâverse* Darı tanesine benzer bir tür sivilce. [1]

cefâf/‘illet-i cefâf: < Ar. Kuruluk. [8]

cereb: < Ar. Uyuz hastalığı, uyuzluk. [18] (‘atîk cereb, cereb-i aḥmer, cereb-i müfriṭ, cereb-i müteḳayyih, cereb-i müzmin, cereb-i raṭb, cereb-i yâbis, cerebü'l-‘ayn)

curḥ: < Ar. Yara; krş. *curḥa*, *yara*, *ḳarḥa*. [2]

curḥa: < Ar. Yara; krş. *curḥ*, *yara*, *ḳarḥa*. [1] (curḥa-i ḥarḳ ‘yanık yarası’)

cüderî: < Ar. Çiçek hastalığı. [3]

cüşâ/cüşâ’: < Ar. Geğirme; krş. *cüşâ’*. [2]

dâ’ü'l-fîl: < Ar. Fil hastalığı (Elefantiazis). [1]

debîb: < Ar. Yürüme; kımıldama, hareket etme hissi biçiminde bir rahatsızlık. [3]

demâmîl: < Ar. Kabarcıklar, kabartılar. [3]

devâr: < Ar. Baş dönmesi hastalığı; krş. *duvâr*, *devvâr*. [2]

devî: < Ar. Kulak çınlaması; krş. *ṭanîn*. [4]

devvâr: < Ar. Baş dönmesi hastalığı; krş. *duvâr*, *devvâr*. [3]

dıkk/dıkk ‘**illeti/‘illet-i dıkk**: < Ar. İnce ağrı, verem. [5]

diyâbîṭus/diyâbîṭus ‘**illeti**: < Ar. < Gr. Diyabet, şeker hastalığı; krş. *dûlâb*, *ṭulâb*, *ziyâbîṭus*. [11]

- dûlâb/dûlâb** 'illeti: < Far. Diyabet, şeker hastalığı; krş. *diyâbîţus, tûlâb, ziyâbîţus*. [2]
- duvâr:** < Far. Baş dönmesi; krş. *devâr, devvâr*. [1]
- dübeyle:** < Far. İnsan vücudunda başka bir hastalıktan ileri gelen şişlik, kabarıklık. [6]
- evrâm:** < Ar. Şişler, urlar. [2] (evrâm-ı şulbe)
- fâlic:** < Ar. Yarım inme, vücudun yarısına inen inme. [8]
- fatḫ/fatḫ** 'illeti: < Ar. Fıtık, kasık yarığı denilen hastalık. [6]
- felc:** < Ar. Felç, inme; krş. *sekte*. [13]
- fesâd:** < Ar. Bozulma, bozukluk. [4] (fesâd-ı a' şâb, fesâd-ı mizâc, fesâd-ı tihâl)
- feza':** < Ar. Korku, korkma, bağırıp çağırma. [4]
- fikret:** < Ar. Düşünce; endişe, kuruntu. [3]
- fuvâḫ:** < Ar. Hıçkırık. [6]
- fütûr:** < Ar. Zayıflık, gevşeklik. [5] (fütûr-ı şedid)
- ġam:** < Ar. Tasa, kaygı, üzüntü. [11] (ġam-ı şedid, ġam istilâsı)
- ġarzân:** < Ar. İğne batırılmış duygusu veren bir tür sancı. [3]
- ġaşeyân:** < Ar. Kendinden geçme, bayılma; krş. *bayıl-, ġaşy, iġmâ'*. [15] (ġaşeyân-ı keşir/keşire)
- ġaşy:** < Ar. Kendinden geçme, bayılma; krş. *bayıl-, ġaşeyân, iġmâ'*. [7] (ġaşy-i şedid)
- ġılzet:** < Ar. Galizlik, kalınlık, kabalık, sertlik. [4]
- ġışâ/ġışâ** 'illeti: < Ar. Göze inen perde, aksu, katarakt; krş. *ġışâve, zafere, perde, sebel*. [3]
- ġışâve:** < Ar. Göze inen perde, dumanlı görme hastalığı, aksu, katarakt; krş. *ġışâ, zafere, perde, sebel*. [5] (ġışâve-i ' ayn)
- ġudde:** < Ar. Vücutta deri ile et arasında ve en çok boyunda, kasıkta çıkan şiş, beze. [1]
- ġader:** < Ar. Uyuşma; krş. *uyuşukluk, zares*. [7]
- ġanâzîr:** < Ar. Sıraca adı da verilen bir tür çıban. [3]
- ġarḫara:** < Ar. Sürekli hırıltı. [2]
- ġaşâh:** < Ar. Mesane, karaciğer, böbrek gibi yerlerde oluşan taş; *ġaşât*. [1]
- ġaşât:** < Ar. Mesane, karaciğer, böbrek gibi yerlerde oluşan taş; krş. *ġaşâh*. [3]
- ġaşba:** < Ar. Kızamık; krş. *kızamuk*. [4]
- ġafaḫân:** < Ar. Kalp sıkışması, çarpıntı. [16] (ġafaḫân-ı fu'âd, ġafaḫân-ı ḫalḫ/ġafaḫânü'l-ḫalḫ)
- ġarâret:** < Ar. Hararet. [101] (ġarâret-i ġariziyye 'vücudun doğal sıcaklığı', ġarâret-i keşire, ġarâret-i müfriḫe, ġarâret-i mültehibe, ġarâret-i şedide, ġarâret-i zâ'ide)
- ġavf:** < Ar. Korku. [1]

hayza: < Ar. Kolera, şiddetli ishal ve kusma ile kendini gösteren salgın ve öldürücü hastalık. [3]

hezeyân: < Ar. Sayıklama; saçma sapan konuşma. [1] (hezeyân ét-)

hılfe: < Ar. Bir ishal türü. [2]

hikke: < Ar. Kaşıntı, uyuz. [10] (hikke-i 'ayn)

humma: < Ar. Başta sıtma olmak üzere ateşli hastalıklara verilen genel ad. [134] (humma-yı dâ'ime, humma-yı dıkk, humma-yı hâdd-i muhrika, humma-yı hâdde, humma-yı hâdde-i dâ'ime, humma-yı hafife, humma-yı qalb, humma-yı lâzime, humma-yı muhtelif, humma-yı rib' 'nöbeti dört günde bir tutan sıtma')

hummayât: < Ar. Sıtma ve benzeri ateşli ve nöbetli hastalıklar. [3] (hummayât-ı hârre, hummayât-ı keşire)

humre: < Ar. Yılcık, alazlama. [1]

hunnâk: < Ar. Boğmaca, bademcik, boğaz iltihabı. [5]

hurâc: < Ar. Çıban. [3]

hurkat: < Ar. Yanma; hararet. [31] (hurkat-ı ma' de, hurkat-ı re's, hurkat-ı şedide, hurkatu'l-bevl)

huşûnet: < Ar. Sertlik, kabalık, katılık. [9] (huşûnet-i şedide)

hüzâl: < Ar. Zayıflık, bitkinlik; krş. *kurıklık*. [4] (hüzâl gel-)

'ırqu'n-nisâ: < Ar. Siyatik. [2]

iğmâ': < Ar. Bayılma, kendinden geçme. [1]

ihtibâs: < Ar. Tutulma, tutukluk. [6] (ihtibâs-ı baṭn, ihtibâs-ı hayz)

ihtilâc: < Ar. Çarpıntı, seğirme. [2] (ihtilâcû'l-'ayn 'göz seğirmesi')

ihtinâk: < Ar. Boğulma, boğazın sıkışması sonucu nefesin kesilmesi. [4] (ihtinâk-ı raḥm 'isteri')

ihtirâk: < Ar. Yanma. [3] (ihtirâk-ı sevdâ)

ikle: < Ar. Zedelenme, tahriş. [1]

ilâvus: < Gr. Kulunç sancısının ölümcül olabilen bir türü; krş. *kulunc*. [1]

'illevş/'illevş 'illeti: < Ar. Dolgunluk, hazımsızlık, karın ağrısı. [3]

iltihâb: < Ar. Vücudun herhangi bir dokusunda mikroplara veya başka zararlılara karşı şişkinlik, kızarıklık, ısı artışı, ağrı biçiminde görülen reaksiyon, yangı; krş. *ufûnet*. [18]

imtilâ: < Ar. Dolgunluk, doluluk. [5]

inķibâz: < Ar. Kabızlık, peklik. [27] (inķibâz-ı ṭabî'at)

inşibâb: < Ar. Dökülme; ahlattan (kan, balgam, sevdâ ve safra) birinin veya bazılarının vücutta doğal olarak buldukları yerlerin dışındaki başka dokuların arasına akıp orada toplanması. [2]

ishâl: < Ar. Hafifleme, azalma, sehl olma, ishal; krş. *lînet*. [100] (ishâl-i dâ'imî, ishâl-i dem/ishâlü'd-dem, ishâl-i şafrâ, ishâl-i şaf râvî, ishâl-i zeri' 'sık sık tuvalet çıkmayı gerektiren bir ishal türü')

istifrâğ: < Ar. Kusma, vücutta fazla olan herhangi bir maddeyi azaltma; krş. *ķay*, *ķay*, *ķuş-*, *tehevvu'*, *ķazf*. [2] (ķan istifrâğı)

istirhâ: < Ar. Gevşeklik, gevşeme; krş. *istirhâ*. [9] (istirhâ gel-)

istirhâ': < Ar. Gevşeklik, gevşeme; krş. *istirhâ*. [3] (istirhâ' getir-)

istiskâ: < Ar. Siroz hastalığı, vücutta veya karında su birikme; krş. *istiskâ*. [22] (rahm istiskâsı)

istiskâ': < Ar. Siroz hastalığı, vücutta veya karında su birikme; krş. *istiskâ*. [6] ('illet-i istiskâ'-i zıkkî, istiskâ'-ı lahmî, istiskâ'-ı tablî 'siroz hastalığı türlerinden, karnın aşırı şişmesi biçiminde beliren tür', istiskâ'ü'r-rahm)

istibâk: < Ar. Boyun omurlarının burkulması. [1]

ķabz: < Ar. Kabızlık, peklik; tutma. [27]

ķalak: < Ar. İç sıkıntısı, gönül darlığı, kaygı. [5]

ķarāķar: < Ar. Gurultu, mide gurultusu; krş. *ķarķara*. [12] (ķarāķar-ı nefh)

ķarha: < Ar. Yara, ülser; krş. *yara*, *curh*, *curha*. [14] (ķarhatü'l-em'â: 'bağırsak yarası, bağırsak ülseri')

ķarķara: < Far. Gurultu; krş. *ķarāķar*. [1]

ķaş'arîre: < Ar. Ürperme. [13]

ķay: < Ar. Kusma; krş. *ķay*, *istifrâğ*, *ķuş-*, *tehevvu'*, *ķazf*. [6]

ķay': < Ar. Kusma; krş. *ķay*, *istifrâğ*, *ķuş-*, *tehevvu'*, *ķazf*. [103] (ķay' hâli, ķay'-ı hâmiż, ķay'-ı keşir, ķay'-ı şedid, ķay'ü'd-dem)

ķazf: < Ar. Kusma, çıkarma, tükürme; krş. *istifrâğ*, *ķay*, *ķay*, *ķuş-*, *tehevvu'*. [1]

ķelef: < Ar. Yüzde siyah veya kırmızı noktalar biçiminde beliren bir cilt hastalığı, çil. [4]

ķesel: < Ar. Gevşeklik, tembellik, uyuşukluk. [1]

ķübâ: < Ar. Temriye hastalığı; krş. *ķemregü*. [10] (ķübâ-ı raṭb)

ķülunc/'illet-i ķülunc/ķülunc 'illeti: < Ar. Bağırsaklarda görülen, özellikle gaz birikmesinden kaynaklanan şiddetli bir tür sancı, kolik; krş. *ilāvus*. [47] (riḥ-i ķülunc/riḥü'l-ķülunc, vaca'-ı ķülunc, ķülunc-ı balgami, ķülunc-ı hafif, ķülunc-ı merârî, ķülunc-ı şedid)

ķurūh: < Ar. Yaralar; krş. *ķurūhât*. [1]

ķurūhât: < Ar. Yaralar; krş. *ķurūh*. [1]

ķedg: < Ar. Yılan ve akrep sokması. [3]

ķehîb: < Ar. Alevlenme, ateş. [2]

lînet: < Ar. İshal (çok şiddetli olmayan, hafif); krş. *ishâl*. [18]

mâ: < Ar. Karında su toplanması. [1]

mağş: < Ar. Bağırsak ağrısı; bağırsaklarda meydana gelen şiddetli sancı. [4] (vaca' -ı mağş)

mâlihülyâ: < Ar. < Gr. *μελαγχολία* Melankoli, kuruntu. [3]

naḥāfet: < Ar. Zayıflık, cılızlık, arıklık. [1]

naḥs: < Ar. Zayıflama. [1] (naḥs-ı şedid)

nāşūr: < Ar. Basur, hemoroit, fistül; krş. *bāsūr*. [1] (nāşūr-ı maḥ' ad)

nāfız: < Ar. Aşırı titreme veren bir tür sıtma. [7] (nāfız-ı şedid)

naḥs: < Ar. Zayıflama. [1] (naḥs-ı şedid)

neḥḥ: < Ar. Gaz, mide ve bağırsak gazı; krş. *riḥ, yél, neḥḥa*. [3]

neḥḥa: < Ar. Yel, gaz, mide ve bağırsak gazı; krş. *riḥ, yél, neḥḥ*. [8] (neḥḥa-i bāride)

nezf: < Ar. Kan gitme, kanama. [3]

nezle: < Ar. Nezle; krş. *zūkām*. [5] (nezle-i ḥārre)

nıkrīs/nıkrīs 'illeti: < Ar. Damla hastalığı, gut, ayak şişmesi. [8] (vaca' -ı nıkrīs)

nifḥa: < Ar. Kabarcık, püstül. [1]

nuffāḥāt: < Ar. Şişlikler, kabarıklıklar, yumrular. [1]

nufza: < Ar. Abraşlık, cildin rengini bozuk beyaz benekler ve lekeler yapan hastalık; krş. *bahaḥ, baraş*. [1]

nütüvv: < Ar. Kemik çıkıntısı, şişkinlik, yumru. [3]

perde: < Far. Aksu, katarakt; krş. *gıṣāve, gıṣā, zafere, sebel*. [1]

ra'şe: < Ar. Titreme; parkinson hastalığı. [6]

rebv/rebv 'illeti: < Ar. Astım hastalığı, nefes darlığı. [10]

rehel: < Ar. Şişme, kanın bir organda toplanması. [1]

remed: < Ar. Göz ağrısı, göz iltihabi. [8]

riḥ: < Ar. Vücutta biriken gaz; romatizmal ağrı; krş. *yél, neḥḥ, neḥḥa*. [12] (riḥ-i fatḥ, riḥ-i kılunc/riḥü'l-kılunc)

riyāḥ: < Ar. Mide, bağırsak vb. organlarda biriken gazlar, yeller; koku. [13] (riyāḥ-ı bāride, riyāḥ-ı bevāsır, riyāḥ-ı ḡalīze)

ru'āf: < Ar. Burun kanaması. [10] (ru'āf-ı keşir)

sa'fa: < Ar. Genellikle çocukların başında ve yüzünde beliren kaşıntılı bir cilt hastalığı türü. [6] (sa'fa-yı yābise)

saḥc: < Ar. Bağırsak enfeksiyonu, sıyrıлма, sıyrık. [2] (saḥcü'l-em'ā)

şalābet: < Ar. Sertlik, peklik, katılık, sağlamlık. [10] (şalābet ol-, şalābet vēr-)

şar': < Ar. Sara hastalığı, epilepsi. [10] (şar' ḡāilesi)

şe'alil: < Ar. Vücutta meydana gelen siğiller. [2]

- sebel:** < Ar. Göze inen perde, katarakt; krş. *ğışâve, zafere, perde, ğışâ*. [1]
- seç:** < Ar. Gurultu. [1]
- seder:** < Ar. Göz kararması. [2]
- seher:** < Ar. Uykusuzluk, gece uyuyamama hastalığı. [6] (seher-i keşir)
- sekte:** < Ar. Felç, inme; krş. *felc*. [1]
- selesü'l-bevl:** < Ar. İdrarını tutamama, prostat hastalığı. [3]
- sereţân:** < Ar. İyileşmeyen bir tür çıiban, kanser. [13] (sereţân-ı kebîr, sereţân-ı mustaţile, sereţân-ı mütekarrih)
- sersâm:** < Far. Menenjit hastalığı, beyin humması. [6] (sersâm-ı şakîl 'ağır menenjit')
- şıkl:** < Ar. Ağırılık. [8] (şıkl-i ecfân 'göz kapaklarının ağırılığı', şıkl-i şedid 'şiddetli ağırılık', şıklü'l-lisân 'lisanında ağırılık olmak', şıklü'l-üz'n 'kulağı ağır işitmek')
- şıklet:** < Ar. Ağırılık. [7]
- sill/sill 'illeti:** < Ar. Verem, tüberküloz. [4]
- su'âl:** < Ar. Öksürük; krş. *öksürük*. [82] (su'âl-ı hafif, su'âl-ı müzmin, su'âl-ı şedid, su'âl-ı yâbis)
- şudâ':** < Ar. Baş ağrısı. [55] (şudâ'-ı dâ'im/şudâ'-ı dâ'imî, şudâ'-ı müzmin, şudâ'-ı şedid)
- suĥûnet:** < Ar. Sıcaklık, kızgınlık. [1] (suĥûnet-i re's)
- şübûr:** < Ar. Sivilceler. [3] (şübûr-ı fem)
- şübûrât:** < Ar. Sivilceler. [2]
- südde:** < Ar. Peklik; mide dolgunluğu; çeşitli organlarda görülen tutkunluk. [6]
- şakîka:** < Ar. Yarım baş ağrısı, migren. [12] (şakîka-i bâride)
- şavşa/şavşa 'illeti:** < Ar. Zatülcenp türlerinden biri. [24] (şavşa-ı ĥârice)
- şerî/şerî 'illeti:** < Ar. Bedende sivilce ve kabarcık çıkması şeklinde beliren bir hastalık, kurdeşen. [6]
- şeyb:** < Ar. Saç sakal ağarması, kocama, ihtiyarlık. [2]
- şikâk:** < Ar. Çeşitli organlarda meydana gelen çatlamlar, yarılmalar biçiminde görülen bir hastalık. [8] (şikâk-ı maĥ' ad, şikâk-ı şefe)
- şuhûş:** < Ar. Uyurgezer veya bilincini yitirmiş gibi irade dışı davranışta bulunma. [1]
- ta'ab:** < Ar. Yorgunluk, sıkıntı. [3]
- ţanîn:** < Ar. Kulak çınlaması; krş. *devî*. [1]
- tehebbüc:** < Ar. Şişme; şişlik, kabarıklık. [12] (tehebbüc-i aĥşâ')
- tehevvu':** < Ar. Kusma; krş. *istifrâġ, kay, kay', kuş-, kazf*. [5] (tehevvu'-ı dâ'imî)
- teşennüc:** < Ar. Adalelerin kasılması, büzüşme, spazm. [10]

teşvîş: < Ar. Kaygı, telaş, karışıklık, sersemlik. [1]

tuğme: < Ar. Peklik, hazımsızlık, dolgunluk. [4] (tuğme-i mütekkaddimî)

‘ufûnet: < Ar. İltihap, yangı; krş. *iltihâb*. [1]

‘urûc: < Ar. Topallayarak, aksayarak yürüme. [1]

‘usr: < Ar. Güçlük, zorluk; tutukluk. [8] (‘usr-ı bevl/‘usrü'l-bevl/‘usr-ı tebevül ‘işeme güçlüğü’, ‘usr-ı teneffüs ‘solunum güçlüğü’, ‘usrü’n-nefes ‘nefes darlığı’)

‘usret: < Ar. Güçlük, zahmet, sıkıntı, zorluk. [8] (‘usret çek-, ‘usret-i nefes ‘nefes darlığı, zorluğu’, ‘usret üzere ol-)

uzîmâ: < Ar. Vücutta bir yerin, ağrısız ve ateşsiz olarak şişmesi, ödem. [1]

vaca’: < Ar. Ağrı, sızı, acı; krş. *agrı*. [287] (vaca’ hâli, vaca’ -1 baṭın, vaca’ -1 dâ’imî, vaca’ -1 esnân, vaca’ -1 fu’âd/vaca’ u’l-fu’âd, vaca’ -1 haşâh, vaca’ -1 kebed/vaca’ u’l-kebed, vaca’ -1 kûlunc, vaca’ -1 kûlunc-1 şedide, vaca’ -1 ma’de/vaca’ u’l-ma’de, vaca’ -1 mafâsıl, vaca’ -1 mağş, vaca’ -1 niḳrîs, vaca’ -1 şedîd, vaca’ -1 tîhâl, vaca’ -1 üzn/vaca’ ü’l-üzn, vaca’ u’l-‘ayn, vaca’ u’l-mağ’ad, vaca’ -u’ş-şadr, vaca’ u’z-zahr)

vaḥşet: < Ar. Korku, ürküntü. [3]

verem: < Ar. Ur, çiban, şişlik,; krş. *şîş*. [34] (verem-i balğamî, verem-i demevî ‘hematom, doku içine kanama ile oluşan şiş’, verem-i hârr, verem-i mu’allağ, verem-i şulb, veremü’l-ḥuşye)

vesvâs/vesvâs ‘illeti: < Ar. Kuruntu. [6]

yaraḳân: < Ar. Sarılık hastalığı. [5] (yaraḳân-ı esved, yaraḳân-ı ḥafi)

za’f: < Ar. Zaaf, hastalık, zayıflık, yetersizlik. [41] (za’f-ı bâh, za’f-ı ḥâl, za’f-ı haẓm, za’f-ı ḳalb, za’f-ı ma’de)

zafere: < Ar. Katarakt; krş. *perde, ğiṣâve, ğiṣâ, sebel*. [1]

zahîr/zaḥîre: < Ar. Bağırsak iltihaplanması, dizanteri; iç ağrısı; krş. *zaḥîre*. [26]

zarabân: < Ar. Zonklama. [5]

zâres: < Ar. Ekşi yemekten diş kamaşmak, uyuşmak; uyuşukluk; krş. *uyuşukluk, ḥader*. [3] (zâresü’l-esnân)

zâtü’l-cenb: < Ar. Satlıcan, zatülcenp, akciğer zarı yangısı; krş. *bersâm*. [1]

zelḳ: < Ar. Sıyrıлма, tahriş. [2] (zelkü’l-em’â ‘şiddetli ishal, diyare’, zalkü’l-ma’de ‘besinlerin midede sindirilmeden bağırsaklara geçmesi’)

zîḳ: < Ar. Darlık, sıkışıklık, zorluk. [12] (zîḳ getir-, zîḳ nefes/zîḳu’n-nefes: ‘nefes darlığı, tıknefes’, zîḳ nefes ol-)

ziyâbîṭus: < Ar. < Gr. *διαβήτης* Diyabet, şeker hastalığı; krş. *tûlâb, diyâbîṭus, dûlâb*. [1] (ziyâbîṭus ol-)

zükâm: < Ar. Nezle; krş. *nezle*. [4] (zükâm-ı hârr)

dem’a seyelânî ‘gözyaşı akması’ [1], fiḳdân-ı bâh ‘iktidarsızlık’ [1], ḥabs-ı bevl ‘idrâr tutukluğu’, ḥalt-ı kelâm: ‘sözü, lafı karıştırmak, dili dolanmak’ [2], ḥumûzet-i müfrîte ‘aşırı dere-

cede ekşime (mide ağzında)' [1], ifrât-ı tams 'adet kanının aşırı derecede akması' [4], imsâk-i bevl 'idrar tutukluğu'[1], inhilâlü'l-fekkeyn 'çenenin çözülmesi, dağılması' [1], inkîâ' -ı hayz 'adet kanının kesilmesi' [1], inkisârü'l-beden 'beden kırgınlığı' [1], intifâh-ı batın 'karın şişmesi' [2], işikâk-ı esnân 'dişlerin birbirine çarpması' [1], i' tîkâl-i lisân 'dil tutulması' [1], kavîyü'l-harâret 'şiddetli hararet' [1], kılllet-i istimrâ 'iştah azlığı, iştah kesilmesi' [1], kılllet-i işihâ 'iştah azlığı, iştah kesilmesi' [1], merâretü'l-fem 'ağız acılığı', midde seyelânı[1], seyelân-ı dem 'kanama, kanlı akıntı' [1], seyelân-ı lu'âb 'salya akması' [3] sū'-i haẓm 'sindirim bozukluğu' [2], sū'-i mizâc 'bünneyi oluşturan dört ana öğenin dengesinin bozulması' [2], şufret-i lisân 'dil sararması' [1], suķū'-ı işihâ 'iştah kesilmesi' [2], zûlmet-i 'ayn: 'göz kararması' [2], zûlmet-i başâr 'göz kararması, görme kaybı' [1].

c) Türkçe ve Yabancı Kökenli Sözcüklerin Bir Araya Gelmesiyle Oluşan Hastalık Adları

'aklı zâ'il ol-: Aklını kaybetmek. [3]

başarı zâ'il ol-: Görme yetisini yitirmek. [1]

bevlini tutamaz ol-: İdrarını kaçırmak. [1]

kan tebevül ét-: Kan işlemek. [3]

mağşiyün 'aleyh ol-: Bayılmak. [1]

ṭamar münfatık ol-: Damar çatlamak. [1]

taş tevellüdi: Bazı organların içinde türlü biçim ve hacimde katı madde oluşması. [1]

4. Maden ve Bazı Kimyasal Madde Adları

Bu aşlık altında Türkçe kökenli sadece üç sözcük yer almaktadır:

altun [4]

kömür [1]

kurşun: krş. *üsriib* [2]

Yabancı Kökenli Olanlar

bûrak: < Ar. Boraks, yoğunlaşmış borik asitten türeyen sodyum tuzu; krş. *bûre*. [6] (bûraķu'l-ḥubz 'ekmek boraksı, ekmeķçilerin ekmeķ pişmeden önce su ile eritip ekmeķin üzeri-ne sürdürdükleri ve piştikten sonra ekmeķe parlaklık veren madde')

bûre: < Far. Boraks; krş. *bûraķ*. [1]

ḥadîd: < Ar. Demir. [4] (ḥabeşu'l- ḥadîd 'demir boku')

isfidâc: < Far. Üstübeç, kurşun karbonat. [20] (merhem-i isfidâc/merhemü'l-isfidâc, merhem-i isfidâc-ı kâfûrî, merhem-i isfidâc tîlâsî, isfidâcü'r-raşşâş)

kils: < Ar. Alçı. [1] (mâ'ü'l-kils)

ķimûliyâ: < Gr. Bakır, gümüş ve altın gibi madenlerin eritilmesi sırasında meydana gelen posalara verilen ad. [1]

kuḥl: < Ar. Göz taşı, bakır sülfat, bakır tuzu. [2]

mürdâsenc: < Ar. < Far. Doğal kurşun oksit. [3]

nûşâdır: < Far. Nişadır, amonyak; krş. *uşak*. [3]

şebb: < Ar. Şap. [3] (şebb-i yemenî)

uşak: < Far. Amonyak; krş. *nûşâdır*. [1]

üsrüb: < Far. Kurşun; krş. *kurşun*. [1]

zâc: < Ar. Kükürt ile demir bileşimlerinden biri, demir sülfat. [2]

zencâr: < Ar. < Far. *zengâr* Tıpta kullanılan bir tür pas, bakır pası. [1]

zîbağ: < Ar. Cıva. [1] (turābu'z-zîbağ 'civa tozu')

5. Hayvan Adları

Hayvan adları başlığı altında yer alan sözcüklere dair metinde geçen ibareler parantez içinde belirtilmiştir. Bunlardan bir kısmı besin maddeleri başlığı altında tekralanacak olsa da hayvan adlarının metne ne gibi durumlarda dâhil olduğunun görünmesi açısından burada da yer verilmesi yerinde olacaktır. Metinde hayvanlarla ilgili genel ifade taşıyan beş sözcük yer almaktadır:

behâyim: < Ar. Dört ayaklı hayvanlar. [4]

hayvânât: < Ar. Hayvanlar. [1] (etrâf-ı hayvânât)

kuş: Kuş. [6] (kuş yavruları)

sibâ': < Ar. Yırtıcı hayvanlar. [1]

tuyûr-ı ehliyye: Evcil kuşlar. [1]

Türkçe **Arapça**

karınca nemle

keklik hacel

koyun şât

şığır baçar

a) Türkçe Hayvan Adları

at: At. [8] (ata bin-)

ayu: Ayı. [1]

balık: Balık. [1] (kuru balık)

böcek: Böcek. [2]

karınca: Karınca; krş. *nemle*. [1]

keçi: Keçi. [2] (keçi eti, keçi kılı)

keklik: Keklik; krş. *hacel*. [1]

koyun: Koyun; krş. *şât*. [9] (hafif koyun eti, semüz koyun eti, koyun eti, koyun kuyruğu, koyun tersi)

kuzu: Kuzu. [1]

oğlak: Oğlak. [7] (oğlak eti, oğlak pâçası)
şığır: Sığır; krş. *bağar*. [3] (şığır eti, şığır eti şuyı, şığır memesi)
tavuk: Tavuk. [5] (semüz tavuk, tavuk eti, tavuk karağısı)

b) Yabancı Kökenli Hayvan Adları

'anz: < Ar. Keçinin veya geyiğin dişisi. [2]
bağar: < Ar. Sığır; krş. *şığır*. [7]
bağ (II): < Ar. Ördek, kaz. [1]
bilic: < Yun. Piliç; krş. *bilic, pilic, piliç*. [9]
bilic: < Yun. Piliç; krş. *bilic, pilic, piliç*. [1]
pilic: < Yun. Piliç; krş. *piliç, bilic, bilic*. [11]
piliç: < Yun. *pulitsa πουλίτσα* Piliç; krş. *pilic, bilic, bilic*. [2]
cedî: < Ar. Keçinin erkek yavrusu, erkek oğlak. [1]
cemel: < Ar. Erkek deve. [1]
dîdân: < Ar. Ufak solucanlar, kurtçuklar. [3]
ferrûc: < Ar. Piliç. [1]
hacel: < Ar. Keklik kuşu; krş. *keklik*. [1]
nemle: < Ar. Karınca; krş. *karınca*. [1]
şevr: < Ar. Boğa, öküz. [1]
şât: < Ar. Koyun; krş. *şoyun*. [1]
taşhüc: < Ar. Turaç kuşu. [1]

6. Eczacılık Terimleri

Bu başlık altında çeşitli hastalıkların tedavisi için önerilen gerek bitkisel gerekse kimyasal olan maddeler, terkipler ve bunlarla ilişkili olan genel adlandırmalara yer verilmiştir. Bazı gruplandırmalar altında yer verilen terimler dışında kalan sözcükler ise diğer eczacılık terimleri başlığı altında toplanmıştır. Eczacılık terimlerine geçmeden önce 'ilaç' anlamında kullanılan bir takım sözcükler, anlamları, sıklıkları ve ilintili sözcük öbeklerine değinilmiştir.

eczâ: < Ar. Ecza, ilaç ham maddesi; krş. *eczâ*'. [1]

eczâ': < Ar. Ecza, ilaç ham maddesi; krş. *eczâ*. [4] (mecnû' eczâ', eczâ'-ı medkûk, eczâ'-ı şelâşe, eczâ'-ı üsrübiyye)

dârû: < Far. İlaç; krş. *'ilâc, devâ, devâ*'. [1]

devâ: < Ar. İlaç, çare; krş. *devâ*?, *'ilâc, dârû*. [45] (harâretlü devâ, ısıcağ devâlar, muğarrâ devâlar, devâ-ı müşhil)

devâ': < Ar. İlaç, çare; krş. *devâ, 'ilâc, dârû*. [52] (devâ'-i hârr, devâ'-i kâfî'ı'd-dem, devâ'-i münevvin, devâ'ü'l-efitimün, devâ'ü'l-fem-ü'l-bârid, devâ'ü'l-hummayât, devâ'ü'l-hunnâk, devâ'ü'l-ğay/ğay', devâ'ü'l-kelef, devâ'ü'l-kışmışı/kişmışi, devâ'ü'l-ğüluncu'l-bârid,

devâ 'ü'l-kûluncu'l-hârr, devâ 'ü'l-kürkümü'l-kebir, devâ 'ü'l-misk, devâ 'ü'l-miskü'l-bârid, devâ 'ü'l-mürkîd, devâ 'ü's-sa'fa, devâ 'ü's-şar', devâ 'ü't-türbüd, devâ 'ü'z-zahîr)

edviye: < Ar. İlaçlar. [15] (edviye-i bâride, edviye-i hârre, edviye-i müferriha, edviye-i müşhile)

'ilâc: < Ar. İlaç; krş. *dârû, devâ, devâ'*. [48] (fâlic 'ilâcları, mecnûn 'ilâcları, şavşa 'ilâcları, 'ilâc-ı ecved, 'ilâc-ı kâfî, 'ilâc-êt-, 'ilâc eyle-, 'ilâc ol-)

a) İlaç Terkipleri

Habblar

habb: < Ar. Hap, hap şeklinde ilaç; tane, tohum. [103]

(habb-ı ayâric/habbu'l-ayâric, habb-ı fâlic/habbu'l-fâlic, habb-ı helile, habb-ı kôkîyâ, habb-ı muql/habbu'l-muql, habb-ı müntin, habb-ı rummân/habbu'r-ruummân, habb-ı sebkî nec, habb-ı su'âl/habbu's-su'âl, habbu'l-âs, habbu'l-belesân, habbu'l-mâhiyâba, habbu'r-ruummânü'l-meshûk, habbu's-şabr, habbu's-şar', habbü'l-kever, habbü'r-reşâd, lu'âb-ı habbü's-sefercel, lübb-i habbu'l-kuştum, mâ'-i habbu'r-ruummânü't-тарыyü'l-hâmîz)

benâdîk: < Ar. Yuvarlak, fındık biçimi haplar. [2] (benâdîku'l-buzûr)

bunduğa: < Ar. Ufak ve yuvarlak tane; fındık. [18] (bunduğatu'l-buzûr)

fulûniyâ: < Gr. Çeşitli bitkilerden yapılan, hap şeklinde bir terkip. [3]

habbü'r-reşâd: < Ar. Su teresi tohumu (Lapidium sativum); krş. *hurf*. [1]

hurf: < Ar. Su teresi tohumu (Lapidium sativum); krş. *habbü'r-reşâd*. [3] (hurf-ı ebyaz)

kôkîyâ: < Ar. Çeşitli bitkilerden yapılan bir tür hap. [12] (habb-ı kôkîyâ)

Kurslar

kuş: < Ar. Yuvarlak, hap şeklinde ilaç. [254]

(mürr-i şâfi kuşu, şabr kuşu, kuş-ı âs/kuşu'l-âs, kuş-ı benefşe/kuşü'l-benefşec, kuş-ı diyâbişus, kuş-ı emîrbâris/kuşü'l-emîrbâris, kuş-ı emîrbâris-i bârid/kuş-ı emîrbâris-i bâride/kuş-ı emîrbârisü'l-bârid/kuş-ı emîrbârisü'l-bâride, kuş-ı emîrbâris-i kâfûriyye/kuş-ı emîrbârisü'l-kâfûriyye, kuş-ı emîrbârisü'l-kâfûri, kuş-ı emîrbârisü'l-hârrü'l-kavi, kuş-ı emîrbârisü's-sâdec, kuş-ı fencengüş, kuş-ı habbu'l-âs, kuş-ı habbu'r-ruummân, kuş-ı harnûb/kuşu'l-harnûb, kuş-ı harnûb-ı bâride, kuş-ı harnûb-ı hârre, kuş-ı haşhâş/kuşu'l-haşhâş, kuş-ı kâfûr/kuşü'l-kâfûr, kuş-ı kâkûnec/kuşü'l-kâkûnec, kuş-ı kehrubâ/kuş-ı kehrubâ'/kuşü'l-kehrubâ/kuşü'l-kehrubâ', kuş-ı kelkelâ necü'l-bârid, kuş-ı kûlunc/kuşu'l-kûlunc, kuş-ı kûlunc-ı bârid/kuşu'l-kûluncu'l-bârid, kuş-ı kûlunc-ı hârre/kuşu'l-kûluncu'l-hârre, kuş-ı şabr, kuş-ı tabâşîr, kuş-ı tabâşîr-i mümsik/kuş-ı tabâşîr-i mümsike/kuş-ı tabâşîrü'l-mümsike/kuşu't-tabâşîrü'l-mümsik, kuş-ı tabâşîrü'l-muţfiyye/kuşu't-tabâşîrü'l-muţfiyye, kuş-ı 'ûd/kuşu'l-'ûd, kuşu'l-benâdîk, kuşu'l-buzûr, kuşu'l-'ûdü'l-kebir, kuşu's-sa'fa, kuşu't-tabâşîrü'l-kâfûriyye, kuşu't-tabâşîrü'l-müleyyin, kuşü'l-kebirü'l-kavi, kuşü'l-kevkib, kuşü'l-verd, kuşü'l-verdü'l-kebir/kuşü'l-verdü'l-kepire, kuşü'l-verdü's-şagîr, kuşü's-sefercel, kuşü's-sill)

Macunlar

ayâric: < Ar. < Gr. İlaç olarak kullanılan bir grup macuna verilen genel ad. [21] (ḥabb-ı ayâric/ḥabbu'l-ayâric, ayâric-i fayḳarâ)

cevâriş: < Far. Sindirimi kolaylaştırıcı ve mideyi güçlendirici bir grup macuna verilen genel ad. [33] (cevâriş-i buzûri/cevârişü'l-buzûr, cevâriş-i ḥûzî/cevârişü'l-ḥûzî, cevâriş-i kemmûn/cevâriş-i kemmûnî, cevâriş-i kündürî, cevâriş-i sefercel-i kebîr, cevâriş-i şemerî, cevâriş-i şehryârân, cevâriş-i temrî, cevârişü't-tabâşîr)

cülencübîn: < Ar. < Far. Gül ve baldan yapılan bir tür macun; krş. *gülengübîn*, *gülencübîn*. [2]

gülbeşeker: < Far. Bir tür macun. [107] (sükkerî gülbeşeker)

gülencübîn: < Ar. < Far. Gül ve baldan yapılan bir tür macun; krş. *gülengübîn*, *cülencübîn*. [1]

gülengübîn: < Far. Gül ve baldan yapılan bir tür macun; krş. *gülencübîn*, *cülencübîn*. [1] (gülengübîn-i sükkerî)

kelkelâ nec: < Ar. Kalın bağırsak ve karın boşluğundaki sancı ile işeme zorluğuna karşı ilaç olarak kullanılan bir çeşit macun. [8] (kelkelâ nec-i ḥârr)

kudret helvâsı: < Ar. Türlü bitkilerden, öz sularının kurutulmasıyla elde edilen, hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan macun. [2]

lu'ûḳ: < Ar. Yalanarak yenmek üzere hazırlanmış, ilaç olarak kullanılan bir grup macun. [2] (lu'ûḳu'l-ḥaşḥâş, lu'ûḳu's-su'âl)

ma'cûn: < Ar. Macun, bir grup ilacın genel adı. [37] (bahâḳ-ı ebyâz ma'cûnı, ıtrıfîl ma'cûnı, ma'cûn-ı fâlic/ma'cûnü'l-fâlic, ma'cûn-ı kişmişî, ma'cûn-ı şehryârân, ma'cûn-ı şehryârân-ı ḥârr, ma'cûnu's-şar', ma'cûnü'l-efâviyâ, ma'cûnü'l-ḥabeş, ma'cûnü'l-verd, ma'cûnü'r-rebv, ma'cûnü'r-rebvü'l-bârid, ma'cûnü'z-zûfâ)

şebyâr: < Far. Gece yatarken kullanılan, ḥabbü'l-şebyâr olarak da bilinen ve bileşenleri değişik biçimlerde olabilen bir tür macun. [9]

terencübîn: < Ar. Basra balı, bir tür kudret helvası. [3]

tiryâḳ: < Ar. Genellikle panzehir niteliğinde olan bir grup macun. [1]

Matbuhlar

maṭbûḥ: < Ar. Pişirilmiş nesne, pişirilerek veya kaynatılarak hazırlanmış ilaç. [126] (anîsôn maṭbûḥı, bâpûnec maṭbûḥı, eftimûn maṭbûḥı/maṭbûḥ-ı eftimûn/maṭbûḥü'l-iftimûn, encîr maṭbûḥı, helile maṭbûḥı/maṭbûḥ-ı helile, ḥulbe maṭbûḥı, ḥurmâ maṭbûḥı, iklîlü'l-melik maṭbûḥı, meyan köki maṭbûḥı, pâbûnec maṭbûḥı, summâḳ maṭbûḥı, şibş maṭbûḥı, zûfâ maṭbûḥı, maṭbûḥ-ı muşaffâ, maṭbûḥ-ı ḥabbu'r-rummân, maṭbûḥ-ı sibistân, maṭbûḥ-ı uşûl, maṭbûḥ-ı zûfâ/maṭbûḥü'z-zûfâ/ṭabiḥü'z-zûfâ, maṭbûḥü't-tîn)

Merhemler

merhem: < Ar. Merhem. [26] (merhem-i ebyâz tîlâsı, merhem-i isfidâc/merhemü'l-isfidâc, merhem-i isfidâc-ı kâfûrî)

diyâhilûn: < ? Çörek otu, keten tohumu, beyaz hatmi, kirli kurşun oksit ve zeytinyağıyla hazırlanan bir tür merhem. [1]

hurf: < Ar. Bir tür merhem. [2]

ķayrûfî: < Ar. < Gr. κηρωτή Gül yağı, iklîlü'l-melik (koçboynuzu bitkisi), safran, kâfur ve beyaz bal mumuyla hazırlanan bir merhem. [2]

tlâ: < Ar. Sürülerek kullanılan ilaçlar, merhemler. [99] (duhn-ı benefşe tılâsı, duhnu'l-bân tılâsı, duhnu'n-nârdîn tılâsı, gül şuyı tılâsı, hûmmâz-ı utruc tılâsı, kâfûr tılâsı, ķurşu's-sa'c fa tılâsı, merhem-i ebyaz tılâsı, merhem-i isfîdâc tılâsı, râmîk tılâsı, şandal tılâsı, şandaleyn tılâsı, şem' tılâsı)

aṭliye: < Ar. Merhemler. [1]

Nukular

nuķû: < Ar. Çeşitli bitkilerin suyundan hazırlanmış şurup. [12] (helile nuķû'ı, mişmiş nuķû'ı, nuķû'u'ş-şabr, nuķû'u's-summâķu'l-verdî, şabr nuķû'ı, sinâ'-i mekkî nuķû'ı, summâķ nuķû'ı)

naķî: < Ar. Çeşitli bitkilerin suda bekletilmesiyle elde edilen şarap, şurup ve şerbetler. [9] (naķî'-i şabr/naķî'ü'ş-şabr, naķî'ü'l-mişmiş, naķî'ü's-summâķ)

Sufuflar

ķamiḥa: < Ar. Toz halinde alınan sindirime yardımcı ilaç. [6] (ķamiḥatü's-sevdâ/ķamiḥatü's-sevdâ', ķamiḥatü't-ṭîn)

sufûf: < Ar. Toz halinde ilaç, toz şeklindeki ilaçlar; krş. *zerûr*. [47] (sufûf-ı küzbere, sufûf-ı ḥabbu'r-rummân, sufûf-ı ṭabâşîrî, sufûfu't-ṭîn, sufûfü'd-diyâbiṭus, sufûfü'l-âs, sufûfü't-ṭabâşîrî'l-muṭfiyyeti'l-mümsike)

zerûr: < Ar. Toz haline getirilmiş ve serpmeye ve ekme biçiminde kullanılan ilaç; krş. *sufûf*. [9]

Çeşitli Bitki ve Meyve Suları

emyâh: < Ar. Sular. [1] (emyâh-ı bâride)

mâ: < Ar. Su; krş. *mâ'*, *şu*. [2]

mâ': < Ar. Su; krş. *mâ' (1)*, *şu*. [277] (mâ'-i anîsôn/mâ'ü'l-anîsôn, mâ'-i anîsônü'l-muğallî, mâ'-i bâbûnec/mâ'ü'l-bâbûnec, mâ'-i baķlatü'l-ḥamķâ', mâ'-i bârid, mâ'-i cübn/mâ'ü'l-cübn, mâ'-i cüllâb, mâ'-i fâtîr, mâ'-i ḥârr/mâ'ü'l-ḥârr, mâ'-i hindibâ/mâ'ü'l-hindibâ', mâ'-i iccâş/mâ'ü'l-iccâş, mâ'-i 'inebu's-şac'leb, mâ'-i isfânâḥ, mâ'-i kâmaḥ, mâ'-i kemmûn/mâ'ü'l-kemmûn, mâ'-i maṭbûḥ, mâ'-i muşaffâ, mâ'-i ḥabbu'l-âs, mâ'-i ḥabbu'r-rummân, mâ'-i ḥabbu'r-rummânü't-ṭariyyü'l-ḥamîz, mâ'-i ḥıyâr, mâ'-i râziyâne, mâ'-i râziyâneg/mâ'ü'l-râziyâneg, mâ'-i rubbû's-sûs, mâ'-i rummân/mâ'ü'r-rummân, mâ'-i şâfî, mâ'-i sefercel/mâ'ü's-sefercel, mâ'-i summâķ/mâ'ü's-summâķ, mâ'-i şa'îr/mâ'ü'ş-şac'îr, mâ'-i tuffâḥ/mâ'ü't-tuffâḥ, mâ'-i ṭarḥûn, mâ'-i uşûl/mâ'ü'l-uşûl, mâ'-i verd/mâ'ü'l-verd, mâ'-i zebîb, mâ'ü'l-âs, mâ'ü'l-âsel, mâ'ü'l-başal, mâ'ü'l-bâzerûc, mâ'ü'l-buzûr, mâ'ü'l-ḥass, mâ'ü'l-ķarâḥ, mâ'ü'l-ķâṭı'u'd-dem, mâ'ü'l-ķerefes, mâ'ü'l-kils, mâ'ü'l-ķumķum, mâ'ü'l-küzbere, mâ'ü'l-laḥm, mâ'ü'l-luffâḥ, mâ'ü'l-milḥ, mâ'ü'l-mişmiş, mâ'ü'n-nemmâm, mâ'ü'n-nuķû', mâ'ü'r-rummâneyn, mâ'ü'r-rummânü'l-ḥamîz/mâ'ü'r-rummânü'l-ḥamîza, mâ'ü'r-rummânü'l-

muzz, mâ'ü'r-rummânü'l-mürr, mâ'ü's-şelc, mâ'ü's-sevîk/mâ'ü's-sevîkayn, mâ'ü's-silk, mâ'ü's-su'd, mâ'ü's-sükker, şifatu'l-mâ'i'l-kâti' d-dem)

nohūdâb: < Far. Nohut suyu. [48]

şu: Su; krş. *mā', mā.* [469] (anīsōn şuyı, arpa şuyı/ısıcağ arpa şuyı, ayva şuyı, bitîh-i hindî şuyı, buzūr-ı hârre şuyı, bûre şuyı, ekşi nâr şuyı, encîr şuyı, et şuyı, gül şuyı, hanzal şuyı, haşhâş şuyı, helîle şuyı, hindibâ şuyı, iccâş şuyı, 'inebu's-şaleb şuyı, it üzümü şuyı, kâfūr şuyı, qar şuyı, kemmün şuyı, koroğ şuyı, küzbere şuyı, luffân nârı şuyı, mersîn şuyı, nağve şuyı, nâr şuyı, pazı şuyı, pilic şuyı, pūrâşa şuyı, râziyâne şuyı, ribâs şuyı, sezâb şuyı, şıgır eti şuyı, summâk şuyı, sükkeri mâ'ü's-şaleb, şih şuları, tatlu şu)

Şaraplar/Şerbetler

cüllâb: < Ar. < Far. *gülâb* Gül suyu, gül şerbeti; krş. *gülâb, güllâb.* [48] (gülbeşekeri cüllâb, mâ'-i cüllâb)

gülâb: < Far. Gül suyundan yapılan bir tür şurup; krş. *güllâb, cüllâb.* [1]

güllâb: < Far. Gül suyundan yapılan bir tür şurup; krş. *gülâb, cüllâb.* [3]

hamr: < Ar. Şarap. [2] (hall-i hamr, hamr-ı seferceli)

mey-bih: < Far. Ayva şarabı. [1]

nebîz: < Ar. Hurma, kuru üzüm veya arpadan yapılan bir çeşit içki; şarap. [5] (nebîz-i zebîb)

şarâb: < Ar. İçecek, şurup; şarap; krş. *şerbet.* [73] (benefşe şarâbı, eski şarâb, sükkeri şarâb-ı iccâş, şarâb-ı afsentîn, şarâb-ı 'asel, şarâb-ı benefşe/benefşec, şarâb-ı haşhâş/şarâbü'l-haşhâş, şarâb-ı iccâş, şarâb-ı keşîrû'l-mizâc, şarâb-ı memzûc, şarâb-ı sefercel, şarâb-ı şırf, şarâbü't-tuffâh)

şerbet: < Ar. Şerbet, şurup; krş. *şarâb.* [34] (benefşe şerbeti, encîr şerbeti, haşhâş şerbeti)

zebîbî: < Ar. Kuru üzümünden hazırlanan şerbet. [1] (zebîbî-i 'aseli)

Şiyâflar

şiyâf (I): < Ar. Göz damlası, göz banyosu; gözler ve hassas, hastalıklara pek dirençli olmayan zayıf bölgeler için kullanılan antiseptik sıvı veya toz ilaç. [27] (şiyâf-ı aħmer, şiyâf-ı aħzar, şiyâf-ı aħzar-ı leyyin, şiyâf-ı ebyaz, şiyâf-ı māmîşâ, şiyâf-ı sebkînec, şiyâf-ı şakîka/şiyâf-ı şakîka-i hârre)

şiyâf (II): < Ar. Fitiller. [8] (şiyâf-ı şâbûn, şiyâf-ı zaħîr/şiyâfü'z-zaħîr 'dizanteride kullanılan fitil')

şiyâfât: < Ar. Fitiller. [1] (şiyâfât-ı hârre)

Yağlar

duhn: < Ar. Yağ; krş. *yag.* [88] (duhn-ı benefşe/duhnu'l-benefşe, duhn-ı hall 'sirke ve zeytin yağının karıştırılıp sirkenin nemi kaybolana kadar kaynatılmasıyla elde edilir', duhn-ı hall-i hâr, duhn-ı hall-i tarî, duhn-ı ħîri/duhnu'l-ħîri, duhn-ı ħîri-yi fâtir, duhn-ı ħurû'/duhnu'l-ħurû', duhn-ı hallûk, duhn-ı kûst/duhnu'l-kûst, duhn-ı kûstü'l-kebir, duhn-ı levz/duhnu'l-levz,

duhn-ı mişmiş, duhn-ı nîlüfer, duhn-ı sezâb, duhn-ı yâsemîn, duhn-ı zanbağ, duhnu'l-bân, duhnu'l-verd, duhnu'n-nârcil, duhnu'n-nârdin)

edhân: < Ar. Yağlar, ilaç olarak kullanılan yağlar. [1] (edhân-ı muraţtaba)

şîrûğan: < Far. Şırlağan, susam yağı. [2]

yağ: Yağ; krş. *duhn*. [144] (acı bâdam yağı, bâdam yağı, bân yağı, benefşe yağı, gül yağı, hurû' yağı, kuşt yağı, mersin yağı, sâdeyağı, şebbû yağı, tatlu bâdam yağı, torağ otı yağı, zanbağ yağı, zerdâlû çekirdegi yağı)

Yakılar

kimâd: < Ar. Yakı, bez parçalarının ısıtılarak ya da sıcak suya batırılarak ağrı veya gaz olan uzuvlara sarılıp, o bölgelerin ısıtılması; krş. *laşk, yağı, yağı, zimâd*. [7]

laşk: < Ar. Yakı; krş. *kimâd, yağı, yağı, zimâd*. [9]

yağı: Yakı; krş. *laşk, kimâd, yağı, zimâd*. [1] (hardal yağı)

yağı: Yakı; krş. *laşk, kimâd, yağı, zimâd*. [6] (hardal yağı, yumurta şarusı yağı)

zimâd: < Ar. Merhemle yaraya sarılan sargı; ilaç, yakı; krş. *laşk, kimâd, yağı, yağı*. [56] (zimâd-ı efyün, zimâd-ı kavî, zimâd-ı hârr, zimâd-ı muql/zimâdu'l-muql, zimâd-ı şavşa/zimâdu's-şavşa, zimâd-ı yeşiddü'l-batn 'karnı sıkıştıran, tutan merhemli sargı', zimâd-ı zahîr/zimâdu'z-zahîr, zimâdu'l-fatq, zimâdu'l-ma' de, zimâdu't-tihâl, zimâdu't-tihâlu'l-kavî, zimâdu'r-remâd)

b) Diğer Eczacılık Terimleri

'aţûs: < Ar. 'aţûs Aksırtıcı şey, enfîye. [1]

berûd: < Ar. Sürme. [2] (berûd-ı humre)

efyün: < Gr. Haşhaş bitkisinden elde edilen uyuşturucu bir madde, afyon. [16] (efyün-ı sırf)

feltifkûn: < ? Diş ağrısında, dıştan sürülen sıcak tabiata sahip bir ilaç. [1]

ğargara: Gargara, ilacı ağızda çalkalama; krş. *mażmaza*. [41] (ğargaratü'l-felc)

ğarikûn: < Ar. Katran köpüğü. [2]

hacerü'l-fulful: < Ar. Hacer-i habeşî de denen, sarı renge yakın yeşil renkli, zebercede benzer bir taş. [2]

hallûk: < Ar. Terkibinin çoğu safran olan koku. [2] (duhn-ı hallûk)

humûl: < Ar. Fitol. [9]

huşne: < Ar. Makattan ilaç şırınga etme, lavman. [32] (kavî huşneler, tütücü huşne, huşne-i leyine, huşne-i mümsike, huşne-i müşhile, huşne-i müşhile-i kavîyye, huşne-i hâdde, huşne-i kavîyye, huşnetü'l-bersâm, huşnetü'z-zahîr)

kehrubâ: < Far. Kehribar; krş. *kehrubâ', kehrubâr*. [17]

kehrubâ': < Far. Kehribar; krş. *kehrubâ, kehrubâr*. [4]

kehrubâr: < Far. Kehribar; krş. *kehrubâ, kehrubâ'*. [2]

keşîrâ: < Ar. Kitre, gevenden çıkarılan bir zamk türü, kestere; krş. *keşîrâ*?. [8]

keşîrâ': < Ar. Kitre, gevenden çıkarılan bir zamk türü, kestere; krş. *keşîrâ*. [1]

kızıl boya köki [1]

kilermeni: < Far. Ermeni kili, alüminyum silikat bileşiminde, eczacılıkta da kullanılan kırmızı renkli tıbbi bir kil türü; krş. *tîn-i ermenî*. [1]

küf: Küf. [1] (su' d küfi)

kül: Kül; krş. *remâd*. [1] (encîr küli)

laṭūḥ: < Ar. Bulayarak, sıvarcasına sürerek kullanılan bir grup ilaç. [3] (laṭūḥ olun- 'ilaç sürmek, sürünmek')

lebîḥa: < Ar. Misk. [2]

lubb: < Ar. İç, öz. [2] (lubb-i ḥabbu'l-ḳurṭum)

maẓmaẓa: < Ar. Gargara; krş. *ġarġara*. [6]

māsik/māsike: < Ar. Tutan, bir şeyi durdurmak için kullanılan araç. [5] (māsikü'l-bevl 'çeşitli bitkilerden yapılan toz halinde, idrar durdurucu ilaç', māsikü'l-bevlü'l-ḥârr, māsikü'l-meni, māsike-i yâbise)

milḥ-i enderânî: < Ar. Billur renkte tıbbî bir tuz, saf tuz, Hacı beктаş tuzu. [2]

milḥ-i hindî: < Ar. Kırmızı renkli bir çeşit tuz. [1]

milḥ-i neffî: < Ar. Siyah renkli bir tür tuz. [1]

milḥ-i zerânî: < Ar. Bir tuz türü. [1]

misk: < Ar. Misk, hoş kokulu bir madde. [11]

mua'tṭisât: < Ar. Aksırtıcılar. [2]

muġâş: < Ar. Yabani nar kökü. [1]

muḥaddirât: < Ar. Uyuşturucu ilaçlar. [1]

muḳayyi': < Ar. Kusturan, kusturucu. [6]

mûm: < Far. Mum. [5] (bal mûmı, beyâz bal mûmı)

munzicât: < Ar. Hazmı kolaylaştırıcı nesnelere. [1]

müleyyinât: < Ar. Yumuşatıcı, gevşetici, kabızlık giderici ilaçlar. [1]

münevvim: < Ar. Uyutucu, uyku veren, uyuşturucu ilaç. [2] (devâ'-i münevvin)

mürebba: < Ar. Belirli işlemlerden geçirilmiş ilaç olarak da kullanılan yiyecekler. [4] (be-nefşe mürebba'sı, helile mürebba'sı, zencebîl mürebba'sı)

mürḳıd: < Ar. Uyutucu ilaç. [1] (devâ'ü'l-mürḳıd)

müsekkın: < Ar. Sakinleştiren, ağrı ve sancıyı dindiren, yatıştırıcı. [1] (müsekkınü'l-vaca')

müsekkınât: < Ar. Teskin edici, yatıştırıcı, dindirici şeyler. [1] (müsekkınâtü'd-dem)

müşhil/müşhile: < Ar. Müshil, bünyedeki herhangi bir maddeyi hafifletici, sehl edici, tıkanıklığı açıcı. [13] (devâ-ı müşhil, müşhilü'r-riq, edviye-i müşhil, huqne-i müşhil, huqne-i müşhil-i kaviiyye)

nuṭūl: < Ar. Hasta olan organın üzerine bir kapla yavaşça dökülmek biçiminde kullanılan, çeşitli otların kaynatılmasıyla hazırlanan ılık ilaçlı su. [3] (nuṭūl ét-, nuṭūl olın-)

nûre: < Ar. Sönmemiş kireç ve arsenikten yapılan kıl dökücü ilaç. [1] (nûre ur-)

nüş-dârû: < Far. Tiryak, panzehir; şarap. [1]

nüşha: < Ar. Formül. [17]

râmik: < Gr. Zac-ı esved, mazi, nar kabuğu, zamg-ı arabî ve pekmezle yapılan merhem kıvamında bir ilaç. [2] (râmik-i adhır, râmik tılası)

remâd: < Ar. Kül; krş. *kül*. [4] (zımâdü'r-remâd, remâd-ı haşebü'l-kerm, remâdü'l-kaşab, remâdü'z-zibl)

şamğ: < Ar. Zamk, çeşitli bitkilerden elde edilen tıbbî reçine; krş. *zamğ*. [1] (şamğ-ı arabî)

şan'at: < Ar. İlaç yapma formülü, ilacı terkip etme usulü. [4]

sebkîneç: < Ar. Kasnı (Ferula assafoetida) bitkisinden elde edilen tıbbî bir zamk. [8] (habb-ı sebkîneç, şiyâf-ı sebkîneç)

selîhe: < Ar. Aselbent sakızı; bir tür pelesenk ağacından ve katırkuyruğu otundan elde edilen ve birkaç türü olan tıbbî bir zamk. [1]

sencerniyâ: < ? Bir terkip adı. [2]

şifat: < Ar. İlaç terkip etme tarzı, ilaç yapma yöntemi. [3] (şifat-ı şebyâr, şifatu'l-mâ'î'l-kâti' d-dem)

sikencübîn: < Ar. < Far. *sikengübîn* Sirke ve balla yapılan bir tür şerbet. [77] (sikencübîn-i buzûri, sikencübîn-i unşulî, sikencübîn-i sâdec, sikencübîn-i sükkeri)

suḥâle: < Ar. Herhangi bir şeyin tozu, talaş, kepek, çöp. [1] (suḥâle-i şemer-i nabî)

su'ûṭ: < Ar. Burna çekilmek için hazırlanmış toz ilaç, aksırtıcı toz. [7]

sük: < Ar. Hurma ve mazi ile yapılan, bazen de içine misk katılan bir terkip. [5]

şem': < Ar. Balmumu; mum. [3] (şem' tılası)

şîrec: < Ar. Meyve ve sebzelelerin özsuju, şıra, genellikle üzüm şırası. [1] (şîrec-i tırı)

tebhîr: < Ar. Buğu, buhar, tütsü; buhar ile dezenfekte etme. [1] (senâm-ı celmel tebhîri)

tenkıye: < Ar. Şırınga ile bağırsağa ilaç verme, lavman; temizleme, arıtma. [21] (tenkıye-i kaviiyye)

terkîb: < Ar. Terkip, bileşim. [28] (laṭūḥuṭ terkîbi, terkîb ét-, terkîb eyle-, terkîb olın-)

ṭîn: < Ar. Kil, tıbbi kil; krş. *gîl*. [20] (kaḥîhatü't-ṭîn, sufûfu't-ṭîn, ṭîn-i ermeni 'kilermeni adı verilen bir tür kil', ṭîn-i ḥorâsanî 'Horasan'dan gelen bir çeşit beyaz kil', ṭîn-i maḥtûm 'mühürlü balçık, tıbbi bir tür balçık', ṭîn-i nişâbüri)

tütüyâ: < Ar. Göz hastalıklarında kullanılan, çinkodan yapılan bir ilaç. [1] (tütüyâ-yı müdebber)

uşûl: < Ar. Kökler, ilaç yapımında kullanılan çeşitli bitki kökleri. [8] (mâ'-i uşûl/mâ'ü'l-uşûl, maḥbûḥ-ı uşûl)

zamğ: < Ar. Zamk, çeşitli bitkilerden elde edilen tıbbî reçine; krş. *şamğ*. [11] (erik ağacı zamğı, zamğ-ı 'arabî, zamğ-ı 'arabî-i meshûk)

7. Diğer Sağlık Bilgisi Terimleri

a) Türkçe Kökenli Olanlar

acılık: Açlık; krş. *açlık*. [7]

açlık: Açlık; krş. *açlık*. [4]

ağrı-: Ağrımak; krş. *ağru-*. [1]

ağru-: Ağrımak; krş. *ağrı-*. [1]

ağsırt-: Aksırtmak, hapsırtmak. [2]

arıklık: Zayıflık. [1]

çek-: Çekmek, ilaç sürmek. [9] (göze/gözlerine çek-, 'usret çek-)

çekil-: Çekilmek. [3] (göze çekil-)

çekin-: Çekinmek, bir şey sürünmek. [1] (tarḥûn çekin-)

çeyne-: Çiğnemek. [6] (şakız çeyne-, tarḥûn çeyne-) *çeynemek: Çiğnemek. (Tar. Söz., s. 883)*

çizdir-: Çizdirmek, kan aldırarak. [1] *çizdir-: 1. Kalem veya diğer bir şeyle bir çizgi çek-tirmek. 2. Hafz ettirmek, üzerine bir çizgi çektirip kaydını terkîn ettirmek. (Kâmûs, s. 527) Bu metinde 'şarḥ' sözcüğüyle aynı anlamda kullanılmıştır. Bu sözcüğün anlamı ise Steingass'ta şöyle verilmektedir: Scarifying, breathing a vein. 'Damarı kazıyıp damara hava aldırarak, (kan akıtmak)'. (s. 741) "üstâd 'aleyhi'r-raḥme nuḳre-i ḳafâ ki türki'de eḥse çuḳurı dërler ol mavzı'a bir büyücek şîşe urdurup vâfirce şarḥ êtdirdi ya 'nî çizdirdi" 5a/4-7*

der: Ter. [2] (soğuk derler dök-) *der: Ter. (Tar. Söz., s. 1100)*

derle-: Terlemek; krş. *terle-*. [13] *derlemek: Terlemek. (Tar. Söz., s. 1109)*

ditret-: Titretmek. [1] (ḥummânîḡ ditretmesi vaḳtı) *ditretmek: Titremesini mûcib olmak, çok korkutmak, ra'şeye dûçâr etmek. (Kâmûs, s. 638)*

ısıcak: Sıcak; krş. *ḥârre, ḥârre*. [84] (ısıcak arpa şuyı, ısıcak devâlar, ısıcak havâ, ısıcak şü, ısıcak şular, ısıcak şunuḡ buḡârı)

irin: İrin, cerahat; krş. *cerâḥât, ḳayḥ, midde*. [2]

kan: Kan; krş. *dem*. [150] (muḥterik kan, nifâs kanı, poşalu kan, siyâh kan, kan 'alâmeti, kan heyecânı, kan ġalebesi, kanıḡ keşreti, kan iḥrâcı, kan istifrâġı, kan kırmızı, kan ḳuş-, kan tebevḅül êt-, kan tükür-)

kaş: Kaş. [1] (şol kaş)

kı1: Kıl. [10] (keçi kı1ı, kı1ları ağar-)

kızgınlık: Kızgınlık, hararetilik. [3]

kı1rı: Kuru; krş. *yâbis, yâbise*. [5] (kı1rı balık, kı1rı benefşe, kı1rı öksürük)

oğ-: Ovmak. [13] *oğmağ:* (ovmak) 1. Elini gezdirip avuğla sıkmak, delk etmek. 2. Avuç arasında sıkarak ufalatmak. 3. Sıkı sıkı bir şeyi sürerek temizlemek ve parlatmak. (*Kâmûs*, s. 210)

oğdır-: Ovdurmak; krş. *oğdur-*. [4] oğdırmağ: (ovdurmak) El gezdirtip sıkdırmak, delk ettirmek. (*Kâmûs*, s. 208)

oğdirt-: Ovdurtmak. [1]

oğdur-: Ovdurmak; krş. *oğdur-*. [2]

şoğuk: Soğuk, soğuk özellikte olan; krş. *bârid, bâride, şovuğ, berd*. [43] (şoğuk derler dök-, şoğuk şoğuk derle-, şoğuk şu, şoğuk şeyler)

şovuğ: Soğuk, soğuk özellikte olan; krş. *şoğuk, bârid, bâride, berd*. [4] (şovuğ havâ, şovuğ şovuğ terle-, şovuğ şu, şovuğ şeyler) *şovuğ: Soğuk*. (*Tar. Söz.*, s. 3521)

sür-: Sürmek. [11]

sürdür-: Sürdürmek. [1]

süril-: Sürülmek. [8]

sürin-: Sürünmek. [2]

terle-: Terlemek; krş. *derle-*. [8] (şovuğ şovuğ terleme)

ters: Hayvan dışkısı. [1] (kı1yun tersi)

toğ-: Doğmak. [1] *toğmağ: Dünyaya gelmek, ananın rahminden çıkmak, tevellüd etmek*. (*Kâmûs*, s. 901)

toğın-: Dokunmak, değmek. [5] *toğınmağ: El ile veya bedeninin diğer bir uzvuyla ilişmek, lems, mess etmek, sürülmek, temâs etmek*. (*Kâmûs*, s. 902)

toğındır-: Dokunmasını sağlamak, değdirmek. [2] *toğındır-: (dokundurmak) İliştirmek, lems ve mess ettirmek, temâsa getirmek*. (*Kâmûs*, s. 902)

toğlık: Tokluk. [1]

tükür-: Tükürmek. [16] (kı1an tükür-)

tükürük: Tükürük. [6] (beyâż tükürük)

ur-: Vurmak, ilaç sürmek. [21] (nüre ur-, şişe ur-, zımâd ur-) *urmağ: Sürmek, geçirmek*. (8. anlamı) (*Kâmûs*, s. 199)

urđır-: Vurdurmak. [1] (şişe urđır-) *urđırmađ: Vurmaya sevk ve icbâr veya müsâade etmek*. (*Kâmûs*, s. 196)

urıl-: Vurulmak; sürülmek; krş. *urul-*. [32] (şişe urıl-, yağular urıl-) (*Kâmûs*'ta bu sözcük yer almakta ancak verilen anlamlar metnin bağlamına uygun değmemektedir.)

urul-: Vurulmak; sürülmek; krş. *urul-*. [1] (şişe urul-) *urulmak*: *Dikilmek, kurulmak, yapılmak, vazolunmak*. (Tar. Sözl., s. 3977)

uyğu: Uyku. [13]

uyuşuk: Uyuşuk. [2] (uyuşuk yerler)

yağla-: Yağlamak. [1]

yapışıklık: Yapışıklık. [1]

yaş (II): Yaş, gözyaşı. [4] (göz yaşı, yaş ak-)

yorul-: Yorulmak. [1]

yut-: Yutmak. [4]

b) Yabancı Kökenli Olanlar

âbzen: < Far. Çeşitli hastalıkların tedavisinde, içine türlü bitkilerin konulmasıyla hazırlanan bir tür banyo. [6] (âbzene cülûs, âbzene gir-)

aḥlât: < Ar. Karışım. [4] (aḥlât-ı lu' âbiyye, aḥlât-ı rediyye),

‘aḳl: < Ar. Akıl. [4] (‘aḳlı zâ’il ol-, ‘aḳlını ḳullan-)

‘alâmât: < Ar. Belirtiler, alametler. [1] (‘alâmât-ı berd)

‘alâmet: < Ar. İşaret, iz, nişan. [19] (ḥarâret ‘alâmeti/ḥarâret ‘alâmetleri, istiskâ/istiskâ’ ‘alâmetleri, ḳan ‘alâmeti, şü ‘alâmetileri, teşennüc ‘alâmeti, zaḥîre ‘alâmeti, ‘alâmet-i ḥarâret, ‘alâmet ḳal-)

‘alâyim: < Ar. Belirtiler, işaretler, izler. [2] (ḥarâret ‘alâyimi)

‘alîl: < Ar. Hasta; krş. ‘alîle. [33] (yâfûḥ-ı ‘alîl)

‘alîle: < Ar. Kadın hasta; krş. ‘alîl. [1]

‘araḳ: < Ar. Ter, terleme. [17] (‘araḳ-ı keşîr)

‘atîḳ: < Ar. Eski, müzmin, kronik. [3] (‘atîḳ cereb, ‘atîḳ ol-)

ba‘ ar: < Ar. Dışkı. [2]

bâh: < Ar. Cinsel istek, güç. [2]

balğam: < Gr. Balgam; eski tıp anlayışına göre bünyeyi meydana getiren dört ana öğeden biri. [12] (beyâz balğam, luzûcetlü balğam, balğam çıkar-, balğam-ı ğalîz, balğam-ı mâ’î, balğam-ı mâlih)

balğamî: < Ar. Balgamla ilgili. [2] (ḳûlunc-ı balğamî, verem-i balğamî)

bârid: < Ar. Soğuk, soğuk özelliğe sahip nesne; krş. *bâride, soğuk, şovuk, berd*. [33] (devâ’ü’l-femü’l-bârid, devâ’ü’l-ḳûluncu’l-bârid, devâ’ü’l-miskü’l-bârid, havâ-ı bârid, ḳurş-ı emîrbâris-i bârid, ḳurş-ı emîrbârisü’l-bârid, ḳurş-ı kelkelâneçü’l-bârid, ḳurş-ı ḳûlunc-ı bârid, ḳurşu’l-ḳûluncü’l-bârid, ma‘ cünü’r-rebvü’l-bârid, mâ’-i bârid, zîrebâc-ı bârid, bârid havâ, bârid şeyler/bârid şey’ler, bâridül-melmes)

bâride: < Ar. Soğuk, soğuk özelliğe sahip nesne; krş. *bârid, soğuk, şovuk, berd*. [16] (ed-viye-i bâride, emyâh-ı bâride, eşyâ-ı bâride, eḳ’ime-i bâride, ḳurş-ı emîrbâris-i bâride/ḳurş-ı

emîrbârisü'l-bâride, kurş-ı ħarnüb-ı bâride, mādde-i bâride, nefĥa-i bâride, riyâĥ-ı bâride, şaĥîĥa-i bâride)

başar: < Ar. Görme. [2]

baṭṭ (I): < Ar. Kesme, yarma, keserek açma. [4] (baṭṭ ét-/étdir-, baṭṭ olun-)

beliyye: < Ar. Sıkıntı, dert. [1]

berâz: < Ar. İnsan dışkısı. [7]

berd: < Ar. Soğuk, soğukluk; krş. *bârid*, *bâride*, *şoğuk*, *şovuk*. [8] (‘alâmât-ı berd, berd-i şedîd)

bevl: < Ar. İdrar, sidik, işeme; krş. *idrâr (2)*. [34] (durûru'l-bevl, ĥabs-ı bevl, ĥurĥatu'l-bevl, ĥurûc-ı bevl, idrâr-ı bevl, imsâk-i bevl, mâsikü'l-bevl, mâsikü'l-bevlü'l-ĥârr, mecrâ-yı bevl ‘idrâr kanalı, yolu’, müdirrâtü'l-bevl, selesü'l-bevl, ‘usr-ı bevl/‘ usru'l-bevl)

buĥâr: < Ar. Buhar. [26] (ısıcak şunuĥ buĥârı, buĥâr-ı ġalîz, buĥâr-ı ĥâmîz, buĥâr-ı ĥârr, buĥâr-ı şafrâvî, buĥâr-ı sevdâvî, buĥâr çık-, buĥâr ħalk-)

buĥârât: < Ar. Buharlar. [2] (buĥârât-ı ġalîze)

burüdet: < Ar. Soğukluk. [18] (ednâ-yı burüdet, burüdet-i havâ, burüdet-i maĥsûsa, burüdet-i meşâne)

bürü’: < Ar. Hasta iyiliġe yüz tutma. [8] (bürü’-ı tām)

büzâĥ: < Ar. Tükürük, salya. [5]

cenîn: < Ar. Dölüt. [1]

cerâĥât: < Ar. İrin, yara; krş. *iriĥ*, *ĥayĥ*, *midde*. [1]

cimâ’: < Ar. Cinsel birleşme. [9] (keşret-i cimâ’)

cü’: < Ar. Açlık, aç kalma. [2] (cü’-i şedîd)

daĥle: < Ar. Kuyu; bir tür tıbbi banyo. [2] (daĥle-i ĥafife)

delk: < Ar. El ile ovma, sürtme, ovuşturma, ovuşturulma. [2] (delk-i şedîd)

dem: < Ar. Kan; krş. *ĥan*. [38] (cereyân-ı dem-i bäsür, devâ’-i ħâṭı’ı’ d-dem, fuzûl-ı dem, ġalebe-i dem, ġaleyân-ı dem, iĥrâc-ı dem, ishâl-i dem/ishâlü’ d-dem, keşret-i seyelân-ı dem, ħay’ü’ d-dem, müsekkinâtü’ d-dem, naĥîf ü ħalîlü’ d-dem ve’l-laĥm kimseler, seyelân-ı dem, seyelân-ı dem ĥâlî, şafrâviyyü’ d-dem, şıfatü’l-mâ’i’l-ħâṭı’ı’ d-dem, dem-i bäsür, dem-i esved, dem-i ĥayz, dem-i keşir, dem-i ħalîl, dem-i vâfir)

dem’a: < Ar. Gözyaşı damlası. [3]

demevî: < Ar. Bünyesinde dört unsurdan biri olan kan maddesinin baskın olması, kanlı mizaç; krş. *demeviyye*. [2] (verem-i demevisi)

demeviyye: < Ar. Kanla ilgili, kanlı; krş. *demevisi*. [3] (fażalât-ı demevisi, ĥumret-i demevisi, mādde-i demevisi)

durûr: < Ar. Akma, bol miktarda akma. [4] (durûr olun-, durûru’l-bevl)

elem: < Ar. Ağrı, acı, sızı, sancı. [7] (elem vër-)

eşer: < Ar. İz, belirti, etki. [6]

eşîhâ: < Ar. Sağlığı yerinde olan kimseler. [1]

eş'âr: < Ar. Kıllar. [1]

faşd: < Ar. Damarı kesme yoluyla kan alma. [308] (faşd-ı kîfâl, faşd-ı şiryân)

fevt: < Ar. Ölüm. [3] (fevt ol-)

gâ'ile: < Ar. Dert, sıkıntı, keder, üzüntü. [2] (şar' gâ'ilesi)

galebe: < Ar. Üstünlük, fazlalık, bedende bir maddenin üstün hale gelip rahatsızlığa sebep olması. [6] (kanıñ galebesi, şafrâ galebesi, galebe êt-, galebe-i dem)

ğalîz: < Ar. Yoğun, kesif, yapışkan; krş. *ğalîze*. [27] (balğam-ı ğalîz, buhâr-ı ğalîz, kışr-ı ğalîz, ğalîz midde, ğalîz ol-, ğalîz ta'âm)

ğalîze: < Ar. Yoğun, kesif, yapışkan; krş. *ğalîz*. [7] (ağdiye-i ğalîze, buhârât-ı ğalîze, eş-yâ-ı ğalîze, eţ'ime-i ğalîze, mādde-i ğalîze, riyâh-ı ğalîze)

hacâmat: < Ar. Vücudun herhangi bir bölgesine şişe ya da boynuzla toplanmış kanı akıtma, kan alma. [23]

hâdd: < Ar. Hummalarda ağırlaşma dönemlerinin sınırı; krş. *hâdde*. [1] (humma-yı hâdd-i muhrika)

hâdde: < Ar. Hummalarda ağırlaşma dönemlerinin sınırı; iltihaplı (hastalık); krş. *hâdd*. [21] (emrâz-ı hâdde 'iltihaplı hastalıklar', humma-yı hâdde, humma-yı hâdde-i dâ'ime)

hâ'iz: < Ar. Hayz gören, regl olan kadın. [4]

hakk: < Ar. Sürmek. [5]

hâlâş: < Ar. Kurtuluş, hastalıktan kurtulma. [8] (hâlâş ol-)

hâmile: < Ar. Hamile, gebe. [4] (hâmile hatun)

hamiyye: bkz. *himye*. [4]

haml: < Ar. Gebe olma, gebelik. [3] (müddet-i haml 'gebelik zamanı', vaż'-ı haml 'çocuk doğurma')

harr: < Ar. Hararet, sıcaklık, sıcak. [2] (harr-ı şedid)

hârre: < Ar. Hararetli, kızgın, sıcak, yakıcı; krş. *hârre*, *ısıcak*. [60] (buhâr-ı hârre, cavers-i hârre, devâ'-i hârre, devâ'ü'l-küluncu'l-hârre, duhn-ı hall-i hârre, kelkelâneç-i hârre, kurş-ı emîrbârisü'l-hârre'l-kavî, kurş-ı harnüb-ı hârre, kurş-ı külunc-ı hârre, kurşu'l-küluncu'l-hârre, mâ'-i hârre/mâ'ü'l-hârre, ma'cün-ı şehryârân-ı hârre, mâsikü'l-bevlü'l-hârre, mendil-i hârre, verem-i hârre, zımâd-ı hârre, zükâm-ı hârre, hârre beşreler, hârre ğidâlar, hârre şey'ler, hârre'l-lemlis, hârre'l-melmes)

hârre: < Ar. Hararetli, sıcak; krş. *hârre*, *ısıcak*. [25] (buzür-ı hârre şuyı, edviye-i hârre, eş-yâ-ı hârre, evkât-ı hârre, eyyâm-ı hârre, fażalât-ı hârre, havâ-ı hârre, hâvân-ı hârre, hummayât-ı hârre, kârûre-i hârre, mādde-i hârre, mavâzi'-ı hârre, nezle-i hârre, şiyâf-ı şakîka-i hârre, şiyâfât-ı hârre, hârre beşreler)

hayât: < Ar. Hayat, dirilik, sağ olma durumu. [1] (memelerinin birinde hayât kalma-)

hâytic: < Ar. Heyecanlı, coşkun (nabız). [1]

hayz: < Ar. Adet olma, regl olma; krş. *taşm̄s*. [63] (‘âdet-i hayz, dem-i hayz, eyyâm-ı hayz, idrâr-ı hayz, ihtibâs-ı hayz, inkıtâ‘-ı hayz, müdirrât-ı hayz, vaqt-ı hayz/hayz vaqtı)

hazm: < Ar. Sindirim. [9] (sû‘-i hazm, za‘f-ı hazm)

heyecân: < Ar. Heyecan, coşku. [2] (kan heyecânı)

hiddet: < Ar. Şiddet, keskinlik, sertlik. [7] (hiddet gel-, hiddet getir-)

hiffet: < Ar. Hafifleme, rahatlama. [9] (hiffet bul-, hiffet gel-, hiffet vër-)

hîle: < Ar. Çare. [2] (hîleler olın-)

himye: < Ar. Perhiz, diyet; krş. *hamiyye*. [13]

huşk-rîşe: < Far. Yaranın üzerindeki kabuk. [3]

ıskât: < Ar. Düşürme, çocuk düşürme. [2] (ba‘de‘l-ıskât, ıskât ét-)

ıztırâb: < Ar. Acı, üzüntü, sıkıntı. [5] (şedidü‘l-ıztırâb)

idrâr: < Ar. Sidik; krş. *bevl*. [1]

ihtikân: < Ar. Hukne, bağırsağa ilaç şırınga etme. [30]

iktihâl: < Ar. Sürme çekme, çekinme. [1]

indimâl: < Ar. Yaranın iyi olması, kapanması. [1]

inhizâm: < Ar. Hazm olunma, sindirilme. [1] (vaqtü‘l-inhizâm)

intişâr: < Ar. Yayılma, sünüp uzama, yorgunluk nedeniyle şişme; gözün sonradan büyümesi. [3]

istifragât: < Ar. İstifralar, kusmalar. [1]

istikrâh: < Ar. İstemeyerek yapma, çirkin ve iğrenç bulma. [2] (istikrâh olın-)

istimrâ‘: < Ar. Yenen şeyin hoş gitmesi; yeme isteği, iştah. [2] (killet-i istimrâ‘)

istirâhat: < Ar. Dinlenme, rahat etme. [19] (istirâhat ét-, istirâhat eyle-, istirâhat gel-, istirâhat vër-)

iştihâ: < Ar. İştah, istek duyma. [12] (killet-i iştihâ, suķût-ı iştihâ, ta‘âm iştihâsı, tahrik-i iştihâ)

ķâbız: < Ar. Kabızlığa neden olan, tutma özelliğine sahip. [2]

ķayh: < Ar. İrin; krş. *cerâhât, iriñ, midde*. [3] (ķayh-ı keşir, ķayh ol-)

keyy: < Ar. Dağlama. [1]

ķuvvet: < Ar. Kuvvet, güç. [27] (ķuvvet gel-, ķuvvet getir-, ķuvvet-i aşliyye, ķuvvet-i bâhiyye, ķuvvet-i hissiyye, ķuvvet-i nefh, ķuvvet-i zâ‘ile, ķuvvet vër-, ķuvvet vëril-)

ķürrâşî: < Ar. Safra; krş. *şafra‘, şafra*. [1]

lems: < Ar. Dokunma, el ile dokunarak, yoklayarak muayene etme. [3]

leyyin: < Ar. Yumuşak; krş. *leyyine*. [1] (şiyâf-ı aķzar-ı leyin)

leyyine: < Ar. Yumuşak; krş. *leyyin*. [10] (hukne-i leyyine)

lu'âb: < Ar. Salya; bitki öz suyu. [41] (ağzı lu'âbı, seyelân-ı lu'âb, sükkeri lu'âb-ı bezr-i қаtûnâ, lu'âb-ı bezr-i қаtûnâ, lu'âb-ı bezr-i kettân, lu'âb-ı bezr-i merv, lu'âb-ı habbü's-sefercel, lu'âb-ı hulbe, lu'âb-ı sibistân, lu'âbü'l-hatmî)

lu'âbiyye: < Ar. Salya ile ilgili, salyaya ilişkin; salya gibi yapışkan. [1] (ahlât-ı lu'âbiyye)

ludûnet: < Ar. Yumuşaklık; krş. *mülâyemet*. [2]

mâdde: < Ar. Madde, element, öge. [37] (beyâz mâdde, luzüctlü mâdde, şaru mâdde, mâdde-i bâride, mâdde-i dâhile, mâdde-i demeviyye, mâdde-i ğalîze, mâdde-i hârre, mâdde-i keşîre, mâdde-i munşabb, mâdde-i mü'ezziye, mâdde-i zâ'ide)

maḥmûm: < Ar. Hummaya, sıtmaya yakalanmış kimse; ateşli. [18]

maşrû': < Ar. Saralı, sara hastalığı olan. [5]

mazğ: < Ar. Ağızda çiğneme. [3]

mecnûn: < Ar. Deli, çılgın. [2]

medhûş: < Ar. Dehşete uğramış, şaşkına dönmüş, sersemlemiş. [1]

meflûc: < Ar. Felç olmuş, inmeli. [2]

meflûcîn: < Ar. Felç olmuş, inmeli kimseler. [1]

melmes: < Ar. Değme, temas, dokunum. [6] (bâridü'l-melmes, hârrü'l-melmes)

menî: < Ar. Meni, er suyu, sperm. [6] (ev' iye-i meni, mâsikü'l-meni)

merârî: < Ar. Öde, safraya ilişkin, öd ile ilgili. [1] (kûlunc-ı merârî)

meslûl: < Ar. Verem hastalığına tutulmuş kişi, veremli. [1]

me'ûf: < Far. Hastalıklı, hastalığa yakalanmış; krş. *me'ûfe*. [41] (mavzî'-ı me'ûf, taraf-ı me'ûf, 'uzv-ı me'ûf)

me'ûfe: < Far. Hastalıklı, hastalığa yakalanmış; krş. *me'ûf*. [1] (mavâzî'-ı me'ûfe)

mezî: < Ar. Cinsel ilişki sırasında meniden önce gelen ön sıvı. [3] (rakîk mezî)

midde: < Ar. İrin, cerahat; krş. *cerâhât, iriñ, kayh*. [16] (ğalîz midde, midde-i keşîre)

mirreteyn: < Ar. İki tür safra. [1]

mizâc: < Ar. Bünye özelliği, mizac dört ana unsur olan kan, safra, sevda ve balgam maddelerinden oluşur; bu maddelerin oranları mizaç özelliklerini oluşturur. [12] (fesâd-ı mizâc, maḥrûru'l-mizâc, sū'-i mizâc, şafrâviyyü'l-mizâc, şarâb-ı keşîrü'l-mizâc)

mu'âlecât: < Ar. İlaç yapmalar, ilaçla tedaviler. [1]

mu'âlece: < Ar. Tedavi, sağaltım. [9]

mûci': < Ar. Ağrılı, sancılı, acı veren. [2] (mavzî'-ı mûci')

muḥât: < Ar. Sümük. [2]

muḥḥ: < Ar. İlik. [3] (muḥḥ-ı sâku'l-baḥar 'sığır baldırının iliği')

muḥriḳa: < Ar. Ateşli, hararetili, yakıcı. [1] (ḥummâ-yı ḥâdd-i muḥriḳa)

- munğabız:** < Ar. Pekliği olan, peklik çeken. [12]
- munzamm:** < Ar. Kasılmış, büzülmüş. [5]
- muratıba:** < Ar. Rutubetli, rutubeti artıran. [3] (edhân-ı muratıba, eşribe-i muratıba, me'kûlât-ı muratıba)
- muratıbât:** < Ar. Rutubetli, rutubeti artıran nesnelere. [1]
- musahhin:** < Ar. Isıtan, ısıtıcı, kızdıran. [1]
- mu'tekil:** < Ar. Dili tutulmuş, tutuk. [1]
- mu'ztarib:** < Ar. Acı çeken, ızdırıp çeken. [2]
- müberrid:** < Ar. Soğutucu. [2] (tafşil-i müberrid)
- müberridât:** < Ar. Soğuk özellik veren nesnelere. [7]
- mübtelâ:** < Ar. Tutulmuş, hastalığa tutulmuş. [83]
- müdirr:** < Ar. İdrar veren, idrar söktürücü. [1]
- müdirrât:** < Ar. İdrar söktürücüler. [2] (müdirrât-ı hayz, müdirrâtü'l-bevl)
- mü'ezzi:** < Ar. Sıkıntı veren, rahatsız eden; krş. *mü'ezziye*. [1]
- mü'ezziye:** < Ar. Sıkıntı veren, rahatsız eden; krş. *mü'ezzi*. [2] (mâdde-i mü'ezziye)
- müferriha:** < Ar. Ferahlatıcı; krş. *müferrih*. [1] (edviye-i müferriha)
- müfriṭ:** < Ar. Aşırı, ileri derecede; krş. *müfriṭe*. [1] (cereb-i müfriṭ)
- müfriṭe:** < Ar. Aşırı; krş. *müfriṭ*. [4] (harâret-i müfriṭe, humûzet-i müfriṭe)
- mülâttıf:** < Ar. Yumuşatıcı, rahatlatıcı. [1]
- mülâyemet:** < Ar. Yumuşaklık; bağırsakların yumuşaklığı; krş. *ludûnet*. [7]
- mülâyim:** < Ar. Yumuşak, uygun; pekliği olmayan. [7]
- müleyyin:** < Ar. Yumuşatıcı, gevşetici; yumuşak dışkılama sağlayan; krş. *müleyyine*. [1] (ḳurşu't-tabâşirü'l-müleyyin)
- müleyyine:** < Ar. Yumuşatıcı, yumuşaklık verici; krş. *müleyyin*. [1] (eşyâ-ı müleyyine)
- mültehib:** < Ar. İltihaplı; krş. *mültehibe*. [1]
- mültehibe:** < Ar. İltihaplı; krş. *mültehib*. [1] (harâret-i mültehibe)
- mümsik:** < Ar. Tutucu, tutan; krş. *mümsike*. [4] (ḳurş-ı tabâşir-i mümsik, ḳurşu't-tabâşirü'l-mümsik)
- mümsike:** < Ar. Tutucu, tutan; krş. *mümsik*. [13] (ḥuḳne-i mümsike, ḳurş-ı tabâşir-i mümsike/ḳurş-ı tabâşirü'l-mümsike, sufûfü't-tabâşiri'l-muṭfiyyeti'l-mümsike)
- mümtelî:** < Ar. Dolmuş, dolgun, mide dolgunluğuna uğramış; tıkanmış, kan dolmuş. [11] (mümtelî bul-, mümtelî bulın-, mümtelî ét-, mümtelî görün-, mümtelî ol-)
- müneffih:** < Ar. Gaz yapan, şişkinliğe neden olan. [1] (müneffih eṭ'ime)
- münkesir:** < Ar. Kırılmış, kırık. [1]

- müntefih:** < Ar. Kabaran, şişen; şişkin. [3]
- müntesire:** < Ar. Şişmiş, kabarmış. [1]
- müşhic:** < Ar. Sıyırıcı, tahriş edici. [1]
- müsterhî:** < Ar. Gevşek. [1]
- müsteskî:** < Ar. İstiska olmuş, karnı su toplamış, siroz hastalığına tutulmuş. [1]
- müte'affin:** < Ar. İltihaplı, enfekte, çürük. [1] (müteaffin ol-)
- müte'ellim:** < Ar. Acı çeken, sızlayan. [2]
- müte'ezzi:** < Ar. Eziyet çeken, incinen, rahatsız. [12]
- mütekkaddimî:** < Ar. Müzmin, eski. [1] (tuğme-i mütekkaddimî)
- mütekkarrih:** < Ar. Yaralı, ülserli, çıbanlı. [4] (seretân-ı mütekkarrih, mütekkarrih ol-)
- mütekkayyih:** < Ar. İrinli, irinleşmiş. [2] (cereb-i mütekkayyih, mütekkayyih ol-)
- müteverrim:** < Ar. Şiş, kabarık. [7] (mavzî^c-ı müteverrim, müteverrim ol-)
- müzmin:** < Ar. Müzmin, süreğen. [4] (cereb-i müzmin, maraz-ı müzmin, su^câl-ı müzmin, şudâ^c-ı müzmin)
- nabz:** < Ar. Nabız, damar atışı. [16] (nabzın tut-)
- naḥîf:** < Ar. Zayıf, arık; krş. *naḥîfe*. [7] (naḥîfü'l-bünye)
- naḥîfe:** < Ar. Zayıf, arık; krş. *naḥîf*. [2]
- nâ'ibe:** < Ar. Nöbetle gelen. [1] (nâ'ibe ol-)
- nâkiḥ:** < Ar. Hastalıktan yeni iyileşen, nekahat döneminde olan. [4]
- nefes:** < Ar. Nefes, soluk. [16] (‘usret-i nefes, ‘usrü'n-nefes, zik-nefes/ziku'n-nefes)
- nefs:** < Ar. Tükürük. [14] (nefs-i bilâ-ḥummâ, nefş-i ebyaž, nefş-i keşir, nefş-i rakîk)
- nevbet:** < Ar. Nöbet, hastalık nedeniyle titreme ve yüksek ateş. [13] (vaḳt-ı nevbet/vaḳtü'n-nevbet, yevm-i nevbet, nevbet gecesı, nevbet günü, nevbet ḥâli, nevbet vaḳtı)
- nevm:** < Ar. Uyku. [5] (‘inde'n-nevm, nevm ḥâli)
- nifâs:** < Ar. Lohusalık. [4] (nifâs ḥâli, nifâs ḳanı)
- nużc:** < Ar. Olgunlaşma, kemale erme, yeterince pişme; irin, cerahat. [10]
- nüks:** < Ar. Hastalığın yeniden ortaya çıkması, depresme. [1] (nüks et-)
- perhîz:** < Far. Perhiz, diyet. [3]
- raṭb:** < Ar. Rutubetli, yaş, nemli özelliğe sahip; krş. *raṭbe*. [6] (cereb-i raṭb, ḳübâ-ı raṭb, züfâ-ı raṭb, raṭb ḥurmâ, raṭb ṯa^câmlar)
- raṭbe:** < Ar. Rutubetli, yaş, nemli özelliğe sahip; krş. *raṭb*. [2] (eşyâ-ı raṭbe, fevâkih-i raṭbe)
- rîḳ:** < Ar. Salya, ağız suyu. [6] (‘ale'r-rîḳ ‘aç karnına')
- ruṯubet:** < Ar. Nem, nemli özellikte. [9] (ruṯubet-i ğariziyye, ruṯubet-i keşire)

şahîh: < Ar. Sağlıklı, sağlam; krş. *şahiha*. [1] (şahîh ol-)

şahiha: < Ar. Sağlıklı; krş. *şahiha*. [1] (şahiha ol-)

şafra: < Ar. Dört ana öğeden biri olan öd maddesi; krş. *şafra, kürrâsi*. [21] (ishâl-i şafra, mürre-i şafra, şafra galebesi)

şafra': < Ar. Dört ana öğeden biri olan öd maddesi; krş. *şafra', kürrâsi*. [1]

şafravî: < Ar. Öd maddesiyle ilgili, öd maddesinin ağır bastığı bünye ve nesnelere. [9] (buḥâr-ı şafravî, ishâl-i şafravî, şafravîyyü'd-dem, şafravîyyü'l-mizâc)

şalâh: < Ar. Düzelme, iyileşme, iyilik. [1] (şalâh-ı ḥâl 'durumun düzelmesi')

semîn: < Ar. Şişman, semiz. [1]

sevdâ: < Ar. İnsan mizacını oluşturan dört ana öğeden kara safra maddesi; krş. *sevdâ'*. [11] (bakıyye-i sevdâ, ihtirâk-ı sevdâ, ḳamiḥatü's-sevdâ, mürre-i sevdâ, sevdâ-yı 'afine)

sevdâ': < Ar. İnsan mizacını oluşturan dört ana öğeden kara safra maddesi; krş. *sevdâ'*. [1] (ḳamiḥatü's-sevdâ')

sevdâvi: < Ar. Kara safra maddesiyle ilgili, bu maddeden kaynaklanan. [1] (buḥâr-ı sevdâvi)

şihhat: < Ar. Sağlık, sıhhat. [1] (ḥâl-i şihhat)

sirâyet: < Ar. Bulaşma, yayılma, dağılma. [2]

sükûnet: < Ar. Dinme, azalma. [1] (sükûnet gel-)

şart: < Ar. Çizmek, damardan kan almak. [8] (şart'êt-, şart'êtdir-, şart-ı ḥacâmat'êt-, şart olun-)

şehvât: < Ar. Şehvetler, nefis düşkünlükleri, aşırı istekler. [1] (şehvât-ı nefsâniyye)

şehvet: < Ar. Şehvet, cinsel istek. [1] (şehvet-i fâside)

ṭabî' at: < Ar. Mizaç özelliği; eski tıpta, bünyenin "ḥılṭ-ı erba' a" denen, kan, safra, sevdâ (kara safra) ve balgamdan meydana geldiği kabul edilir. Bu dört öğenin her biri soğuk-nemli, sıcak-kuru olmak üzere iki özelliğe sahiptir. Bütün nesnelere buna bağlı olarak soğuk-nemli (yaş), sıcak-kuru özelliklerine sahiptir. Nesnelere bu özelliklerine "tabiat" adı verilir; krş. *ṭab'c, mizâc*. [171] (ḥilâf-ı ṭabî' at, inḳıbâz-ı ṭabî' at, lînet-i ṭabî' at, muḳteżâ-yı ṭabî' at, telyîn-i ṭabî' at, yubs-ı ṭabî' at, yubûset-i ṭabî' at, ṭabî' atı ḳabz'êt-, ṭabî' atı ḳabz' ol-, ṭabî' atı telyîn)

taḡlîz: < Ar. Yoğunlaştırma, koyulaştırma. [1] (taḡlîz'êt-)

ṭamş: < Ar. Hayız kanı, regl; krş. *ḥayz*. [6] (idrâr-ı ṭamş, ifrâṭ-ı ṭamş)

tazmîd: < Ar. Merhemli bezi yaraya bağlama; lapa vurma. [18]

tazyîḳ: < Ar. Daralma, darlık. [1]

tebevîl: < Ar. İşeme. [15] (ba' de't-tebevîl, ḳan tebevîl'êt-, 'usr-ı tebevîl, tebevîl'êt-, tebevîl ḥâli)

tebrîd: < Ar. Soğutma, soğutulma. [34]

tebhîr: < Ar. Buğu, buhar, tütsü; buhar ile dezenfekte etme. [1] (senâm-ı cemal tebhîri)

tecessüs: < Ar. İnceden inceye yoklama, dikkatle araştırma. [8] (tecessüs ét-, tecessüs ey-le-)

tedâbîr: < Ar. Tedbirler, önlemler. [1]

tedbîr: < Ar. Önlem. [119]

tedhîn: < Ar. Yağ sürme, yağlama. [3]

teğavvut: < Ar. Dışkılama. [1]

telyîn: < Ar. Yumuşatma, gevşetme, kabızlığı giderme. [24] (ṭabî' atı telyîn, telyîn-i ṭabî' at)

temrih: < Ar. Deriyi yağlama, yağla ovma. [1]

teneffüs: < Ar. Nefes alıp verme, solunum. [9] (‘usr-ı teneffüs, teneffüs ét-)

teskîn: < Ar. Yatıştırma, dindirme, sakinleştirme. [19] (teskîn ét-, teskîn-i ḥarâret ét-, teskîn-i ḳay', teskîn-i vaca')

teverrüm: < Ar. Şişme, kabarma. [4] (teverrüm ét-)

tezaḥḥur: < Ar. Dizanteriye tutulma, sancılı ishal olma. [2] (tezaḥḥur gel-)

tufi: < Ar. Tükürük, köpük; akıntı. [2]

važ': < Ar. Koyma, konulma, uygulama; meydana getirme. [81] (važ' ét-, važ' eyle-, v. Olin-, važ' -ı ḥaml 'çocuk doğurma')

veled: < Ar. Çocuk. [8] (veled getir- 'doğurmak')

vilâde: < Ar. Doğurma; krş. *vilâdet*. [1] (ba' de'l-vilâde)

vilâdet: < Ar. Doğurma; krş. *vilâde*. [3] (ba' de'l-vilâdet)

yâbis: < Ar. Kuru özelliğe sahip nesne; krş. *yâbise*, *ḳurı*. [17] (arž-ı yâbis, benefşe-i yâbis, cereb-i yâbis, seviḳ-i yâbis, su'âl-ı yâbis, tin-i aşfer-i yâbis, yâbis beşreler)

yâbise: < Ar. Kuru özelliğe sahip nesne; krş. *yâbis*, *ḳurı*. [14] (eṭ' ime-i yâbise, küzbere-i yâbise, mâsike-i yâbise, sa' fa-yı yâbise)

yubs: < Ar. Kuruluk; krş. *ḳurılık*, *yubûset*. [8] (yubs-ı ṭabî' at)

yubûset: < Ar. Kuruluk; dört özellikten kuru nitelikte olma; *ḳurılık*, *yubs*. [33] (yubûset-i ṭabî' at)

za'îf: < Ar. Zayıf, güçsüz. [13]

zerḳ: < Ar. Bir sıvı ilacı şırınga ile verme. [1] (zerḳ ét-)

zübûl: < Ar. Diriliğini kaybetme, ölümcül bir şekilde işlevsizleşme. [1] (rütbe-i zübûl)

Arapça+Türkçe biçiminde kurulan üç adet sözcük bulunmaktadır:

luzüçetlü: < Ar.+T. Yapışkan, ağdalı. [2] (luzüçetlü balgam, luzüçetlü mädde)

mâddeçük: < Ar.+T. Küçük madde. [1]

za'îflik: < Ar.+T. Güçsüzlük. [1]

8. Ölçüler

Türkçe	Arapça
içim	cür' a/cür' at/şerbe/şerbet
yarım	nışf/nîm

a) Türkçe Olanlar

buçuk: Buçuk, yarım. [13] (beş buçuk, bir buçuk, iki buçuk)

içim: İçim, bir yudumda içilecek miktarda olan. [5]

yarım: Yarım. [17] (yarımşar)

b) Yabancı Kökenli Olanlar

cür' a: < Ar. Yudum, içim; krş. *cür' at*. [2]

cür' at: < Ar. Yudum, içim; krş. *cür' a*. [4]

cüzv': < Far. Cüz, parça, pay. [9]

dānağ: < Far. Dirhem altıda biri değerinde bir ağırlık ölçüsü birimi. [31]

deng: < Far. Dirhem altıda biri. [1]

dirhem: < Ar. Okkanın dört yüzde birine eşit olan 3,207 gramlık bir ağırlık ölçüsü. [416]

fersah: < Ar. Yaklaşık beş kilometrelik bir uzaklık ölçüsü. [1]

habbe: < Ar. Habbe, tane, tohum; daniğin sekizde biri ağırlığında bir ölçü. [5]

ķabza: < Ar. Tutam. [15]

ķadeh: < Ar. Kadeh. [12] (ķadeh-i kebīr)

loķma: < Ar. Lokma. [4]

meclis: < Ar. Defa, öğün. [5]

miķdār: < Ar. Parça, ölçü, doz; derece. [65] (bir miķdār, miķdār-ı isti' māl, miķdār-ı ķalīl, miķdār-ı mus' uť, miķdār-ı şerbe/miķdār-ı şerbet)

mişķāl: < Ar. Yaklaşık 4,810 gram olan bir ağırlık ölçü birimi. [5]

nışf: < Ar. Yarım, yarı. [15]

nîm: < Far. Yarım, yarı. [3] (şufretü'l-beyzü'l-nîm-birişt, nîm-birişt)

raťl: < Ar. Bir litre kadar olan bir sıvı ölçeđi. [24]

rub': < Ar. Dörtte bir, çeyrek. [7]

sükre: < Ar. *üşküre* Hacim ölçüsü olarak da kullanılan yaklaşık 28,3 gramlık bir tür toprak tas, çanak. [1]

şerbe: < Ar. Yudum, bir defada yutulan miktar, doz; krş. *şerbet*. [1] (miķdār-ı şerbe 'bir defada yutulan miktar, doz')

şerbet: < Ar. Yudum, içim, doz; krş. *şerbe*. [10] (miķdār-ı şerbet)

ťassüc: < Ar. Dirhem yirmi dörtte biri değerinde bir ağırlık ölçüsü. [3]

vakıyye: < Ar. Okka, yaklaşık dört yüz gramlık ağırlık ölçüsü. [5]

vezn: < Ar. Ölçü, ağırlık. [2] (vezn üzere)

9. Besin Maddeleri

Besin maddeleri ele alınırken metinde geçen yiyecek ve içecek adları ile bunlara dair genel adlandırmalara yer verilmiştir (ağdiye, eşribe, eṭ'ime vs.).

Türkçe	Arapça
bal	ʿasel
ekmek/etmek	ḥubz
kepek	nuḥāle
sādeyağı	semn
şakız	maṣṭakī
süd	leben
tuz	milḥ
yemiş	şemer/şemere
yogurt	rā'ib, rāyib
yumurta	beyz

Türkçe Farsça

ekmek/etmek nān

a) Türkçe Besin Adları

bal: Bal; krş. ʿasel. [19] (beyāz bal mūmı, ḥıyārşenbe balı, ḥıyārşenber balı, meyan balı, bal mūmı)

bulamac: Bulamaç. [1]

ekmek: Ekmek; krş. *etmek, ḥubz, nān*. [8] (ekmek toğran-)

et: Et. [31] (gögüs etleri, ḥafif koyun eti, keçi eti, kırmızı et, kızıl et, koyun eti, oğlaç eti, şayd etleri, semüz et, semüz etler, semüz koyun eti, şığır eti şuyı, tavuğ eti, et şuyı, et yaykandı-sı)

etmek: Ekmek; krş. *ekmek, ḥubz, nān*. [12]

kaykana: Omlet. [1] *kaykanaḥ: Yağda pişirilmiş yumurta. (*Erciş-Vn.). (Der. Sözü, s. 2703) kayağına [kaygama, kaygana]: Omlet. (Kaptanpaşa *Çayeli, Güneyce-Rz.) (Der. Sözü, s. 2697)*

kepek: Kepek; krş. *nuḥāle*. [1]

sādeyağı: < Far.+T. Tereyağı; krş. *semn*. [1]

şakız: Sakız; krş. *maṣṭakī*. [1] (şakız çeyne-)

süd: Süt; krş. *leben*. [39] (anası südi, envā' -ı süd, ılıcağ süd, insān südi, kız südi, süd em-, süd şağ-, süd şağdır-, süd şağıl-)

tuz: Tuz; krş. *milh*. [4]

un: Un. [5] (arpa unı, bakla unı/bâklâ unı)

yemiş: Meyve; çeşitli bitkilerin tohum ve meyveleri; krş. *semere*, *semer*. [7] (arduc yemişi, defne yemişi, ılgın yemişi)

yoğurt: Yoğurt; krş. *râ'ib*, *râ'yib*. [2]

yumurta: Yumurta; krş. *beyz*. [12] (yumurta beyâzı, yumurta şarusı, yumurta şarusı şâllûtası, yumurta şarusı yakusu)

b) Yabancı Kökenli Besin Adları

‘asel: < Ar. Bal; krş. *bal*. [62] (mâ'ü'l-‘asel, şarâb-ı ‘asel, ‘asel-i belâdir, ‘asel-i hıyârşenbe/‘asel-i hıyârşenber, ‘asel-i menzû‘u'r-rağve ‘kaya balı')

‘aşır: < Ar. Şırası veya yağı alınmak için sıkılmış şey, usare. [1] (‘aşırü't-tîn)

beyz: < Ar. Yumurta; krş. *yumurta*. [18] (beyâzü'l-beyz, şıfâru'l-beyz, şufretü'l-beyz, şufretü'l-beyzü'l-nîm-birişt, beyz-i meslûk)

cübn: < Ar. Peynir; krş. *penîr*. [13] (mâ'ü'l-cübn, mâ'ü'l-cübn, cübn-i ‘atîk)

dûğ: < Far. Ayran. [3] (dûğ-ı baqar, dûğ-ı baqariyye)

efâviyâ: < Ar. Baharatlar; krş. *efâviyât*. [1] (ma' cünü'l-efâviyâ)

efâviyât: < Ar. Baharatlar; krş. *efâviyâ*. [1]

efâviye: < Ar. Yemeğe konulan baharat. [2] (bilâ-efâviye)

eşribe: < Ar. İçilecek şeyler, içkiler, şuruplar. [2] (eşribe-i muraţtaba)

eţ'ime: < Ar. Yemekler, yiyecekler. [28] (ekl-i eţ'ime, müneffih eţ'ime, eţ'ime-i bâride, eţ'ime-i desime, eţ'ime-i ğalıze, eţ'ime-i ğafife, eţ'ime-i ħâmıza, eţ'ime-i laţife, eţ'ime-i mâliha, eţ'ime-i muğarriyye, eţ'ime-i yâbise)

fâlüzec: < Far. *pâlûde* Pelte, nişasta. [3]

fânîd: < Far. Beyaz şeker, peynir şekeri. [2] (fânîd sükkeri)

fevâkih: < Ar. Meyveler. [6] (fevâkih-i ħâmıza, fevâkih-i ratbe)

fukâ'-ı ħaşer: < Ar. ‘misvak ağacının yemişinden yapılan bir tür boza' [1]

ğîdâ: < Ar. Besin, gıda. [289] (ĥârr ğîdâlar, şâlih ğîdâlar, taqlîl-i ğîdâ)

ĥalîb: < Ar. Süt, taze sağılmış süt. [7] (leben-i ĥalîb)

ĥall: < Ar. Sirke; krş. *sirke*. [57] (duhn-ı ĥall/duhnu'l-ĥall, duhn-ı ĥall-i ĥârr, duhn-ı ĥall-i tarî, ĥall-i ĥamr, ĥall-i zeyt)

ĥall-i zeyt: < Ar. Zeytin ezmesi. [29] (ĥall-i zeyt-i ħâmıza ‘acı zeytin ezmesi’, ĥall-i zeyt-i hulv ‘tatlı zeytin ezmesi’)

ĥamîre: < Ar. Hamur. [36] (benefşe ĥamîresi)

ĥasâ: < Ar. Çorba, koyu kıvamlı çorba. [2]

ĥelvâ: < Ar. Helva. [3] (ĥudret ĥelvâsı)

herāyis: < Far. *herīse* Döğme buğday ve etin uzun süre kaynatılıp ezilmesiyle yapılan, macun kıvamında bir yemek. [1] (herāyis-i desime)

hışrımye: < Ar. Koruk katılan bir yemek. [12]

hışrım: < Ar. Koruk. [1]

hubz: < Ar. Ekmek; krş. *ekmek, etmek, nān*. [3] (būraqu'l-hubz)

hulām: < Ar. Sığır veya buzağı etinin su ve tuz ile haşlanıp suyu çekildikten sonra; daha önce içinde sebze kaynatılmış sirkeye konup pişirilmesiyle yapılan bir yemek. [1] (hulām-ı laḥmu'l-baḡar)

hulviyyāt: < Ar. Tatlılar, şekerlemeler, tatlı yiyecekler. [6]

ihāl: < Ar. Kaliteli etin bazı otlar ve sirke ile kaynatılıp suyunun alınıp terbiye edilmesiyle yapılan bir yemek. [3] (ihāl-i laḥmu'l-baḡar)

isfīdbāc: < Far. Etin suda gereğince pişirilmesinden sonra etin özünün çıktığı su (sade ya da pirinç benzeri tahıllarla yapılabilir); sadece et suyu ile pişirilen çorbalar. [24] (müzevvere-i isfīdbāc, isfīdbāc-ı bilā-luḡūm)

isfīdbācāt: bkz. *isfīdbāc*. [7] (isfīdbācāt-ı desime)

imrāk: < Ar. Çorba, et suyu çorba. [1]

ka'k: < Ar. Kuru ekmek, peksimet. [12]

ḡadīd: < Ar. Kurutulmuş et. [1] (ḡadīd-i mūmellaḡ)

ḡalāyā: < Ar. Kızartılmış yiyecek. [3]

ḡalye: < Ar. Kavrulmuş et; kavurma. [5]

kāmaḡ: < Ar. Çeşitli bitkiler, süt, buğday ve undan yapılan tarhana türü bir yiyecek. [1] (mā²-i kāmaḡ)

ḡarīs: < Ar. Et veya balığın sirke katılarak pişirilmesiyle yapılan bir yemek; krş. *ḡarīs*. [1]

ḡarīs: < Ar. Et veya balığın sirke katılarak pişirilmesiyle yapılan bir yemek; krş. *ḡarīs*. [5]

ḡar'ıyye: < Ar. Kabak ile hazırlanmış yiyecekler. [3]

ḡasb: < Ar. Ağızda kolayca dağılan kuru hurma. [1]

kebāb: < Ar. Kebap. [3]

keşk: < Ar. Arpa çorbası, buğday unu veya arpa unu (kırması), koyun sütü ve et eklenerek yapılan koyu kıvamlı bir çorba. [1] (keşkü'ş-şa^c ir)

keşkiyye: < Ar. Arpa çorbası türü yiyecekler. [1]

laḡm: < Ar. Et. [4] (hulām-ı laḡmu'l-baḡar, ihāl-i laḡmu'l-baḡar, mā²'ü'l-laḡm)

leben: < Ar. Süt; krş. *sūd*. [13] (leben-i çaşur, leben-i fātir, leben-i ḡalīb, leben-i insān)

luḡūm: < Ar. Etler. [16] (isfīdbāc-ı bilā-luḡūm, luḡūm-ı baḡar, luḡūm-ı ḡafīfe)

māhiyāba: < Far. Balık salamurası; jöle kıvamına gelmiş balık suyu. [1] (ḡabbu'l-māhiyāba)

marak: < Ar. Et veya balık suyu; et ya da balık suyuna çorba; krş. *maraka*. [2] (maraḳu'l-ḥacel, maraḳu'l-izām)

maraka: < Ar. Et veya balık suyu; çorba; krş. *marak*. [5] (maraka-yı isfānāḥ)

maṣṭakī: < Ar. Sakız, sakız ağacından elde edilen bir tür reçine (*Pistacia lentiscus*); krş. *şakız*. [19]

maşūs: < Ar. Etin (özellikle güvercin, çeşitli kuşlar ve kümes hayvanları) bişirilip sirke içinde bekletilip terbiye edildikten sonra çeşitli baharatlar katılarak yapılan bir tür yemek; sirke-li yahni. [2]

maḫbūḥāt: < Ar. Pişirilerek hazırlanmış yiyecekler. [1]

me'kūlāt: < Ar. Yiyecekler. [7] (me'kūlāt-ı ḥāmıza, me'kūlāt-ı muratṭaba)

merī: < Ar. Salça. [2]

meşrūbāt: < Ar. İçecekler, şuruplar. [2]

mey-feḥtec: < Far. *mey-puḥte* Pekmez; krş. *mey-puḥtec*. [3]

mey-puḥtec: < Far. Pekmez; krş. *mey-feḥtec*. [2]

milḥ: < Ar. Tuz; krş. *tuz*. [11] (mā'ü'l-milḥ, milḥ-i enderānī, milḥ-i hindī, milḥ-i keşir, milḥ-i nefī, milḥ-i zerānī)

mürri: < Ar. Tarhana gibi yapılan Arabistan'da ünlü bir yiyecek; bir devanın mayası. [4]

müzevvere: < Ar. Çeşitli sebze ve meyvelerle yapılan çorbalar. [4] (müzevvere-i isfīdbāc)

nān: < Far. Ekmek; krş. *etmek, ḥubz, ekmek*. [6]

nārbāciyye: < Far.+Ar. Nar aşısı. [3]

nişā': < Far. Nişasta; krş. *nişāsta*. [1]

nişāsta: < Far. Nişasta; krş. *nişā'*. [3]

nuḥāle: < Ar. Kepek, buğday kepeği; krş. *kepek*. [3]

pāça: < Far. Koyun, keçi, sığır ayağından yapılan çorba. [3] (oğlaḳ pāçası)

penir: < Far. Peynir; krş. *cūbn*. [1]

pirinc: < Far. Pirinç. [1]

rā'ib: < Ar. Yoğurt; krş. *rāyib, yoğurt*. [1] (ḥabeşu'r-rā'ib)

rāyib: < Ar. Yoğurt; krş. *rā'ib, yoğurt*. [1]

rībāsiyye: < Ar. Işkın otu katılmış gıdalar. [1]

rikābī: < Ar. Bir zeytin türü. [2] (zeyt-i rikābī)

rubb: < Ar. İç, öz, meyve ve sebzelerin özü. [20] (ayva rubbı, mā'-i rubbū's-sūs, rubb-ı rummān, rubb-ı sefercel, rubb-ı sefercel-i ḥāmız, rubbū'r-ruummān, rubbū's-sefercel, rubbū's-sūs)

şāllūta: < İt. Salata. [1] (yumurṭa şarusı şāllūtası)

selcemiyye: < Ar. Şalgam katılarak hazırlanmış gıdalar. [1]

- selîk:** < Ar. Arpa, buğday ve bunlara benzer nesnenin yarması. [1] (selîk-i 'ades)
- şemer:** < Ar. Meyve, yemiş; tohum; krş. *şemere, yemiş*. [2] (suḥâle-i şemer-i nabî, şemer-i nabî)
- şemere:** < Ar. Meyve, yemiş; tohum; krş. *şemer, yemiş*. [1] (şemretü'l-birincâsıf)
- semn:** < Ar. Hayvanın sütünden ve yoğurdundan olan yağ, tereyağı; krş. *sâdeyağı*. [5] (semn-i bakârî, semn-i bakârî-i 'atîk, semnü'l-bakâr)
- senbûse:** < Far. Bir tür börek veya hamur tatlısı. [1]
- sevîk:** < Ar. Kavut, kavrulmuş un; çeşitli meyvelerin kurutulup dövülmüş hâli. [14] (mâ'ü's-sevîk, sevîk-i ḥabbü'r-rummân, sevîk-i ḥınta, sevîk-i şa'îr, sevîk-i yâbis, sevîkü'l-ḥınta, sevîkü's-şâ'îr)
- sevîkayn:** < Ar. İki ayrı bitkiden veya meyveden yapılan kavut (sevîk-i ḥabbü'r-rummân ve sevîkü's-şâ'îr). [12] (mâ'ü's-sevîkayn)
- sikbâc:** < Ar. < Far. *sikbâ* Sirke, et ve buğday unundan yapılan bir yemek, ekşi aş. [2]
- sirke:** < Far. Sirke; krş. *ḥall*. [66] (mersîn sirkesi, sirke dürdîsi)
- summâkıyye:** < Ar. Sumak ile pişmiş yemekler. [25]
- sürtukâ:** < Fr. Peynir suyu. [1]
- sükker:** < Ar. Şeker; krş. *şeker*. [41] (bilâ-sükker, mâ'ü's-sükker, sükker-i aḥmer, sükker-i tabarzad)
- şahm (I):** < Ar. İçyağı, etler arasında bulunan yağ. [4] (şahmü'l-baṭṭ, şahmü's-sevr, şahmü's-sibâ')
- şahm (II):** < Ar. Sebze ve meyvelerin et kısmı. [4] (şahm-ı ḥanzal)
- şeker:** < Far. Şeker; krş. *sükker*. [22]
- şörbâ:** < Far. Çorba. [2]
- şürebâc:** < Far. Kaynamış, pişmiş et suyu ve onunla yapılan çorba. [6]
- ta'âm:** < Ar. Yemek, yiyecek. [108] ('ale't-ta'âm 'yemek zamanında, yemek yerken', ḡalîz ta'âmlar, ba'de't-ta'âm, ekl-i ta'âm, ikşâr-ı ta'âm, ḳable't-ta'âm, ḳuşluk ta'âmı, muḡarrâ ta'âmlar, raṭb ta'âmlar, ta'âm ekşi-, ta'âm iştihâsı, ta'âm vaḳtı)
- tabarzad:** < Far. Bir tür şeker. [3] (sükker-i tabarzad)
- tabâşîr:** < Far. Bambu şekeri, hintkamışı şekeri. [72] (cevârişü't-tabâşîr, ḳurş-ı tabâşîr, ḳurş-ı tabâşîr-i mümsik/ḳurş-ı tabâşîr-i mümsike/ḳurş-ı tabâşîrü'l-mümsike/ḳurşu't-tabâşîrü'l-mümsik, ḳurş-ı tabâşîrü'l-muṭfiyye/ḳurşu't-tabâşîrü'l-muṭfiyye, ḳurşu't-tabâşîrü'l-kâfûriyye, ḳurşu't-tabâşîrü'l-müleyyin, sufûfü't-tabâşîri'l-muṭfiyyeti'l-mümsike, tabâşîr-i hindî)
- tafşîl:** < Ar. Et, pazı, kabuğu çıkarılmış mercimek ve sirkeden yapılan bir tür yemek. [15] (tafşîl-i ḥâmîz, tafşîl-i müberrid)
- tevâbil:** < Ar. Baharatlar, baharat çeşitleri. [1] (keşret-i tevâbil)
- tuffâhiyye:** < Ar. Elma katılmış, elma ile hazırlanmış gıdalar. [1]

‘uṣāre: < Ar. Öz su. [28] (ekşi nār ‘uṣāresi, ḥām encīr ‘uṣāresi, luffān nārī ‘uṣāresi, mer-zencūṣ ‘uṣāreleri, meyḥōṣ nār ‘uṣāresi, nār ‘uṣāresi, pazı ‘uṣāresi, ‘uṣāre-i afsentīn, ‘uṣāre-i ġāfīs, ‘uṣāre-i hindibā, ‘uṣāre-i rummānū’l-mürr, ‘uṣāre-i rummānū’l-muzz, ‘uṣāre-i şāfiyye, ‘uṣāretü’l-afsentīn)

zebīb: < Ar. Kuru üzüm. [14] (zebīb-i ebyaz, zebīb-i ṭā’ifi)

zīrebāc: < Far. bkz. *zīrebāce*. [14] (zīrebāc-ı bārid)

zīrebāce: < Far. *zīrebā* Koyun eti veya tavuk eti parça parça edilip bir miktar tarçın vb. baharat ve kabuğu soyulmuş nohutun bir tencere su ile kaynatılıp köpüğü alındıktan sonra sirke, şeker ve kabuğu soyulmuş badem katılarak isteğe bağlı olarak safranla renklendirilen bir yemek. [1]

zirīşkiyye: < Ar. Kadıntuzluğu, amberbaris ile yapılan yiyecekler; krş. *emberbārīs*, *emīrbārīs*. [4]

10. Araç-Gereç Adları

Araç gereç adlarında Türkçe olan sadece üç sözcüğe rastlanmıştır:

ağırşak: İplik eğrilecek iğe takılan tahta yuvarlak. [1]

bilegü taş: ‘bileği taşı’ Kesici araçları bilemek için kullanılan alet. [1]

şarkı: Sargı. [1]

Yabancı Kökenli Olanlar

bez: < Ar. Bez. [31] (ısınmış bezler, maḥşūv bezler, bez pārcası/pārcaları)

cefne: < Ar. Tabak, çanak. [1]

çül: < Ar. Çul. [1] (çül pārcası)

fetile: < Ar. Yaralara konulan tiftik. [2]

hançer: < Ar. Hançer. [1]

hāvān: < Far. Havan. [8] (deste-i hāvān, hāvān-ı ḥārre)

kārüre: < Ar. Tahlil etmek üzere alınan idrar ve cam kabı. [170]

kumkum: < Ar. Toprak veya bakırdan yapılmış bir tür ibrik. [1] (mā’ü’l-kumkum)

legen: < Far. Leğen. [2]

mendil: < Ar. Mendil. [2] (mendil-i ḥārre)

mus’uṭa: < Ar. *mus’uṭ* İçine enfiye (burun otu) konup buruna çekilen alet. [1] (miḳdār-ı mus’uṭa)

nīşter: < Far. Neşter, cerrahide kullanılan bıçak. [1]

rifāde: < Ar. Yaraların üzerine konulan çok katlı gaz bezi, kompres. [1]

rīş: < Far. Tüy, kıl; telek. [2]

şalāye: < Ar. Üzerinde nesnelere dövüldüğü yassı düz taş. [1]

şahīfe: < Ar. Sayfa, yaprak. [3] (kırşun şahīfesi)

şîşe: < Far. Şişe. [48] (şîşeler urul-, şîşe ur-, şîşe urdır-, şîşe urul-/urul-)

ţancire: < Ar. Tencere. [3]

ţâş: < Ar. Genellikle içine sıvı şeyler konulan kap, tas. [1]

tiftik: < Ar. Tiftik keçisinin ince, yumuşak, parlak yünü, moher. [2]

11. Meslek Adları

derzî: < Far. Terzi. [1]

eţîbbâ: < Ar. Tabipler; krş. *eţîbbâ*?. [13]

eţîbbâ?: < Ar. Tabipler; krş. *eţîbbâ*. [2]

haccâm: < Ar. Hacamat eden, hacamatçı. [1]

hekîm: < Ar. Hekim; krş. *ţabîb*. [1]

keĥĥâl: < Ar. Göz hekimi. [1]

murzi'a: < Ar. Süt emziren, sütanne, bebeğe süt vermek üzere para ile tutulmuş kadın. [6]

mücebbir: < Ar. Çıkıkçı. [1]

raşşâş: < Ar. Kalaycı. [3] (isfidâcü'r-raşşâş)

ţabîb: < Ar. Tabip, hekim; krş. *hekîm*. [5]

vâlî: < Ar. Vali. [2] (vâlî-i Ĥorâsân)

12. Zaman İfadeli Sözcükler

Türkçe	Arapça
gece	lejl
gün	yevm
gündüz	nehâr
imdi, şimdi	el'ân
kış	şitâ
kuşluk	zaĥve
yaş	sinn
yaz	şayf

a) Türkçe Olanlar

aĥşam: Akşam. [9]

ay: Ay. [67]

dün: Dün. [1]

erte: Sabah, bir şeyin sonrası, ardından gelen. [12] *erte: Bir gün sonraki gün. (Kâmûs, s. 239)/erte (irte): Ertesi, gelecek, sabah, şafak sökme zamanı, yarın. (Tar. Sözl., s. 1512)*

gece: Gece. [103] (nevbet gecesini)

gêç: Geç. [1]

gün: Gün, yirmi dört saatlik zaman dilimi. [233] (bu gün, nevbet günü)

gündüz: Gündüz. [9]

imdi: Şimdi. [27]

kış: Kış mevsimi. [4] (kış eyyâmı)

kuşluk: Günün sabahla öğle arasındaki bölümü, kuşluk vakti. [8] (kuşluk ta'âmı, kuşluk vakti)

sonra: Sonra. [104]

şimdi: Şimdi, şu anda. [5]

yaş (I): Yaş, doğuştan beri geçen ve yıl birimiyle ölçülen zaman. [21]

yarın: Yarın. [2]

yatsu: Yatsı. [2] (yatsu vakti)

yaz: Yaz mevsimi. [2]

b) Yabancı Kökenli Olanlar

'ahd: < Ar. Zaman, vade. [1] (karibü'l-'ahd 'yakın zamanda')

aḥyānā: < Ar. Ara sıra, vakit vakit. [1]

'ākıbet: < Ar. Son, sonunda. [2]

'aşr (I): < Ar. Yüzyıl. [1]

'aşr (II): < Ar. İkinci vakti. [1] (vaqt-ı 'aşr)

ba' d: < Ar. Sonra. [1]

ba' de: < Ar. Sonra. [45] (cür'at ba' de cür'at, sâ'aten ba' de sâ'atin, ba' de'd-daḡḡ, ba' de'd-daḡḡ ve'n-naḡl, ba' de-hazā, ba' de'l-faşd, ba' de'l-faşd ve'l-ishāl, ba' de'l-ğargara, ba' de'l-ḡacāmat, ba' de'l-ḡammām, ba' de'l-ḡurūc, ba' de'l-ışkāt, ba' de'l-inficār, ba' de'l-isti'māl, ba' de'l-ḡay', ba' de'l-vilāde, ba' de'l-vilādet, ba' de'n-nāfiẓ, ba' de's-saḡḡ, ba' de't-ta'ām, ba' de't-taḡḡ, ba' de't-taḡḡfiye, ba' de't-tebevvel, ba' de't-tecfif, ba' de'z-zevb)

ba' dehu: < Ar. Ondan sonra. [239]

dā'im: < Ar. Devamlı, sürekli; krş. *dā'im*. [3] (şudā'-ı dā'im)

dā'imā: < Ar. Her zaman, sürekli olarak. [14]

dā'ime: < Ar. Devamlı; krş. *dā'im*. [4] (efkār-ı dā'ime, ḡummā-yı dā'ime, ḡummā-yı ḡadde-i dā'ime)

dā'imī: < Ar. Devamlı, sürekli. [7] (ishāl-i dā'imī, şudā'-ı dā'imī, şedd-i dā'imī, şedd-i şedd-i dā'imī, tehevvel-ı dā'imī, vaca'-ı dā'imī)

derḡāl: < Far. Hemen, o anda, şimdi. [6]

devr: < Ar. Dönme, zaman aralığı, nöbet. [2]

el'an: < Ar. Şimdi, şu anda. [16]

- el-ḥâletü hâzihi:** < Ar. Henüz, şimdi, bugün. [1]
- eşnâ:** < Ar. Bir işin yapıldığı an, sıra. [11] (eşnâda, eşnâsında)
- evâ'il:** < Ar. Başlarda, öncesinde; ayın ilk on günü. [1]
- evâḥir:** < Ar. Sonlar, ayın son on günü. [2] (evâḥir-i eyyâm-ı rebî')
- evkât:** < Ar. Vakitler. [5] (evkât-ı ḥârre, ekşer-i evkât)
- evvel:** < Ar. Önce, ilk, başlangıç. [10] (evvel emir 'her şeyden önce, ilk iş')
- evvelâ:** < Ar. Birinci olarak, her şeyden önce, ilk önce. [18]
- evvelen:** < Ar. Birinci, ilk olarak. [2]
- eyyâm:** < Ar. Günler. [18] (evâḥir-i eyyâm-ı rebî', kış eyyâmı, eyyâm-ı ḥârre, eyyâm-ı ḥayz, eyyâm-ı keşire, eyyâm-ı ramazân, eyyâm-ı şayf, eyyâm-ı şitâ)
- faşl:** < Ar. Dönem, bir şeyin zamanı. [1] (faşl-ı ishâl)
- gâh:** < Far. Zaman, an. [14] (gâh gâh)
- gâhî:** < Far. Bazen, ara sıra. [49]
- ḥâlâ:** < Ar. Şimdi, henüz. [2]
- hefte:** < Far. Hafta. [12]
- hemân:** < Far. Hemen, derhal. [3]
- henüz:** < Far. Henüz, daha, şimdiye kadar, yeni. [12]
- ḥîn:** < Ar. An, zaman, vakit. [4] (ḥîn-i iktizâ)
- 'ışâ:** < Ar. Akşam ezanından yatsı ezanına kadar geçen zaman. [1] (vaqt-ı 'ışâ)
- ibtidâ':** < Ar. İlk, başta. [2]
- ḳabl:** < Ar. Önce. [6] (ḳable'l-faşd, ḳable't-ḫâ'âm)
- kühûlet:** < Ar. Olgunluk çağı. [14] (sinn-i kühûlet)
- leyl:** < Ar. Gece. [1] (nişfü'l-leyl 'geceyarısı')
- muḳaddem:** < Ar. Önde olan, önce, önceki. [32] (muḳaddem-i re's)
- muḳaddemâ:** < Ar. Önce, eskiden. [6]
- muḳaddemce:** < Ar.+T. Daha önce. [1]
- müddet:** < Ar. Süre, zaman. [16] (bir müddet, ḳadar-ı müddet, müddet-i ḥaml, müddet-i mütemâdî, müddet-i 'ömr, müddet-i ḫavîle)
- nehâr:** < Ar. Gündüz. [3] (nişf-ı nehâr, nişfu'n-nehâr)
- 'ömr:** < Ar. Ömür, hayat. [1] (müddet-i 'ömr)
- rebî':** < Ar. Bahar. [1] (evâḥir-i eyyâm-ı rebî')
- sâ'at:** < Ar. Saat. [32] (sâ'aten ba'de sâ'atin 'saatten saate, her saat', sâ'at-fe-sâ'at)
- şabâḥ:** < Ar. Sabah. [83] ('ale's-şabâḥ 'sabahleyin, erkenden')

şayf: < Ar. Yaz mevsimi. [6] (eyyâm-ı şayf, şirret-i harâret-i şayf, vaqt-ı şayf)

seher: < Ar. Şafak vakti. [6] (vaqt-ı seher/vaqtü's-seher/seher vakti)

sene: < Ar. Yıl. [35]

sinn: < Ar. Yaş, ömrün derecesi. [61] (sinn-i kühûlet 'otuz yaş ile elli yaş arasındaki zaman, erişkinlik yaşı', sinn-i şebâb 'gençlik zamanı', sinn-i şeyhûhet 'elli yaşından sonraki zaman')

şitâ: < Ar. Kış. [2]

vakitsüz: < Ar.+T. Vakitsiz; vakti, zamanı gelmeden. [1]

vaqt: < Ar. Vakit, zaman. [44] (bilâ-vaqt, hayz vakti, hummânîñ ditretmesi vakti, kuşluk vakti, nevbet vakti, seher vakti, ta'âm vakti, yatsu vakti, zevâl vakti, vaqt-ı 'aşr, vaqt-ı hayz, vaqt-ı 'ışâ, vaqt-ı nevbet, vaqt-ı şayf, vaqt-ı seher, vaqt-ı şibâ, vaqtü'l-inhizâm, vaqtü'n-nâfiz, vaqtü'n-nevbet, vaqtü's-seher, vakten vakten 'zaman zaman')

vaqtâ ki: < Ar. Ne zaman ki, -dığı zaman. [16]

yevm: < Ar. Gün. [3]

zahve: < Ar. Gün doğmasından sonraki vakit, kuşluk. [1] (zahve-i kübrâ 'kaba kuşluk vakti, öğleden bir saat önceki zaman')

zamân: < Ar. Zaman, vakit. [22]

zamâne: < Ar. İçinde bulunulan zaman, dönem. [1]

zevâl: < Ar. Öğle vakti. [1] (zevâl vakti)

Bu sözcüklerden başka, *bir* sözcüğünün Arapça *nefes* sözcüğüyle oluşturduğu "bir nefes 'bir an, kısa bir süre'" ifadesinin de metinde bir kez geçtiği görülmüştür.

13. Renkler

Renk adlarına geçmeden önce bu anlamı taşıyan genel ifadeli sözcükleri vermek yerinde olacaktır:

cirm: < Ar. Renk. [1] (ağciger cirmi)

levn: < Ar. Renk. [29] (ahmerü'l-levn, aşferü'l-levn, benefşecü'l-levn, ebyazü'l-levn, hasenü'l-levn)

reng: < Far. Renk. [4] (toprak rengi)

a) Türkçe Renk Adları

kara: Kara; krş. *siyâh, esved*. [8] (kara helile)

kızıl: Kızıl, kırmızı; krş. *kırmızı, ahmer*. [3] (kızıl boya köki, kızıl et)

şarı: Sarı; krş. *şaru, aşfer, şifâr*. [5] (şarı helile)

şarılık: Sarılık; krş. *şarılık*. [1]

şaru: Sarı; krş. *şarı, aşfer, şifâr*. [26] (yumurta şarusı, yumurta şarusı şällûtası, yumurta şarusı yaqusu, şaru helile, şaru mādde, şaru şu/şular, şaru şey')

şarılık: Sarılık; krş. *şarılık*. [1]

yeşil: Yeşil; krş. *aḥẓar*. [2]

b) Yabancı Kökenli Renk Adları

aḥmer: < Ar. Kırmızı, kızıl; krş. *kızıl, kırmızı, aḥmer*. [41] (cereb-i aḥmer, muḳl-ı aḥmer, rîbâs-ı aḥmer-i berri, şandal-ı aḥmer, sükker-i aḥmer, şiyâf-ı aḥmer, verd-i aḥmer, aḥmer-i ḳanî 'koyu kızıl, kıpkızıl', aḥmerü'l-levn)

aḥẓar: < Ar. Yeşil; krş. *yeşil*. [9] ('afş-ı aḥẓar, ḳısr-ı fistuḳ-ı aḥẓar, şiyâf-ı aḥẓar, şiyâf-ı aḥẓar-ı leyyin, zeyt-i aḥẓar)

'aselî: < Ar. Bal rengi; bal katılmış. [1] (zebîbî-i 'aselî)

aşfer: < Ar. Sarı; krş. *şarı, şaru, şifâr*. [29] (helîle-i aşfer, tîn-i aşfer-i yâbis, aşferü'l-levn)

âsmân-cünî: < Far.+Ar. Gök mavisi rengi. [1] (aşlü's-süsenü'l-âsmân-cünî)

beyâz: < Ar. Beyaz. [61] (çekirdegi çıkmış beyâz üzüm, şedîdü'l-beyâz, yumurta beyâzi, beyâz bahaḳ, beyâz bal mûmı, beyâz balḡam, beyâz mâdde, beyâz şandal, beyâz ṭaru, beyâz ṭopraq, beyâz tükürük, beyâzü'l-beyz, beyâz üzüm)

ebyaz: < Ar. Beyaz. [30] (bahaḳ-ı ebyaz, bahaḳ-ı ebyaz ma'cûnı, bezr-i benc-i ebyaz, bezr-i ḥaşḥâş-ı ebyaz, fulful-ı ebyaz, ḥurf-ı ebyaz, mâmirân-ı ebyaz, merhem-i ebyaz ṭılâsı, nefş-i ebyaz, re's-i ḥaşḥâş-ı ebyaz, rîbâs-ı ebyaz-ı nişâbüri, rûsûb-ı ebyaz-ı keşir, şandal-ı ebyaz, şiyâf-ı ebyaz, türbûd-i ebyaz, zebîb-i ebyaz, ebyazü'l-levn)

esved: < Ar. Kara; krş. *ḳara, siyâh*. [6] (bahaḳ-ı esved, dem-i esved, yaraḳân-ı esved)

ficc: < Ar. Kavun rengi, kavun sarısı. [2]

ḥumre (II): < Ar. Kızılık, kırmızılık; krş. *ḥumret*. [2] (berûd-ı ḥumre, şedîdü'l-ḥumre)

ḥumret: < Ar. Kırmızılık, kızılık; krş. *ḥumre (II)*. [25] (gözlerinde ḥumret ol-, ḥumret gel-, ḥumret-i demeviyye, ḥumret-i vech)

ḥuzret: < Ar. Yeşillik. [4] (ḥuzret gel-)

ḳanî: < T.+Ar. Kan renginde, kırmızı. [3] (aḥmer-i ḳanî 'koyu kızıl, kıpkızıl')

ḳırmızı: < Ar. Kırmızı, al; krş. *kızıl, aḥmer*. [18] (ḳan ḳırmızı, ḳırmızı beşreler, ḳırmızı büşreler, ḳırmızı et, ḳırmızı gül)

ḳırmızılık: < Ar.+T. Kırmızılık, kızılık. [8]

mâ'î: < Ar. Su renginde, mavi. [1] (balḡam-ı mâ'î)

sevâd: < Ar. Siyahlık, karalık, karaltı. [4] (zâhirü's-sevâd, sevâd gel-)

şifâr: < Ar. Sarı, krş. *şarı, şaru, aşfer*. [9] (şifâru'l-beyz)

siyâh: < Far. Siyah, kara; krş. *ḳara, esved*. [20] (siyâh-ı cüz'vî, siyâh ḳan)

şufret: < Ar. Sarılık, sarı renk. [19] (şufret gel-, şufret-i lisân, şufretü'l-beyz, şufretü'l-beyzü'l-nim-birişt)

tibnî: < Ar. Saman renkli. [14]

utrucî: < Ar. Ağaç kavunu renginde. [2]

üsrübiyye: < Far. Kurşundan yapılmış, kurşun gibi, kurşun rengi; ağır. [1] (eczâ³-ı üsrübiyye)

14. Sayılar

a) Türkçe Olanlar

altı: Altı. [9] (altışar)

altmış: Altmış. [12]

bêş: Beş[104] (bêş buçuq, bêşer)

bêş yüz: Beş yüz. [1]

bir: Bir, herhangi bir. [1570] (her biri, bir buçuq, bir kaç, bir miqdâr, bir müddet, bir nefes 'bir an, kısa bir süre', bir nev', bir vechile 'bir sebeple, bir bakımdan', birer)

dört: Dört. [24] (üç dört)

elli: Elli, elli sayısı. [10] (ellişer)

iki: İki. [175] (iki buçuq, iki üç, ikinci, ikişer)

iki yüz: İki yüz. [1]

kırk: Kırk. [4] (kırk sekiz)

on: On. [122] (on altı, on bêş, on bir, on dört, on iki, on sekiz, on üç, onar)

otuz: Otuz. [19] (otuz altı, otuz bir, otuzar)

sekiz: Sekiz. [6]

seksen: Seksen. [4]

toğuz: Dokuz. [3]

üç: Üç. [125] (iki üç, üç dört, üçer, üçünci)

üç yüz: Üç yüz. [2] (üç yüz altmış)

yedi: Yedi. [6]

yigirmi: Yirmi. [17]

yüz (2): Yüz, yüz sayısı. [6] (yüz elli, yüz yigirmi)

b) Yabancı Kökenli Olanlar

erba'a: < Ar. Dört. [1] (ruḡbât-ı erba'a)

hezâr: < Far. Bin; pek çok. [1]

şâniye: < Ar. İkinci. [1] (def' a-i şâniye)

şelâşe: < Ar. Üç. [3] (aḥvâl-i şelâşe, eczâ³-ı şelâşe, edviye-i şelâşe-i mezbûre)

ülâ: < Ar. Birinci, ilk. [1] (def' a-i ülâ)

vâhide: < Ar. Tek, bir. [1] (def' a-i vâhide)

Eylemler

Çalışmamıza konu olan metnin dizininde 213 adet eylem bulunmaktadır. Bunların birçoğu (78 adet) metinde sadece bir kez geçmiştir: *acı-, açdır-, ağırlan-, ağrı-, ağru-, ayrıl-, bağlan-, baķ-, baķıl-, beņze-, bil-, bükil-, çağır-, çekdir-, çekin-, çevril-, çıkarıl-, çizdir-, dênil-, dik-, ditret-, dög-, dögil-, dökdir-, dökin-, ek-, ekil-, emzir-, êtdiril-, êtdiril-, evir-, getiril-, gürl-, ısın-, ısıtıl-, işidil-, kamaşdır-, kan-, kaşıl-, kaşı-, kaşın-, kavur-, kazın-, kesil-, ko-, kopar-, kul-lan-, kuru-, kuş-, oğdirt-, oku-, sağdır-, şar-, seyir-, şıkl-, şogudıl-, şok-, söylen-, şuşa-, sürdür-, tağit-, taml-, toğ-, toğra-, toldur-, urdur-, urul-, uyuş-, uza-, yağ-, yağla-, yan-, yapuş-, yatur-, yayıl-, yol-, yorul-, yum-*. Bunun yanında 33 adet eylem ise metinde sadece iki kez geçmiştir: *ağsirt-, baş-, başıl-, başla-, bilin-, bin-, çatla-, çevir-, gez-, gönder-, göril-, gül-, kabar-, kabart-, kaldır-, karar-, kavril-, kayna-, kız-, kızdır-, kızdırıl-, koķla-, oğdur-, otur-, sağ-, şaķın-, şık-, şoyıl-, sürin-, süz-, süzil-, toğran-, toķındır-*.

Kullanım sıklıklarına göre diğer eylemler şu şekilde verilebilir:

aç-, açıl-, aķıt-, çekil-, ezil-, gider-, git-, göster-, ışlan-, ışmarla-, içil-, katıl-, kılın-, koķ-, uzat-, yay- [3]; *ağar-, bağla-, bayıl-, dên-, dön-, êdin-, ısıt-, in-, iste-, kaynadıl-, kaynat-, konıl-, oğdır-, sağıl-, tamlat-, tutıl-, yut-, yürü-* [4]; *al-, aldır-, çıkar-, geç-, görün-, ıslat-, kalķ-, kıl-, kızar-, öksür-, söyle-, toķın-, yapışıl-* [5]; *batur-, çeyne-, koy-, şoģu-, uyan-* [6]; *alın-, êtdür-, yat-* [7]; *dök-, dökil-, içür-, kavrul-, süril-, terle-* [8]; *çek-, ekşi-, yüri-* [9]; *baturıl-, tur-* [10]; *bulın-, em-, sür-* [11]; *düş-* [12 kez]; *derle-, oğ-, uyu-, yapış-, ye-* [13]; *otur-* [14 kez]; *tut-, var-* [15]; *gör-, tükür-* [16]; *şiş-* [17]; *bul-* [18]; *ur-* [21]; *kal-* [23]; *aķ-* [24]; *çık-* [26]; *yapıl-* [31]; *urıl-* [32]; *piş-* [40]; *vêril-* [53]; *gir-* [58]; *getür-* [62]; *iç-* [101]; *êtdir-* [103]; *vêr-* [112]; *gel-* [172]; *buyur-* [253]; *dê-* [457]; *olın-* [740]; *eyle-* [1105]; *ol-* [1452]; *êt-* [1591].

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, XVIII. yüzyılın ilk yarısında tercüme edilmiş olan Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Er-Râzî adlı yazmanın söz varlığı on dört başlık altında ele alınmıştır: Organ adları, bitki adları, hastalık adları, maden ve bazı kimyasal madde adları, hayvan adları, eczacılık terimleri, diğer sağlık bilgisi terimleri, ölçüler, besin maddeleri, araç-gereç adları, meslek adları, zaman ifadeli sözcükler, renkler ve sayılar. Bunların yanı sıra eylemlerin sayısı ve sıklığına değinilen küçük bir başlık da açılmıştır. Özel bir meslek alanına ait eserlerin özellikle terim anlamlı sözcükler açısından oldukça zengin olduğu bilinen bir gerçektir. Gerek organ ve hastalık adları, gerek ilaç hazırlarken kullanılan bitkiler, çeşitli kimyasal madde adları ve gerekse tedavi uygulamalarında kullanılan araç-gereç, ölçü birimleri vs. sözcükler bu metinlerin söz varlığının çeşitlenmesini sağlamaktadır. Yaklaşık 3058 madde başından oluşan metnin dizininde 2140 sözcük ve % 69,98'lik bir oranla Arapça'nın baskın bir durumda olduğu görülmektedir. Bilim dilinin genel olarak Arapça'dan beslenmesi, içinde bulunulan yüzyıl ve bir oranda metnin tercüme oluşu bunun nedenleri arasında sayılabilir. Bu durum ayrıca Osmanlı tıbbının Arapça kaynaklardan beslendiği kanısını da doğrular niteliktedir. Bununla birlikte metinde geçen Arapça sözcüklerin büyük bir bölümünün günümüzde de kullanılan sözcükler olduğunu ve birtakım terimler dışında bu metnin çok ağır ve anlaşılmasız bir dili olmadığını belirtmek gerekir. Kullanılan sözcük yüzdelerinde ikinci sırada 572 sözcük ve % 18,70'lik bir yüzdeyle Türkçe yer almaktadır. Diğer dillerden sözcüklerin sayısı ve yüzdeleri şöyledir: Farsça: 252 (% 8,24); Grekçe: 33 (% 1,07); Yunanca: 4 (% 0,13); Latince: 2 (% 0,06); Fransızca: 1 (% 0,03); İtalyanca: 1 (% 0,03) ve kökeni belirlenemeyen sözcükler: 5 (% 0,16). Bunlarla birlikte iki ya da üç ayrı dil kaynaklı sözcüklere de rastlanmaktadır: Far.+Ar.: 10 (% 0,32); Far.+T.: 8 (% 0,26); Ar.+Far.: 7

(% 0.22); Ar.+T.: 22 (% 0.71); Ar.+T.+Far.: 1 (% 0.03); Gr.+Ar.: 2 (% 0.06); Gr.+T.: 1 (% 0.03).

Yabancı kökenli olup Türkçe ek kullanılarak türetilen ve dolayısıyla Türkçeleşmiş sayılabilecek sözcük sayısı ise şu şekildedir: Ar.+T.: 22 (beşrelü, efâviyelü, ğidâ'iyetlü, hafifce, harâretlü, kırmızılık, luzüceltü, mäddecük, mişilli, mişillü, muqaddemce, müşkilce, nizâmsuz, şabırlu, şabilik, sükkerlü, sükkersüz, vâfirce, vaqıtsüz, za'iflik, ziyâdece, ziyâdelik); Far.+T.: 8 (hastelik, poşalu, sâdeyağı, sâdece, sūrincânlu, şekerlü, şekersüz, tâzece); Gr.+T.: 1 (eftimünlu); Ar.+T.+Far.: 1 (hâlbuki).

Organ adlarına bakıldığında 94 adet Arapça, 51 adet Türkçe, 6 adet Farsça ve 2 adet Grekçe kökenli sözcüğün kullanıldığı görülmektedir. Kullanım sıklığı en fazla olan sözcükler ise şöyle sıralanabilir: *baş* (113), *göz* (101), *ayağ* (53), *bat(i)n* (45), *ağız* (44), *bâselik* (39), *baldır* (31), *yüz* (30). Bu tabloya bakıldığında kullanım sıklığı fazla olan sözcüklerin genellikle Türkçe olduğu açıkça ortadadır. Bunu yanında ana temel organların kullanımında Türkçenin ağırlıkta olduğu görülmüştür. Ancak bu organların Türkçe kullanımlarının yanında aynı anlamdaki yabancı kökenlilerinin de kullanıldığı belirlenmiştir. Bunların kullanım sıklıkları şöyledir: *ağız* (44) / *fem* (15); *baş* (113) / *re's* (17); *burun* (19) / *enf* (1); *dil* (8) / *lisân* (13); *göz* (101) / *'ayn* (7); *kulak* (29) / *üzn* (4) / *sem'* (1). Ters oranlı tek kullanım dil/lisân sözcüklerinde mevcuttur. Ana temel organlardan olan *ayağ* (53), *el* (26) ve *şaç* (5) sözcüklerinin yabancı karşılıklarına rastlanmamıştır. *diş* (24) sözcüğünün Arapça çoğul hali olan *esnân* (3) ve *diş eti* karşılığında *lişe* (3) sözcüklerine tesadüf edilmiştir. Kalp anlamını karşılayan *yürek* benzeri sözcüklere metinde rastlanmamıştır. *kalb* (25) ve *fu'âd* (8) sözcükleri yaygın biçimde kullanılmışlardır. *göñül* sözcüğüne tek yerde *göñül tarlığı* 'iç sıkıntısı' biçimindeki kullanımıyla rastlanmıştır (83b/1).

Ara temel organlarda *boyun* (12) / *'unğ* (6); *diz* (7) / *rükbe(t)* (3); *dudağ* (5), *tudağ* (3) / *leb* (1), *qaleb* (1), *şefe* (1) biçiminde bir kullanım söz konusudur. *parmak* (14) ve *şakal* (3) sözcüklerinin ise yabancı kökenli karşılıkları metinde yer almamaktadır. Arapça 'parmaklar' anlamındaki *aşâbi'* (1) sözcüğü "cümle-i aşâbi' ine ya'nî elleri ve ayakları parmaklarına gâhî teşenünc gelür imiş" (19b/5-6) cümlesinde yer almıştır.

Metinde yer alan bitki adlarının 26 tanesi Türkçedir. Buna karşılık metinde geçen bitki adlarının 147 tanesi Arapça, 60 tanesi Farsça, 18 tanesi Grekçe ve 2 tanesi Latince kökenlidir. Ayrıca Far.+Ar. yapısında kurulmuş 2 adet sözcük bulunmaktadır: *benefşec*, *dâr-ı fulful*. Burada, metinde geçen bitki sayısınınca bitki türü olduğunu düşünmenin yanlış olacağını da belirtmek gerekir. Hatta bu sayısal veriler içinde bazı küçük yazım farklılıklarıyla aynı bitkiyi ifade eden iki madde başı sözcüğün olabileceği de gözden kaçırılmamalıdır. Bu bağlamda bir değerlendirme yapıldığında Türkçe bitki adlarının sayısı 25'e, Arapça kökenli olanları 137'ye, Farsça olanları 55'e ve Grekçe olanların sayısı ise 16'ya düşmektedir. Kullanım sıklığı en fazla olan bitki adları şu şekildedir: *benefşe* (118), *helile* (102), *gül* (100), *zeyt* (97), *arpa* (91), *bâdam* (82), *nâr* (79), *verd* (61), *rummân* (60), *hıyârşenber* (56), *kâfûr* (55) *summâğ* (38), *şa'ir* (37), *haşhâş* (36), *ıccâş* (34), *eftimün* (33), *şabr* (33).

Hastalık adları bu çalışmada 'hekime başvurma sebebi olan her türlü rahatsızlık' çerçevesinde değerlendirilmiştir. Madde başı olmayan tamlama biçimindeki hastalık adları da dâhil edilerek elde edilen sayısal veriler şöyledir: Türkçe hastalık adları 38, Arapça kökenli hastalık adları 200, Farsça kökenli olanlar 8 ve Grekçe kökenli olanlar 4 tanedir. Bunların dışında Türkçe ve yabancı kökenli sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan hastalık adı sayısı 7'dir. Metinde

en sık geçen bazı hastalık/rahatsızlık adları şu şekilde sıralanabilir: *vacâ'* (287), *ḥummâ* (134), *ḳay'ḳay* (109), *ḥarâret* (101), *ishâl* (100), *şiş* (58), *şudâ'* (55), *ḳülunc* (47), *ẓa'f* (41), *'aşaş* (37), *verem* (34), *ḳabẓ* (27), *zahîr* (26), *beşre* (26), *şavşa* (24), *ağrı* (24). Burada 'ağrı' anlamındaki *vacâ'* sözcüğünün oluşturduğu rahatsızlık durumlarından en yaygınları *vaca'-ı mafâşıl* (10), *vaca'-ı ma'de/vaca'u'l-ma'de* (9) ve *vaca'-ı ḳülunc/vaca'-ı ḳülunc-ı şedide* (3)'dir. *ağrı* sözcüğünde en yaygın olanı *diş ağrısı* (8)'dir. Bu kullanım sıklıkları aynı zamanda hekime en çok hangi hastalıklar için başvurulduğunu göstermesi noktasında değerlidir. Ancak tercüme bir kitap olduğu için bu verilerin Osmanlı toplumundaki durumun bir aynası olmadığı da dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

Metinde yer bulmuş maden ve bazı kimyasal madde adları başlığı altında 3 adet Türkçe (altun, kömür, kurşun), 7 adet Arapça, 7 adet Farsça, ve 1 adet Grekçe sözcük bulunmaktadır. Bunlar arasında en sık kullanılan *isfidâc* (20) sözcüğüdür. *bûraḳ* (6), *ḥadid* (4) ve *altun* (4) diğer çok kullanılan sözcüklerdir.

Tıp metinlerinde hayvan adlarının sayısının bitki, organ adları ve eczacılık terimleri kadar yüksek olmadığı kanısının bu metinle de doğrulandığı görülmektedir. Genellikle tedavi sürecinde önerilen besin maddeleri arasında yer alan, bazen hastanın içinde bulunduğu rahatsızlık durumunu tarif ederken benzetme ögesi olan, bazen -özellikle binek hayvanı olanlarda- üzerinden düşüldüğünde yaşanan eziyetli durumda söz konusu edilen ve çok nadir olarak da hastalığın tedavisinde kullanılacak eczaya katılan bir malzeme olarak karşımıza çıkabilen hayvan adlarının kullanımının durumu şöyledir: Türkçe hayvan adı sayısı 12, Arapça 12 ve Yunanca 4'tür. Kullanım sıklığı açısından bakıldığında *bilic*, *bilic*, *pilic*, *piliç* gibi farklı yazımları olan piliç sözcüğünün metinde 23 defa geçtiği görülmüştür. Bunun yanında *ḳoyun* (9), *at* (8), *oğlaḳ* (7), *baḳar* (7) ve *ḫavuḳ* (5) diğer sık kullanılan sözcüklerdir, denilebilir. *at* sözcüğü sadece *bin-* ve *düş-*ylemleriyle metinde yer bulmuştur.

Metinde geçen eczacılık terimleri sayıca çok fazla olduğundan gruplandırılarak verilme yoluna gidilmiştir. Habblar, kurslar, macunlar, matbuhlar, merhemler, nukular, sufufklar, çeşitli bitki ve meyve suları, şaraplar/şerbetler, şiyâflar, yağlar ve yakılar başlıkları altında yer alan sözcüklerin çok küçük bir bölümünü Türkçe sözcükler oluşturur. *şu* (469), *yağ* (144) ve *yaḳı/yaḳu* (7) sözcükleri ve onlarla kurulan tamlamalar ile yukarıda anılan gruplandırmalar dışında kalan sözcüklerin bir araya getirildiği diğer eczacılık terimleri başlığı altında yer alan dört sözcük dışındaki tüm sözcükler yabancı kökenlidir, denilebilir: *ğarğara* (41), *ḳızıl boya köki* (1), *küf* (1), *kül* (1). Türkçe *ğarğara* sözcüğü ile Arapça *felc* sözcüklerinin bir araya gelip meydana getirdiği *ğarğaratü'l-felc* (14b/3) tamlaması/ibaresi de dikkat çekicidir.

Eczacılık terimleri arasındaki sözcüklerden kullanım sıklığı yüksek olanlar şu şekilde verilebilir: *mâ/mâ'* (279), *ḳurş* (254), *matbûḫ* (126), *ḥabb* (103), *ḫilâ* (99), *duhn* (88), *sikencübîn* (77), *şarâb* (73), *ẓimâd* (56), *cüllâb* (48), *noḫüdâb* (48), *sufûf* (47), *ğarğara* (41), *ma'cûn* (37), *şerbet* (34), *ḫuḳne* (32), *şiyâf* (1) (27), *merhem* (26). Bu sayılardan tedavilerde kullanılan, sağlığın yerine gelmesi için önerilen öncelikli ecza gruplarını görmek mümkün olacaktır.

Diğer eczacılık terimleri başlığı altındaki sözcüklerin kökenlerine bakıldığında 54 Arapça, 8 Farsça, 4 Türkçe, 2 Grekçe sözcükle karşılaşılmaktadır. Ayrıca kökeni tespit edilemeyen 2 sözcük mevcuttur.

Diğer sağlık bilgisi terimlerinin içine sağlıkla ilgili olduğu ve anılması gerektiği düşünülen sözcükler alınmıştır. Bu gruptaki sözcüklerin 50 tanesi Türkçe iken, 217 tanesinin Arapça

olduğu görülmektedir. Bunların dışında kalan sözcüklerin kökenleri şöyledir: Farsça 5, Grekçe 1, Ar.+T.: 3. Bu kategoride kullanım sıklığı en yüksek olan sözcükler: *faşd* (308), *tabî'at* (171), *kan* (150), *tedbîr* (119), *ısıcağ* (84), *mübtelâ* (83), *vaz'* (81), *hayz* (63), *hârr* (60), *soğuk* (43)/*şovuk* (4), *lu'âb* (41), *me'ûf* (41), *dem* (38), *mâdde* (37), *tebrîd* (34), *bevl* (34), *bârid* (33), *'alil* (33), *yübüset* (33), *urıl-* (32), *ihtikân* (30). Eski tıp anlayışında vücuttaki maddelerin dengesinin değişmesi rahatsızlığı, bunların eski dengelerine getirilmesi sağlık durumunu işaret ettiğinden olsa gerek bu dengeyi sağlamada en çok kullanılan yöntemlerden biri olan 'damarı kesme yoluyla kan alma' işlemini ifade eden *faşd* sözcüğünün sıklığının yüksek olması beklenen bir bulgudur, denebilir.

Ölçü birimleri ve ölçü ifadeli sözcüklere bakıldığında 20 Arapça, 4 Farsça ve 3 Türkçe sözcük (yarım, buçu, içim) bulunduğu görülmektedir. Özellikle tedavide kullanılacak ecza ya da besinin miktarını belirtirken yer verilen bu ifadelerden en sık kullanılanları şöyledir: *dirhem* (416), *miqdâr* (65), *dânağ* (31), *rağl* (24), *yarım* (17), *nısf* (15), *kağza* (15), *buçuğ* (13).

Metinde geçen besin maddelerinin toplandığı bölümde bu sözcüklerden 15'inin Türkçe, 73'ünün Arapça, 23'ünün Farsça, 1'er tanesinin de Fransızca ve İtalyanca olduğu tespit edilmiştir. Bir sözcüğün ise Far.+Ar. biçiminde oluşturulmuş bir sözcük olduğu görülmüştür. Türkçe besinler arasında en sık kullanılanların *süd* (39), *et* (31), *bal* (19), *etmek* (12) ve *yumurta* (12) olduğu söylenebilir. Bunların dışında yabancı kökenli olup kullanım sıklığı da fazla olan sözcüklerin bir kısmı şöyle sıralanabilir: *tabâşîr* (70), *sirke* (66), *'asel* (62), *ğall* (57), *sükker* (41), *hamîre* (36), *ğall-i zeyt* (29), *isfîdbâc* (24), *şeker* (22), *maştakî* (19), *beyz* (18), *luğûm* (16), *tafşîl* (15), *zebîb* (14), *zîrebâc* (14), *seviğ* (14), *cübñ* (13), *leben* (13). Besinlerle ilgili genel ifadeli sözcüklerden *ğidâ* (289), *ta'âm* (108), *eğ'ime* (28), *'uşâre* (28) sözcüklerinin sıklıkla kullanıldıklarına tanık olunmuştur.

15 Arapça, 5 Farsça ve 3 Türkçe sözcükten ibaret olan araç gereç adlarından hastalıkların teşhisinde kullanılan 'tahlil etmek üzere alınan idrar ve cam kabı' anlamındaki *ğârûre* (170) sözcüğü oldukça yüksek bir kullanım sıklığına sahiptir. *şîşe* (48), *bez* (31) ve *hâvân* (8) da sık kullanılan araç gereçler içinde gösterilebilir. *şîşe* sözcüğü tek kullanımı dışında tüm metin boyunca tedaviye yönelik bir işlem olan *şîşe ur-* kalıbındaki kullanımıyla geçmektedir.

Çok sayıda olmasa da özellikle kitabın ilgili olduğu meslek dalına ilişkin *eğbbâ/eğbbâ'* (15), *ğabîb* (5), *ğekîm* (1) sözcükleri başta olmak üzere metinde meslek adlarına da yer verilmiştir. Toplamda 11 adet sözcük bulunmaktadır. *murzî'a* (6), *raşşâş* (3) ve *vâlî* (2) sözcükleri dışında kalan sözcükler yalnızca birer kez kullanılmışlardır. Bu sözcüklerden 10 tanesinin Arapça ve 1 tanesinin de Farsça kaynaklı olduğu görülmüştür. Ayrıca metin, *mücebbir* 'çıkıcı', *ğaccâm* 'hacamatçı', *keğğâl* 'göz hekimi' ve *raşşâş* 'kalaycı' gibi farklı meslek gruplarını içermektedir.

Zaman ifadeli sözcüklerin metinde önemli bir yer kapladığı söylenebilir. 51 Arapça, 17 Türkçe, 6 Farsça ve 2 Ar.+T. kuruluşundaki sözcüğe yer verilen bu başlık altında kullanım sıklığı yüksek olan Türkçe ve yabancı kökenli sözcükler şöyle sıralanabilir: *ba'dehu* (239), *ğün* (233), *şonra* (104), *gece* (103), *şabâğ* (83), *ay* (67), *sinn* (61), *ğâhî* (49), *ba'de* (45), *vağt* (44), *sene* (35), *muğaddem* (32), *sâ'at* (32), *imdi* (27), *zamân* (22), *yağ* (21).

Madde başı olan renk isimlerinin kökenlerine göre durumları şöyledir: Arapça: 18, Türkçe: 7, Farsça 2, Far.+Ar. 1, T.+Ar. 1, Ar.+T. 1. Beyaz ve sarı renge ilişkin sözcüklerin en yüksek kullanıma sahip olduğu görülmektedir: *beyâz* (61)/*ebyaz* (30), *şaru* (26)/*şarı* (5)/*aşfer* (29)/*şufret* (19). Bunların dışında *ağmer* (41), *ğumret* (25), *siyâh* (20), *tibnî* 'saman rengi' (14)

en sık kullanılan renklerdir. Metinde bir Arapça ve bir Türkçe sözcüğün tamlama oluşturarak ve Türkçe sözcüğe ayrıca nispet i'si eklenerek *aḥmer-i ḳanî* 'kan renginde, koyu kızıl, kıpkızıl' biçiminde bir renk ibaresinin oluşturulduğuna tanık olunmuştur. Türkçede 'kan kırmızı' tabir ettiğimiz bu ibarenin metinde üç yerde karurenin rengini ifade ederken geçtiği görülmüştür.

Sayı adları değerlendirildiğinde Türkçe olanların yüksek bir çoğunlukta olduğu görülmüştür. 20 adet Türkçe, ikisi sıra sayısı olmak üzere 5 adet Arapça ve 1 adet Farsça sayı sözcüğü bulunan metinde sıklıkla kullanılan sayılar şunlardır: *bir* (1570), *iki* (175), *üç* (125), *on* (122), *bêş* (104), *dört* (24).

Dizinde yer alan eylem sayısı ise 213'tür. Bir tıp kitabı olan bu eserde kullanılan eylemlerden 78 tanesinin metinde sadece bir kez ve 33 tanesinin de sadece iki kez geçtiği görülmüştür. Kullanım sıklığı yüksek olan eylemlerin genellikle yardımcı eylem olarak kullanılan *ét-* (1591), *ol-* (1452), *eyle-* (1105), *oln-* (740), *étdir-* (103) benzeri eylemlerden ibaret olduğu söylenebilir. Hastaların sağlıklarına kavuşma amacıyla başvurdukları ve 'üstad' tabiriyle anılan hekim Râzî'nin tedavi önerilerini sunmasından bahsederken kullanılan *buyur-* (253) eyleminden başka, *dé-* (457), *gel-* (172), *vér-* (112), *iç-* (101), *getür-* (62), *gir-* (58), *véril-* (53), *piş-* (40), *urıl-* (32), *yapıl-* (31) eylemleri de sık kullanılanlar arasında sayılabilir.

Metinde geçen ve Kâmûs-ı Türkî'de verilen anlamlarıyla metnin bağlamına uymayan ayrıca Tarama Sözlüğü'nde bulunamayan *ṭolab* sözcüğü Turkish and English Lexicon s. 1260'ta 'baş dönmesi, vertigo' anlamı ile yer almıştır. Ancak bu anlam metindeki açıklamaya uymamaktadır. Metindeki hastalık belirtileri ve açıklamada yer alan diyabet anlamındaki *ziyâbiṭus* (*diyâbiṭus*) sözcüğünün Steingass (s. 560)'da ve *dol-âb* maddesinde (s. 546) diyabet, şeker hastalığı anlamıyla yer aldığı görülmüştür. (*bir ḥatunuḥ gözlerine zulmet 'ârîz olup açlığı ḥâlde ziyâde olur idi ḳârûresi beyâz ve raḳîḳ idi şusuzlığı ziyâde ve bevlî çok gelür idi üstâd buyurdılar ki bu kimsede diyâbiṭus ya'ni ṭolab dênmegile ma'rûf olan 'illet vardır" 23b/17-24a/3*). Bu noktada *ṭolab* sözcüğünün bu anlamıyla metinde yer alması, Tarama Sözlüğü'ne bir tanıklık teşkil edecektir ve küçük bir katkı sayılabilir. Bir hastalık adını karşılayan Türkçe bir terim olması yönüyle değerlidir. Ayrıca Derleme Sözlüğü'nde *kaykanah* ve *kayağına* [*kaygama*, *kaygana*] madde başlarıyla yer alan sözcüğün bu metinde *ḳayḳana* biçiminde kullanımı dikkat çekicidir.

Kısaltmalar:

Ar.: Arapça

bkz.: Bakınız

Der. Sözl.: Derleme Sözlüğü

Far. Farsça

Fr.: Fransızca

Gr.: Grekçe

İt.: İtalyanca

Kâmûs: Kâmûs-ı Türkî

Lat.: Latince

Lexicon: A Turkish and English Lexicon Shewing In English The Significations of The Turkish Terms

Steingass: A Comprehensive Persian-English Dictionary Including The Arabic Words and Phrases to be met with in Persian Literature

T.: Türkçe

Tar. Sözl.: Tarama Sözlüğü

Yun.: Yunanca

KAYNAKLAR

- Ahterî Mustafa Efendi (2009). Ahterî-i Kebir. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, Ş. (1952-1956). Büyük Bitkiler Kılavuzu I-II. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Baytop, T. (2007). Türkçe Bitki Adları Sözlüğü. (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Canpolat, M. ve Önler Z. (2007). İshâk bin Murâd Edviye-i Müfredede. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cengiz, H. (Ed.) (2012). Kâmûs-ı Türkî. (2. Baskı). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Derleme Sözlüğü I-VI (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Devellioğlu, F. (1999). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Yayınları.
- Dilçin, C. (1983). Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan Ş. (2009). Terceme-i Akrabâdîn Sabuncuoğlu Şerefeddin (Giriş-İnceleme-Metin Dizinler). Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Doğan Ş. (2009). 15. Yüzyıla Ait Bir Tıp Terimleri Sözlüğü: Terceme-i Akrabâdîn'in İstilah Lûgati. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 4/4, Summer, 250-322.
- Doğan, Ş. (2011). Ebulfeyz Mustafa Efendi Risâle-i Feyziyye Fî Lûgâti'l-Müfredâti't-Tıbbiyye. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Erdağı, B. (2013). Hekim Bereket Tuhfe-i Mübârizî Metin-Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Johnson, F. (1852). A Dictionary, Persian, Arabic and English. London.
- Kâhya, E. (2001). Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe. (3. Baskı). İki Osmanlıca Metinden Derlenmiş Anatomi ve Fizyoloji Terimleri (233-269). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kâhya, E. (2003). İbn-i Sînâ, El-Kânûn fi't-Tıbb, II. Kitap. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kâhya, E. (2010). İbn-i Sînâ, El-Kânûn fi't-Tıbb, Beşinci Kitap. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kanar, M. (2012). Arapça Türkçe Sözlük. İstanbul: Say Yayınları.

- Kaya, E. (2016). Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Râzî: İnceleme-Metin-Dizin. Yayınlanmamış doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Kaya, E. (2016). XVIII. Yüzyıla Ait Bir Tıp Yazması Üzerine: Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Râzî. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 11/21, 229-250.
- Murad, S. (2011). Terceme-i Akrebâdîn'de Terkipler ve Adlandırılmaları. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XII/2, 81-94.
- Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı*. (haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mütercim Âsım Efendi (2013-2014). *Kâmûsü'l-Muhît Tercümesi 1-6*. (haz. Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Nişanyan, S. (2009). *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. (6. Baskı). İstanbul: Everest Yayınları.
- Önler, Z. (1989). Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri. *Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1985, 89-130.
- Önler, Z. (1990). XIV ve XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri. *Journal of Turkish Studies*, Volume 14, (Fahir İz Armağanı), 357-392.
- Önler, Z. (1998). XIV-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Sözcük Varlığı, *Kebikeç*, S. 6, 157-168.
- Önler, Z. (1999). *Müntehab-ı Şifa II (Sözlük)*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Önler, Z. (2000). *Revnağ-ı Bustan*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Önler, Z. (2004). XIV.-XV. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Türkçe Bitki Adları. *Kebikeç*, S. 18, 273-301.
- Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. (7. Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Redhouse, Sir J. W. (2009). *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye*. (haz. Recep Toparlı, Betül Eyöğge Yılmaz, Yaşar Yılmaz). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Redhouse, Sir J. W. (2011). *A Turkish and English Lexicon Shewing In English The Significations of The Turkish Terms*. (4. Baskı). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sami, Ş. (2005). *Kâmûs-ı Türkî*. (14. Baskı). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Steingass, F. J. (1930). *A Comprehensive Persian-English Dictionary Including The Arabic Words and Phrases to be met with in Persian Literature*. London.
- Şahin, H. (2007). *Câmi'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri*. *Turkish Studies*, Volume 2/2, Spring, 570-602.
- Tarama Sözlüğü I-VIII (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tokat, F. (2014). Tıp Yazmalarında Yer Alan Madencilik ve Mineral Terimleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. XXXVI, Güz, 321-368.
- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Unat, E. K., İhsanoğlu, E. ve Vural, S. (2004). *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.